

JULIAN
BARNES
café au lait

BABEL

JULIAN BARNES
CAFE AU LAIT

CUPRINS

ERMITAJ

INTERFERENȚE

NOD DE CALE FERATĂ

PEPENE GALBEN

EXPERIMENT

VEȘNIC

GNOSSIENE

GRAGONI

BRAMBILLA

TUNEL

ERMITAJ

Contemplau zarea spre Pauillac, de pe vaporul mâncat de pojar, luminat încă pe sfert de soarele începutului de după-amiază. Se îmbarcaseră la Bordeaux, lângă Place des Quinconces, la ora 11, și se instalaseră în fotolii de răchită, sub o copertină în dungi. Pe puntea principală, chiar dedesubt, se îngrămădeau pasagerii clasei a treia cu animalele lor cu tot, zgomotoși și plini de energie. Florence se simțea de-a dreptul debilă în fața unor asemenea dovezi de firească vivacitate, categoric neafectată de caniculă; Emily, în schimb, părea să se hrănească din ele.

Uită-te la bărbatul acela, Florence. Nu vorbește ca noi toți. Ai zice că... *dansează* în conversație.

Cred că spune ceva cât se poate de mundan.

Dacă replicat Emily, nelăsându-se mai prejos, dacă așa e, atunci stilul lui îi permite să transceadă dincolo de mundan.

Și-a scos repede caietul de schițe și a început să-l deseneze pe tânărul poznaș, cu nasul în vânt, cu creștetul lui descoperit, cu bluza albastră, pipa scurtă și mâinile în continuă mișcare fluidă.

— Mi-ar plăcea să descopăr tot atâta transcendență câtă ai descoperit și tu, draga mea Emily. Ai zice că se află peste tot în jurul tău. Acum îl transcenzi pe omul acela și mai mult, transformându-l în artă.

— Nu poți să-mi strici buna dispoziție. De fapt, noi toți credem în transcendență. O deghizezi doar, denumind-o ameliorare practică.

Apoi au rămas tăcute — două englezoaice sărite de treizeci de ani, cu pălărie de marinar și pantofi maro -în vreme ce nava cu abur traversa o pădure hibernală de catarge. Șuieratul aburului era cel mai puternic cântec de păsări. Un remorcher numit *Ercule* învolbura spuma pe fluviul *cafe au lait* și feriboturi mai mici traversau în mare grabă, ca niște păianjeni de apă. Erau plecate de trei săptămâni și atinseseră cel mai sudic punct al călătoriei. Curând, ca în fiecare an, aveau să o pornească înapoi spre satele lor din Essex, cu vântul dinspre Ural și conversația glacială a cultivatorilor de napi. Desigur, acei mitocani de dineu cultivau alte legume, dar Florence și Emily preferau, invariabil, să-i numească așa, în conversațiile lor particulare.

— Nu am să mă mărit niciodată, a hotărât Florence deodată, pe un ton sec, fără nicio undă de regret.

— În orice caz, i-a răspuns prietena ei, continuându-i gândul, sau poate citindu-l, este clar că un cultivator de napi este exclus de la orice formă de transcendență.

Mica navă cu abur traversa de la un mal la celălalt, culegând și lăsând în urmă negustori și țărani, vite și preoți. Garonne a îmbrățișat Dordogne și apele lor au devenit Gironde. Fusta lui Emily se umfla în bătaia vântului, iar ea a potolit-o sub greutatea unei hărți pe care erau marcate chateaux de la Medoc. Apoi a dus binoclul la ochi, peste ochelari, și și-a încovoiat umerii, ca la catedră, postură bine cunoscută prietenei sale. În dreptul Castelului Beychevelle, Emily și-a început expunerea: mai întâi i-a aparținut unui amiral și, în vremea aceea, orice ambarcațiune care naviga pe fluviu era obligată să-și coboare pânzele, adică *baisser la voile*, în semn de omagiu, iar de la această expresie s-a ajuns, prin deformare, la denumirea din prezent.

— Cât de poetic, a comentat Florence vesel. Emily i-a arătat Margaux și Ducru-Beaucaillou,

Leoville-las-Cases și Latour, completând la fiecare cu înflorituri din Baedeker. După Latour, îndreptându-se spre Pauillac, vaporul s-a apropiat mult de mal. Viile urcau pe dealuri, ca o catifea reiată, verde. Apoi un debarcader surpat și alt petic de catifea, pătat pe jumătate cu negru, și, ceva mai sus, o fațadă dreaptă, maro-deschis, strălucea în razele soarelui, cu o terasă scurtă, umbrind pe jumătate ferestrele de la parter. După un scurt reglaj pentru focalizare, Emily a detectat că din balconul terasei lipseau mai multe balustrade și câteva stăteau foarte strâmb. Florence a luat și ea binoclul. Fațada era găurită, multe geamuri din registrul superior al ferestrelor erau sparte, iar acoperișul arăta de parcă ar fi fost cedat agriculturii experimentale.

— Nu prea aduce cu ermitajul nostru, a comentat ea.

— Prin urmare, îl vizităm mâine?

Această formulă de amuzament și tachinare fusese elaborată în excursiile lor franceze din ultimii doi ani. Priviri aruncate alene, ce propuneau o viață diferită: o fermă de lemn din Normandia, un *manoir* cochet din Burgundia, un *chateau* izolat din Berry. În ultima vreme, jocul lor ajunsese la un nivel de intenție mai profund, pe care niciuna nu era dispusă să îl recunoască. În concluzie, Florence hotăra că ermitajul lor tot nu a fost descoperit și, la scurt timp, mai făceau o descindere.

Chateau Dauprat-Bages nu fusese cuprins în marea Clasificare din 1855. Era un modest *cru* (Vin dintr-o anumită regiune, cu un anumit buchet) *bourgeois*, șaisprezece hectare cultivate cu cabernet sauvignon, merlot și petit verdot. În ultimii zece ani, filoxera îi înnegrise catifeaua verde, iar proprietarul viei, slăbit și ajuns pradă nevoilor, începuse, ezitant, să replanteze. Se prăpădise de trei ani și totul îi rămăsese unui tânăr nepot de la Paris care, din snobism, prefera Burgundia și căuta să se descotorosească de Chateau Dauprat-Bages cât mai repede cu putință. Dar niciunul dintre vecini nu se lăsase convins să preia viile distruse; nepotul, *regisseur* (Administrator) și *homme d'affaires*, continua zbaterea cu mână de lucru improvizată și producea un vin despre care trebuia să admită că ajunsese la nivelul de calitate al unui *cru artisan*.

Când Florence și Emily s-au întors pentru a doua vizită, Monsieur Lambert, *l'homme d'affaires*, bărbat scund, în costum negru, cu pălărie de fetru și mustață țepoasă, agitat și în același timp dominator, s-a uitat brusc

spre Emily, pe care o considera mai tânără, și prin urmare mai primejdioasă decât prietena ei, și a întrebat-o:

— *Etes-vous americaniste?*

— *Anglaise*, a răspuns ea, înțelegându-l greșit.

— *Americaniste?* a repetat el.

— *Non*, a răspuns ea.

El a mormăit aprobator, iar Emily a simțit clar că trecuse un test oarecare, fără să i se comunice despre ce anume era vorba.

A doua zi, la un mic dejun cu stridii și cârnați fierbinți, la Hotel d'Angleterre din Pauillac, Florence a spus gânditoare:

— Nu s-ar putea zice că ar fi peisaje în aceste locuri. Mai degrabă sunt contururi.

— Atunci nu va fi o schimbare completă față de Essex.

Amândouă au remarcat cum *ar fi* și *s-ar putea* se lăsaseră seduse, transformându-se în *sunt* și *va fi*. Era cea de-a cincea vară în care călătoreau împreună în Franța. În hoteluri împărțeau același pat; la masă își îngăduiau să bea vin, iar după cină Florence fuma o țigară. Fiecare an însemna o evadare radicală și, în același timp, o justificare a vieții lor printre cultivatorii de napi, dar și un reproș la adresa ei. Excursiile lor printre francezi fuseseră ca un flirt, făcut cu inima ușoară. Acum însă, Emily simțea cum ceva anume -nu destinul, ci o instituție de grad mai mic, care totuși le guverna viața — îi joacă o festă.

— Cu toate astea, sunt banii tăi, a spus, întărind că lucrurile ajunseseră cu adevărat într-un stadiu serios.

— Au fost banii tatălui meu, iar eu nu voi avea copii.

Florence, un pic mai vârstnică și mai robustă, își anunța indirect hotărârile. Întunecată și dârză, etala un stil amăgitor de nepretențios. Dar era mult mai blândă decât lăsa să se creadă, și chiar capabilă, în ciuda unei aplecări docile doar către aspectele mai largi ale oricărui proiect. Emily se ocupa permanent de amănunte; Emily, zveltă, blondă, agitată la modul domol, cerceta prin ochelarii din sârmă de aur caietul de note, caietul de schițe, orarul, ziarul, meniul, Baedekerul, harta, biletul și textul legal tipărit cu literă mărunță; Emily, iritabilă, dar optimistă, tocmai spunea, descumpănită:

— Dar noi nu știm nimic despre cum se face vinul.

— Noi nu intenționăm să ne angajăm ca îngrijitori de vie, i-a răspuns Florence, cu mândrie leneșă, nu într-un totu lipsit de ironie. Tata nu pricepea

cum funcționează gaterul, dar știa că gentlemenii au nevoie de birouri. În afară de asta, sunt sigură că vei studia chestiunea. Nu poate fi mai complicată decât... catedralele.

Propunea asta în chip de exemplu recent, având în vedere că, după părerea ei, își petrecuseră prea mult timp la poalele statuii lui Bertrand de Goth, Arhiepiscop de Bordeaux și mai târziu papa Clement al V-lea, în vreme ce Emily susținea o expunere despre bolțile romanice din naos ale secolului al XII-lea și despre corul cu două strane al altui secol — mai târziu sau poate mai timpuriu, fără îndoială.

Nepotul burgund a acceptat oferta lui Florence, iar ea și-a vândut casa din Essex; Emily i-a adus la cunoștință fratelui ei Lionel, avocat, că va trebui să-și găsească un alt administrator (veste pe care tânjea să i-o aducă de ani întregi). În primăvara anului 1890, cele două femei s-au transplatat irevocabil în Franța, fără a lua cu ele niciun obiect care să le aducă aminte în mod special de Anglia; făcea excepție doar ceasul bunicului, care-i marcase lui Florence fiecare oră a copilăriei. Și când trenul lor a pornit de pe quai d'Austerlitz din Gare d'Orleans, Emily a dat glas ultimei sale temeri.

— Nu te vei plictisi? Vreau să spun, de compania mea. Acum nu mai e o simplă excursie.

— Am hotărât să dau castelului numele tău, i-a răspuns Florence. Întotdeauna am considerat că Dauprat-Bages este lipsit de romantism. Și-a rearanjat acul la pălărie, ca și cum ar fi urmărit să alunge orice protest. În ceea ce-i privește pe cultivatorii de napi, nu cred că amintirea lor se va șterge prea curând. Ce mai dansatori! Mocofanii nici nu băgau de seamă dacă te călcau pe picior!

Mme Florence și Mme Emily l-au reangajat pe M. Lambert ca *homme d'affaires* și pe M. Collet ca *regisseur*, făcându-i o ofertă mai bună. M. Lambert le-a găsit apoi o menajeră, trei muncitori pentru moșie, o fată în casă și un grădinar. Tufărișul a fost înlăturat de pe acoperiș, balustradele reparate, găurile din fațadă umplute și debarcaderul reconstruit. Florence se ocupa de casă și comanda operațiunile din nou-plantata *potager* (Grădină de zarzavat); Emily patrona relațiile cu podgoria. Comuna Dauprat le-a primit pe doamne cu brațele deschise: aduceau noi locuri de muncă și doreau să redea prosperitate unei podgorii intrate în impas. Nimeni nu a ridicat obiecții când Chateau Dauprat-Bages a devenit Chateau Haut Railly. Chiar dacă *les Anglaises* nu erau credincioase, îl invitau pe *cure* la ceai în fiecare

noiembrie, și în fiecare aprilie participau la binecuvântarea anuală a viilor. Iar excentricitățile remarcate puteau fi ușor puse pe seama existenței lor terne, pe care fără îndoială au fost nevoite să o suporte pe insula aceea îndepărtată, în al cărei climat rece și umed nu putea înflori nici măcar o viță alsaciană. Se remarcase, de exemplu, că făceau mari economii. O găină friptă putea să le ajungă și o săptămână; săpunul și sfoara erau folosite până la ultima fărâmbă; așternuturile țineau mult mai mult deoarece femeile dormeau în același pat.

La sfârșit de septembrie, a năvălit o ceată de sălbatici eficienți, pentru *vendange*; li s-au oferit în schimb mese copioase și li s-a permis să bea cât puteau din *petit vin* al anului trecut. Florence și Emily au fost impresionate că nu s-a lăsat cu beție. Și le-a mai impresionat și armonia în care munceau cu toții în vie, bărbați și femei, unii alături de ceilalți. M. Lambert le-a explicat că femeile trebuie plătite mai puțin, deoarece vorbesc mai mult. Și, clătinând din cap cu șiretenie, a descris apoi o anume tradiție a locului, specială. Pentru *vendangeurs* era strict interzis să mănânce din strugurii culeși, iar la capătul unei dimineți de muncă, femeile mergeau la inspecție, unde scoteau limba. Dacă era roșie, supraveghetorul avea dreptul să pretindă un sărut, ca pedeapsă. Florence și Emily au trecut sub tăcere reflecția că asta suna puțin primitiv, în vreme ce *homme d'affaires* a tras concluzia, făcând cu ochiul, într-un gest vecin cu impertinența:

— Desigur, uneori mănâncă dinadins.

După ce a fost adunată cu bine cea dintâi recoltă, a urmat *bal des vendangeurs*. În curte au fost montate mese pe capre, însă de această dată efectele alcoolului au fost mai vizibile. Doi scripcari și un acordeonist _ au început să-i îmboldească pe culegători să iasă la ' dans, iar ei s-au dovedit, chiar și în starea în care se aflau, mult mai grațioși și energici decât cei mai abștinenți cultivatori de napi. Cum nu erau suficiente femei, Florence l-a întrebat pe M. Lambert dacă nu cumva ar fi potrivit ca el să devină partenerul noului proprietar de la castel. Iar *l'homme d'affaires* a asigurat-o imediat că sugestia ei îl onorează, dar are sentimentul că Madame ar prefera să urmărească totul de la locul ei, din capul mesei, ca un adevărat proprietar de castel. Florence a continuat să bată ritmul din picior, nervoasă și resemnată, în vreme ce francezii sprinteni jucau cu foc alături de femeile lor, e drept, mai înalte, mai durdulii și mai bătrâne decât ei. După vreo oră, M. Lambert a bătut scurt din palme, și cea mai tânără dintre *vendangeuse* a adus timid câte un buchet de heliotrope pentru cele două doamne, iar Emily

a ținut un scurt discurs de mulțumire și felicitare. Apoi s-au retras la culcare amândouă, ascultând prin fereastra deschisă vârtejul și ritmul susținut din curte, scârțâitul de vioară și veselie neobosită a acordeonului.

Spre dezamăgirea lui Florence, Emily devenise cu repeziciune mai specialistă în viticultură decât în arhitectura bisericească. Și specializarea ei era cu atât mai aptă să provoace confuzie, cu cât Emily nu cunoștea decât rareori echivalentul corect în limba engleză al termenilor pe care îi folosea. Relaxată, într-un fotoliu de răchită pe terasă, cu soarele sclipindu-i în păr, îi ținea lecții lui Florence despre dușmanii parazitari și maladiile criptogamice ale viței de vie. *Altise*, auzea Florence, și *rhynchite*; *coccinelle*, *grisette*, *erinose*; existau creaturi monstruoase, numite *l'ephippigere de Beziers* și *le vespere de Xatart*; apoi era *le mildiou* și *le black-rot* (măcar pe acestea le înțelegea), *l'anthrac-nose* și *le rot blanc*. Dar Emily studia și dezastrele provocate de ele, dezvăluite de ilustrațiile color: frunze sfâșiate, pete nocive și coarde, tăiate, toate o umpleau de groază. Iar Florence încerca să se arate politicos de preocupată.

— Ce este maladia criptogamică? s-a interesat ea, cu simțul răspunderii.

— Criptogamele, potrivit lui Linne, sunt acele plante care nu au stamine sau pistil, prin urmare nu au nici flori, cum ar fi ferigile, algele și ciupercile. Mușchii și lichenii, de asemenea. Termenul vine din greacă și înseamnă căsătorie ascunsă.

— Criptogame, a repetat Florence, școlărește.

— Este ultima clasă de plante, potrivit lui Linne, a adăugat Emily. Atinsese apogeul propriei sale cunoașteri și era mulțumită: Florence o urmărea cu atenție.

— Ultima, dar nu și cea din urmă, categoric.

— Nu știu dacă aceste categorii implică o judecată morală.

— O, sunt sigură că nu, a afirmat Florence cu tărie, deși nu era botanistă. Dar cât de trist e că o parte din dușmanii noștri sunt criptogamici, a mai adăugat ea.

Discuțiile lui Emily cu M. Lambert pe tema acelorași maladii erau mai complexe, dar mai puțin mulțumitoare. El se îndoia că cercetările întreprinse de Ecole Naționale d'Agriculture din Montpellier ar fi convingătoare și că ravagiile filoxerei trebuie îndreptate cu vițe altoite pe butuci americani. Însă profesorul Millardet din Bordeaux era de acord, chiar dacă au existat diferențe de opinie și s-a făcut și multă agitație în presa de specialitate.

Pentru M. Lambert, chestiunea nu era deloc atât de evidentă, ba dimpotrivă. Astfel i-a amintit lui Mme Emily, care sosise de curând în Medoc, că vița europeană, în pofida nenumăratelor ei varietăți, alcătua o unică specie, *vinis vitifera*, în vreme ce vița americană însuma vreo douăzeci de specii diverse. Vița de vie europeană exista în stare de sănătate aproape perfectă de mai bine de două milenii, iar maladiile care o afectau acum erau provocate în întregime, așa cum se și dovedise dincolo de orice îndoială, de introducerea vițelor americane în Franța. Astfel, continua el — iar la acest punct Emily începea să suspecteze că studiaseră amândoi aceeași carte — astfel, am asistat la apariția oidiumului în 1845, a filoxerei în 1867, a mucegaiului în 1879 și a putregaiului negru în 1884. Indiferent ce credeau profesorii din universități, colegii săi din podgorii erau de părere că, atunci când te confrunți cu o epidemie, nu o înlături importându-i cauza. Ca lucrurile să fie cât se poate de limpezi, când copilul tău suferă de pneumonie, nu-l pui în pat, spre vindecare, cu un alt copil care suferă de gripă.

Dar Emily continua să insiste, invocând argumentul altoirii. Atunci, M. Lambert s-a încruntat, lovindu-se cu șapca peste șold.

— *Vous avez dit que vous n'etiez pas americaniste*, i-a reproșat el sec, ca și cum ar fi vrut să pună capăt discuției.

De-abia acum, odată ce își însușise aceste studii, Emily a înțeles întrebarea care i se pusese cu prilejul celui de-al doilea lor tur de inspecție. Lumea de aici se împărțea în *sulfureurs* și *americanistes*: cei pentru care scăparea de filoxeră consta în salvarea și restaurarea vinurilor franceze pure prin tratament chimic, și cei care doreau să transforme podgoriile într-un fel de nouă Californie. Răspunsul pe care îl dăduse mai devreme lui M. Lambert confirmase, fără să-și dea seama, că ea era un *sulfureur* ori, mai degrabă, după cum se exprimase, cu oarecare rigoare lingvistică, sau doar cu ușor sarcasm, o *sulfureuse*. Dacă acum îi mărturisea că se răzgândise și că, de fapt, ar fi *americaniste*, atunci el și M. Collet, chiar dacă le erau recunoscători lui Mme Florence și Mme Emily, se simțeau înșelați, ca să folosească un eufemism.

— Cine suntem noi ca să avem păreri? a întrebat Florence, după ce Emily îi prezentase dilema. — Păi noi... tu... suntem proprietarii. Iar eu am citit ultimele noutăți din presa de specialitate.

— Tatăl meu nu știa cum funcționează un gater.

— Dar picioarele birourilor produse de el nu ieșeau de la locul lor, îmi închipui.

— Dragă Emily, prea te îngrijorezi, a spus Florence zâmbind. Apoi a adăugat, râzând îngăduitor: de acum încolo, am să te consider mica mea *sulfureuse*. Mereu ți-a stat bine în galben.

A răs din nou, iar Emily a înțeles că reușise să evite și să închidă subiectul: așa proceda Florence nu de puține ori.

Ceea ce ea numea „îngrijorare” pentru Emily nu era decât o preocupare cuvenită pentru buna gospodărire. A propus să extindă domeniul prin cultivarea luncilor din apropierea fluviului, dar i s-a explicat că sunt prea îmbibate cu apă. Atunci ea a insistat, spunând că trebuie să aducă din estul Angliei specialiști în drenarea terenurilor joase și a mlaștinilor — ba chiar știa și pe cine să cheme; dar i s-a explicat că solul nu este potrivit cultivării viței, chiar dacă ar fi reușit să asaneze acele pante.

Apoi a propus să utilizeze cai aduși din Anglia, care să lucreze via în locul boilor. Iar M. Lambert a dus-o pe teren și au așteptat împreună la un capăt de rând de petit verdot apropierea unei perechi de boi ce trăgeau la jug: aveau capul acoperit cu o glugă ca de călugăriță, împotriva muștelor.

— Uite, i-a spus el, cu ochii strălucitori, cum își ridică și își pun jos picioarele. Nu recunoști grația de menuet din sălile de bal ale Europei?

Dar Emily a lăudat în continuare forța, docilitatea și inteligența cailor englezi, și nu s-a oprit acolo, fiind perseverentă din fire. Câteva luni mai târziu, doi cai de Shire, robuști, cu păr lung pe copite, și-au făcut apariția la Haut Railly. Au fost instalați în grajd, odihniți și lăudați. Nu a reușit niciodată să descopere de ce lucrurile au mers prost după aceea: or avea caii picioare nesigure, sau muncitorii or avea prea puțină îndemânare să-i strunească? Oricum, caii au fost curând scoși la pensie, înainte de vreme, și au rămas să se plimbe în pace prin luncile mai joase ale domeniului, stârnind interesul călătorilor de pe vaporul de Pauillac.

Când nu era supraaglomerat, feribotul putea fi convins să acosteze la cheul cel nou al castelului, construit din piatră. După cum descoperise Emily, asemenea cheuri erau cunoscute local sub denumirea de *ports*. Se numeau astfel, a dedus ea firesc, deoarece aveau nu neapărat funcțiunea de amarare pentru ambarcațiuni de agrement, ci funcțiunea de puncte pentru încărcarea mărfii: desigur, în mod specific, și vinul de pe moșie a fost transportat la Bordeaux, pentru a fi jf îmbuteliat, pe ruta directă pe apă, și nu pe uscat. Prin urmare, i-a dat lui M. Lambert instrucțiuni să transfere

recolta prin această metodă, iar el a părut să fie de acord. O săptămână mai târziu, însă, Florence i-a adus la cunoștință că menajera își dăduse demisia, printre șuvoaie de lacrimi, deoarece, dacă Madame nu dorea să-l mai angajeze pe fratele ei ca transportator, nici ea nu mai putea lucra pentru Madame, ținând seama că fratele ei este văduv, cu mulți copii, și se bizuia pe contractul său de la castel — pâinea lor cea de toate zilele. Florence i-a răspuns că nu cunoștea toate aceste lucruri și a asigurat-o pe Mme Merle că nu are niciun motiv să se teamă.

— Dar leneșul acela nu ar putea să treacă și el la transportul fluvial? a întrebat-o Emily destul de tăios.

— Draga mea, nu am venit aici ca să le tulburăm existența spre liniștea propriei noastre existențe.

Florence se adaptase la Medoc cu o mulțumire dobândită rapid, vecină cu indolența. Din punctul ei de vedere, anul nu se mai ținea din ianuarie până în decembrie, ci de la o recoltă la următoarea. În noiembrie, curățau via și puneau îngrășământ; în decembrie arau ușor, ca protecție împotriva gerului, iar pe 22 ianuarie, de Sfântul Vicențiu, începeau să tundă vița. În februarie și martie arau ca să deschidă viile și în aprilie plantau. În iunie înfloreau vița; în iulie o stropeau, o aranjau și în august se petrecea *veraison*, adică trecerea miraculoasă a strugurilor de la verde la roșu; septembrie și octombrie însemnau *vendange*. Urmărind toate aceste evenimente de pe terasă, Florence Î conștientiza neliniștea perpetuă, legată de ploaie și a grindină, de îngheț și secetă, a oamenilor de la țară, u care au fost dintotdeauna universal obsedați de vreme. J Dar ea, ca proprietar, luase ferm hotărârea să se desprindă de asemenea griji. Prefera să se concentreze asupra lucrurilor pe care le iubea: cârceii de viță care își întindeau brațele lor de păianjeni spre spaliere; clopotul de la gâtul boilor de culoarea nisipului, înaintând maiestuos prin vie, și sunetul lui molcom; mirosul hibernal al focului din coardă de viță. În diminețile de toamnă târzie, când soarele se ridica din ce în ce mai greu, obișnuia să stea în fotoliul ei de răchită, cu o ceașcă de ciocolată alături. Din locul acela toate culorile ruginii păreau a spori în intensitate: văpaie, ocru și rubiniu. Acesta este ermitajul nostru.

Prin urmare, pentru ea fiecare an se încheia cu emoționanta sărbătoare, *bal des vendangeurs*. Ținând seama de criticile aduse de M. Lambert, în vara lui 1891 Florence a întreprins mai multe călătorii misterioase la Bordeaux. Scopul lor a ieșit la iveală când a sărbătorit cea de-a doua recoltă

la Chateau Haut Railly, într-o strălucitoare ținută: haină și pantaloni negri, dintr-o combinație de mătase și lână, cu vestă albă de mătase pe dedesubt, toate croite cu excentricitate și eleganță de un croitor francez uluit. Emily purta aceeași rochie galbenă din primul an și, după încheierea festinului din jurul meselor susținute pe capre, când s-au pornit viorile și acordeonul, *les dames anglaises* s-au ridicat să danseze pe melodiile acelea vesele și sălbatice, total neobișnuite pentru ele. Mme Florence o rotea energic pe Mme Emily, imitându-i cât se poate de bine pe sprintenii mustăcioși *vendangeurs*, care, la rândul lor, apărau democrația pe ringul de dans, demarcându-și teritoriul cu umerii și cu șoldul. După mai bine de o oră, cele două femei au descoperit, în toiul dansului, 'j' că reușiseră să uite de toți, devenind astfel proprietarele unui spațiu gol. Când muzica s-a oprit, dansatorii au început să aplaude, M. Lambert a bătut scurt și uscat din palme, iar cea mai tânără *vendangeuse* a adus timid două buchete de heliotrope. Emily și-a ținut discursul, care nu se deosebea în chip substanțial de cel din anul precedent, cu excepția accentului mai bun, și apoi *les dames anglaises* s-au retras la culcare. Florence a pus la păstrare costumul de seară, care nu mai avea să fie scos decât anul următor. A stins lumina și a căscat din toată inima, amintindu-și scena cu Emily, pe jumătate oarbă fără ochelari, răsucită prin toată curtea, în rochia ei cea galbenă.

— Noapte bună, *ma petite sulfureuse*, a mai spus ea cu un chicotit somnoros.

Marea criză în administrarea domeniului de la Chateau Haut Railly s-a declanșat în vara lui 1895. Într-o dimineață, Emily l-a văzut pe fratele menajerei descărcând butoaie la ușa cramei. Se uita la el, fără să înțeleagă, pentru moment, că era ceva nefiresc în efortul lui: le ridica cu greu din căruță și le trântea cu zgomot surd în curte. Desigur, era evident — ar fi trebuit să-și dea seama de la bun început — că butoaiele erau pline.

După plecarea cărăușului, s-a dus să-l vadă pe *regisseur*.

— Monsieur Collet, din câte știu, noi ne ocupăm aici cu producția de vin.

Administratorul, un tip deșirat și taciturn, avea față de patroanele sale un sentiment de respect afectuos, dar știa că aborda cu ironie orice subiect, pe căi ocolite. Prin urmare a zâmbit și a așteptat ca Mme Emily să ajungă la subiect.

— Vino cu mine, a spus Emily și a ieșit prima în curte, postându-se în fața dovezii. Vreo zece butoaie, frumos stivuite, fără niciun semn vizibil de identificare. De unde sunt?

— De pe Valea Rhonului. Sau de acolo ar trebui să fie, în orice caz. Văzând că Mme Emily nu catadicsește să-i răspundă, a continuat, dornic să se facă util. Desigur, pe vremuri era mai dificil. Taică-meu trebuia să aducă vin de Cahors, cu barca, pe Dordogne. Apoi au deschis calea ferată de la Sete la Bordeaux. A fost un mare pas înainte.

— Monsieur Collet. Iartă-mă, întrebarea mea este următoarea: dacă facem vin aici, de ce trebuie să importăm?

— Aha, înțeleg. *Pour le vinage*.

Emily nu mai auzise termenul până atunci:

— *Vinage?*

— Ca să-l adăugăm la vinul nostru. Ca să-l facem mai bun.

— Și este... este... legal?

M. Collet a ridicat din umeri:

— La Paris, oamenii fac legi. În Medoc, oamenii fac vin.

— Monsieur Collet, vreau să înțeleg limpede. Dumneata, care ești răspunzător cu producerea vinului nostru, falsifici Chateau Haut Railly cu poșircă de pe Valea Rhonului? Și faci asta fără să ne ceri permisiunea? An de an?

Administratorul și-a dat seama că o simplă explicație factuală era total insuficientă. Întotdeauna Madame mai tânără făcea probleme. După părerea lui, avea o anume înclinație spre isterie. În vreme ce Mme Florence era cu mult mai calmă.

— Tradiția dă îngăduința, a replicat el. Dar după expresia de pe chipul lui Mme Emily și-a dat imediat seama că această vorbă venerată, rostită de tatăl său, nu avusese niciun efect. Nu, Madame, nu în fiecare an. Anul trecut recolta a fost foarte slabă, după cum știți, și trebuie să facem asta. Altfel, nimeni nu va cumpăra vinul. Dacă ar fi fost ceva mai bun, am fi putut să-l ameliorăm chiar cu un vin de-al nostru, câteva butoaie din '93. Se cheamă *le coupage*, a adăugat cu teamă, nesigur dacă presupusul său păcat va fi astfel sporit sau diminuat. Anul trecut a fost cu adevărat mediocru, așa că avem nevoie de aceste butoaie... *pour le vinage*.

Reacția lui Mme Emily l-a luat cu totul prin surprindere, deoarece s-a repezit la magazie și s-a întors cu un ciocan de lemn și cu o daltă. În câteva clipe, Emily reușise să dea peste zece găuri în butoiașe, și avea poalele rochiei pătate cu o licoare roșie, înțepătoare și aromată, cu mult mai însuflețită decât Chateau Haut Railly recolta 1894, depozitat la doar câteva zeci de metri.

Alertat de loviturile de ciocan, M. Lambert a ieșit în fugă de la el din birou și a încercat să o tempereze pe Mme Emily prin introducerea unei perspective istorice. Așa a început să îi povestească despre *les vins d'aide*, cum erau denumite, și despre prepararea vinului pentru *le gout anglais*, cum se spunea în Medoc, și despre faptul că vinul care i se servește la masă unui gentleman englez este doar rareori același vin care pleacă de pe un anume domeniu cu un anume timp în urmă. Apoi i-a vorbit și despre o băutură spaniolă fermentată, numită Benicarlo.

Neîncrederea lui Emily creștea odată cu iritarea.

— Monsieur Lambert, nu vă înțeleg. Mi-ați ținut lecții aspre despre puritatea podgoriilor din Medoc și despre cum trebuie să nu fie falsificate vinurile franceze cu portaltoi american. Și, cu toate astea, aruncați voios butoaie întregi de... *așa ceva* în vinul produs de podgoriile din Medoc.

Madame Emily, să vă explic altfel. Maniera lui devenise paternă, sau aproape preotească. Spuneți-mi, care este cel mai bun vin din Medoc?

— Chateau Latour.

— Desigur. Și cunoașteți verbul *hermitager*? — Nu. Categorie vocabularul ei se îmbogățea cu adevărat în ziua aceea.

— Înseamnă să adaugi vin de Hermitage, de pe Valea Rhonului, după cum știți, poate, într-un Bordeaux roșu. Ca să-i dea greutate. Ca să-i accentueze virtuțile.

— Și la Latour se face așa ceva?

— Poate nu chiar la castel. Dar la Chartrons, la Londra... Intermediarul, transportatorul, îmbuteliatorul... Mâinile lui M. Lambert descriau o conspirație a acelei virtuți necesare. În anii săraci, așa se face. Întotdeauna s-a făcut la fel. Toată lumea știe.

— Se întâmplă și aici, în vecini, la Latour? s-a interesat Emily arătând la sud, spre soare. Proprietarii se ocupă cu așa ceva? Și li se livrează butoaiele la lumina zilei?

— Poate că nu, a replicat *homme d'affaires*, ridicând din umeri.

— Atunci, nici noi nu vom face așa ceva. O să interzic. O să interzicem.

În seara aceea, stând pe terasă, pe când rochia ei se afla încă la muiat, Emily rămânea de neclintit. La început, Florence a încercat să o tachineze ca să-i redea buna-dispoziție, exprimându-și surprinderea că o adeptă înflăcărată a transcendenței nu se bucură că și vinurile pot fi înnobilate. Dar Emily nu se lăsa înveselită, nici dusă cu vorba.

— Florence, nu poți să fii de acord cu acest procedeu. Eticheta de pe vinurile noastre afirmă că aparțin unei anume recolte, când, de fapt, e vorba de un amestec din două recolte. Nu poți să fii de acord.

— Nu.

— Prin urmare, cu atât mai puțin poți să fii de acord ca vinurile noastre să conțină un vin de la sute de kilometri distanță, produs Dumnezeu știe unde și de Dumnezeu știe cine?

— Da. Dar...

— *Dar?*

— Până și eu, draga mea Emily, am înțeles că este. Permis să se adauge zahăr în vinul nostru, și cum se cheamă acidul acela?...

— Acid citric, da, și tanin. Nu sunt într-atât de sentimentală, încât să-mi imaginez că mai poate fi vorba de manufactură. Astăzi a devenit o industrie, nu mai e agricultură. Cu ceea ce nu mă pot împăca, Florence, este înșelăciunea. Înșelăciunea pe seama celor care ne cumpără și ne beau vinul.

— Oamenii cumpără un vin, desigur, pentru că știu ce gust are. Sau ar trebui să aibă.

Cum Emily nu i-a răspuns, și-a continuat gândul.

— Un englez cumpără Chateau Latour așteptându-se la ceva anume, nu-i așa? Prin urmare, cei care asigură gustul pretins nu fac decât să-i ofere ceea ce-și dorește.

— Florence, nu mă așteptam să te aud făcându-te frate cu dracul. Pentru mine, situația e extrem de serioasă. Mi se pare de o importanță extremă, capitală.

— Îmi dau seama că așa este.

— Florence, noi nu discutăm despre asemenea lucruri, și aș fi fericită să nu se schimbe nimic, dar când ne-am mutat aici, când i-am abandonat pe cultivatorii de napi, am făcut-o, din câte am înțeles eu, pentru că nu puteam trăi în prefăcătorie, nu puteam să ne ținem gura în atmosfera aceea glacială, în așteptarea celor patru săptămâni de evadare. Nu puteam suporta înșelăciunea din viața noastră.

Între timp, Emily se îmbujorase puternic și abordase o ținută neînduplecat de rigidă. Florence o mai văzuse într-o asemenea postură, în general în pragul crizelor de încăpățănare, indiferent din ce motiv.

— Da, draga mea.

— Ți place să spui că este ermitajul nostru. Și chiar este, dar numai dacă regulile sunt stabilite de noi.

— Da.

— Atunci, nu trebuie să trăim în prefăcătorie sau în înșelăciune, sau să credem, după cum spunea Monsieur Collet azi-dimineață, că „tradiția dă îngăduința”. Nu trebuie să trăim așa. Trebuie să credem în adevăr. Nu trebuie să trăim în prefăcătorie.

— Ai perfectă dreptate, draga mea, pentru asta te și iubesc.

Pentru o dată, M. Lambert și M. Collet nu au fost capabili să se impună în fața nici uneia dintre Mesdames. În mod normal, știau să intervină la Mme Florence, de cum Mme Emily se îndepărta suficient. O abordau cu patos ori cu mândrie, invocau considerente locale sau naționale și făceau apel la ceea ce ei considerau firea sa eminentemente amabilă. Acum însă Mme Florence se dovedea la fel de neclintită ca Mme Emily. Argumentele despre necesitate și tradiție, precum și recursul la autoritatea implicită a marilor podgorii, toate s-au dovedit a fi zadarnice înaintea ei. Nu se va mai produce niciun fel de *vinage* și *coupage*. Nu se va mai face nicio livrare secretă de butoaie anonime și, prin urmare, nu vor mai exista nici confuzii în registrele contabile ale lui M. Lambert. Florence se temea de noi amenințări cu demisia, deși se temea mult mai tare să fie condamnată de Emily. Iar cei doi bărbați, după ce au mormăit posomorâți câteva zile, cu mai mult *patois* decât de obicei, au fost de acord până la urmă să facă după cum li se ordonase.

Anii 1890 au fost în Medoc mai favorabili decât 1880, și sfârșitul de secol nu a adus cu sine sentimentul unui final. Florence reflecta că în paharul lor încă nu se adunase drojdie. Se instalaseră confortabil în vârsta mijlocie și erau împăcate, poate ea mai mult decât Emily; cât despre Anglia, nu le mai stârnea niciun regret. Administrarea domeniului de la Chateau Haut Railly devenea tot mai la îndemână. Au încheiat replanta-rea viei, cu butuci nealtoiți; boii dansau menuetele lor, iar *vendangeurs* își vedeau de propriile ritualuri sălbatice. Preotul cel bătrân ieșise la pensie, dar succesorul său continua să țină seama de îndatoririle ancestrale: ceai în noiembrie, binecuvântarea viilor în aprilie. Florence începuse să lucreze goblenuri, iar Emily se ocupa de murături; mergeau mai rar cu vaporul la Bordeaux. *Les dames anglaises* încetaseră să mai fie o noutate, sau chiar o excentricitate; se transformaseră într-o prezență bine întemeiată.

Emily se gândea uneori la cât de mărunț fusese, de fapt, impactul lor asupra domeniului; cât de puțină transcendență! Veniseră cu bani, desigur, și astfel relansaseră podgoria, dându-i o șansă în fața inamicilor paraziți și a

maladiilor criptogame. Și în asemenea vremuri, când simțea că voința proprie are semnificație mai mică decât pretind filosofii, îi plăcea să considere că viața omului urmează propriul ei ciclu viticol. Copilăria era plină de înghețuri și de tunsori, de munca istovitoare la coarnele plugului; greu de imaginat că vremea avea să se schimbe vreodată. Și totuși, minune! Iunie venea cu flori. Florile erau continuate de fructe, iar în august urma *veraison*, miracolul schimbării culorii, semnul și promisiunea maturității. Ea și Florence ajunseseră acum în augustul vieții lor. Recunoștea, cu un fior, cât de tare a depins maturizarea lor de capriciile vremii! Cunoscutese multe persoane care nu și-au mai putut reveni după cruzimea înghețurilor timpurii; alții cădeau pradă mucegaiului ori bolilor; iar alții grindinii, ploii ori secetei. Ele — Florence și cu ea — au avut noroc de vreme. Nu mai era nimic de adăugat. Și tot aici se încheia și analogia, gândea ea. Ajunseseră la maturitate, dar nu produceau vin. Emily credea în transcendență, nu și în suflet. Acesta era peticul lor de pământ, peticul lor de viață. Atunci, la un moment dat, veneau boii, într-un dans nefamiliar, iar lama din urma lor tăia o brazdă și mai adâncă.

În cea din urmă seară a secolului, spre miezul nopții, Florence și Emily stăteau singure pe terasa de la Chateau Haut Rilly. Lipseau până și siluetele familiare ale celor doi cai de Shire, îmbătrâniți prin luncile joase. Se îngrășaseră și deveniseră tot mai nervoși în ultima vreme, iar în noaptea aceea fuseseră duși în grajd, ca să nu se sperie de artificii. *Les dames anglaises* fuseseră desigur invitate să ia parte la festivitățile de la Pauillac, dar refuzaseră să participe. Sunt momente când lumea se schimbă, și ai nevoie de o mângâiere publică. Dar sunt și momente mărețe pe care le savurezi mai bine în particular. În noaptea aceea nu simțeau nevoia discursurilor oficiale, a balului municipal, a primei dezlănțuirii de flăcări purpurii ale noului secol.

Înfofolite în pleduri, contemplau fluviul Gironde și peisajul luminat din când în când de artificii premature. O rază timidă, dar sigură, venea de la felinarul de furtună plasat pe masă, între ele. Emily tocmai constata că balustradele pe care le înlocuiseră cu zece ani în urmă se integraseră perfect printre cele vechi, nici nu putea să le mai deosebească.

Florence a umplut din nou paharele cu vin din 1898. O recoltă mică, din cauza unei veri secetoase. Despre cel din 1899, care încă fierbea în butoaie, se știa de pe acum că va fi strașnic, un măreț final de secol. Dar și 1898 avea virtuți: culoare frumoasă, aromă bogată și tărie potrivită. Dacă toate

aceste virtuți îi aparțineau într-adevăr, asta era o altă poveste. Florence, deși fundamental mulțumită, era totuși intrigată că vinul părea să dobândească o altă consistență după ce se întorcea în sticle, de la Bordeaux. Odată, cu nepăsare veselă, îi povestise lui Emily despre mirarea sa, dar ea îi răspunsese tăios, că orice vin bun capătă consistență când este tras la sticlă. Florence a acceptat verdictul, dar și-a jurat să nu mai abordeze niciodată subiectul.

— Poți să fii mândră de această recoltă, a spus ea.

— Amândouă putem să fim mândre.

— Atunci, îți propun un toast. Pentru Chateau Haut Rilly.

— Pentru Chateau Haut Rilly.

Apoi au băut puțin, plimbându-se pe terasă, înfolfite în pledurile lor, și și-au lăsat paharele pe balustradă. Ceasul englezesc al bunicului bătea de ora 12 și cele dintâi jocuri de artificii ale noului secol brăzdau cerul. Florence și Emily încercau, în joacă, să ghicească de unde veneau. Chateau Latour, evident, acea izbucnire rubinie, apropiată. Chateau Haut Brion, susurul auriu din depărtare. Chateau Lafite, modelul elegant dinspre nord. Printre fulgerele luminoase și bubuiturile pașnice, cele două femei continuau să închine paharul. S-au întors spre Anglia și au băut; apoi spre Paris; apoi spre Bordeaux. Apoi s-au întors una spre cealaltă, pe terasa tăcută, cu raza felinarului de furtună mângâindu-le fustele, și au toastat pentru noul secol. O ultimă rachetă, scăpată de pe traiectoria ei, a zburat la mică înălțime peste apă și a explodat deasupra micului lor debarcader. Brațul la braț au pornit spre casă, lăsând paharele pe balustradă, pe jumătate pline, și felinarul să ardă până la capăt, ca să se stingă singur. Florence fredona un vals și amândouă înaintau în pași de dans spre ușile de sticlă ale terasei.

Pe coridor, sub flacăra de gaz de la baza scării, Florence a cerut:

— Să-ți văd limba.

Emily, delicată, a scos doar vârful.

— Exact cum mi-am imaginat, a continuat Florence. Hoțul la struguri. Aceeași lipsă de ascultare, an de an, *ma petite sulfureuse*.

Emily și-a lăsat capul în jos, cu falsă căință. Florence a țâțâit scurt și a stins lumina.

INTERFERENȚE

Tânjea după moarte, și tânjea să-i sosească plăcile de gramofon. Toate celelalte treburi din viața lui se sfârșiseră. Opera lui se sfârșise; în anii care urmau avea să fie dată uitării, ori elogiată, funcție de ce se va petrece cu

omenirea: se va prosti și mai rău sau, dimpotrivă, se va deștepta. Relația cu Adeline era și ea sfârșită: aproape nu-i mai oferea decât nerozie și sentimentalism. După cum stabilise, toate femeile erau în esență convenționale: chiar și cele cu un cuget liber se lăsau, până la urmă, doborâte. Așa se petrecuse și scena aceea dezgustătoare mai deunăzi. De parcă ai putea să te lași încătușat în acest stadiu, când nu-ți mai rămâne decât un ultim și singuratic zbor planat.

Privea în jur, prin încăperea sa. Gramofonul se afla în colț, ca un crin lăcuit, monstruos. Radioul stătea pe lavoarul de pe care fuseseră înlăturate cana și ligheanul: oricum nu se mai scula ca să-și spele corpul descărnat. Un scaun scund din nuiele, în care Adeline petrecea mult prea mult timp, imaginându-și că dacă se entuziasma suficient în legătură cu meschinăriile vieții, el și-ar putea descoperi un gust întârziat pentru ele. O masă din împletitură, pe care se aflau ochelarii și medicamentele lui, Nietzsche și ultimul Edgar Wallace. Un scriitor la fel de risipitor ca un oarecare neînsemnat compozitor italian. „A sosit ediția Wallace de prânz”, anunța Adeline, repetând neobosit gluma făcută de el cândva. Părea că Vama de la Calais permite intrarea în țară a ediției Wallace de prânz fără niciun fel de dificultate. Dar nu și celor *Patru anotimpuri engleze* ale sale. Se cereau dovezi că plăcile nu sunt importate în scopuri comerciale. Absurd! Ar fi trimis-o pe Adeline, dacă nu ar fi fost nevoie de ea aici.

Fereastra lui se deschidea spre nord. De o vreme, orice gând adresat satului era însoțit doar de neplăcere. Femeia măcelarului cu motorul ei. Fermele care-și pompau nutrețul din oră în oră. Brutarul cu motorul *lui*. Casa americană cu noua ei baie infernală. Și-a imaginat o clipă c-ar trece dincolo de sat, c-ar traversa Marna, spre Compiègne, Amiens, Calais, Londra. De treizeci de ani nu mai străbătuse acel drum — poate aproape patruzeci — iar oasele sale nu mai erau în stare să-l poarte. Dar lăsase instrucțiuni. Și Adeline îl va asculta.

Se întreba cum o fi Boulton. „Tânărul tău campion”, după cum îl numea întotdeauna Adeline. Uitând ironia voită cu care el îi atribuisese prima oară dirijorului acest apelativ afectuos. Nu trebuie să te aștepti la nimic din partea celor care te denigrează, și cu atât mai puțin din partea celor care te susțin. Aceasta fusese întotdeauna deviza lui. Și lui Boulton îi trimisese instrucțiunile sale. Mai rămâne de văzut dacă va înțelege primele principii ale impresionismului cinetic. Poate domnii aceia afurisiți de la Vamă ascultau chiar acum rezultatele. Scrisese la Calais, explicând situația.

Telegrafiase companiei de discuri, interesându-se dacă nu i-ar putea trimite un set nou, prin contrabandă. Îi telegrafiase lui Boulton, cerându-i să se folosească de influența sa pentru a-i da posibilitatea să-și asculte suita înainte să moară. Dar Adelinei nu i-a plăcut cum formulase mesajul acela; aproape nu-i mai plăcea nimic de la o vreme.

Devenise enervantă. La începutul relației lor, în Berlin, iar apoi în Montparnasse, credea în munca și în principiile lui de viață. Mai târziu a ajuns posesivă, critică și geloasă. Ca și cum abandonarea propriei sale cariere o făcea mai expertă într-a lui. Ba a mai dezvoltat și un scurt repertoriu de strâmbături și clătinat din cap, menit să îl contrazică. Atunci când i-a descris planul și scopul celor *Patru anotimpuri engleze*, i-a răspuns, așa cum se întâmpla mai mereu, încordată și privindu-și nejustificat de atent broderia: „Sunt sigură, Leonard, va fi cât se poate de bine.” De ce nu spui ce simți, femeie? Devenise prefăcută și secretoasă. De pildă, avea mari bănuieli că, în ultimii ani, picase în manie religioasă. *Punaise de sacristie*, o atacase el. Ei nu-i plăcuse deloc. Și cu atât mai puțin atunci când îi ghicise un alt truc.

— Nu vreau să văd niciun preot, i-a spus el. Sau, mai bine zis, dacă simt doar miros de preot am să-l atac cu cleștii de cărbuni.

Iar ei nu i-a plăcut deloc chestia asta, o, nu!

— Suntem amândoi oameni bătrâni de acum, Leonard, a bombănit ea.

—De acord. Și dacă se-ntâmplă cumva să nu mă reped la el cu cleștii, consideră că m-am senilizat, a mai adăugat, lovind cu pumnul în tăblia patului.

Și fata în casă, cum o fi chemând-o, a venit în trap.

— *Numero șase*, a spus el.

Femeia nu știa să-i răspundă, dar a încuviințat din cap, a pornit gramofonul, a așezat pe platan prima mișcare din *Sonata pentru violă* și a urmărit înaintarea lentă a acului spre centrul discului până ce a sosit momentul să-l întoarcă pe fața a doua, cu o mișcare iute și abilă din încheieturi. Bună, fata asta: doar o scurtă oprire la macaz, după care muzica a continuat. Era mulțumit. Tertis își cunoștea meseria. Da, și-a zis el, pe când tânăra ridica acul, bucata asta nu au cum să o conteste.

— Merci, a murmurat apoi, făcându-i semn fetei să plece.

Când s-a întors, Adeline a cercetat-o cu o privire întrebătoare pe Marie-Therese, așa cum făcea mereu.

— *Numero șase*, a răspuns servitoarea.

Prima mișcare din *Sonata pentru violă*: Trebuie să fi fost furios; sau să fi avut un puseu de teamă pentru propria sa reputație. Ajunsesse să înțeleagă stenografia cererilor lui, să-i citească starea de spirit în muzica pe care dorea să o asculte. Cu trei luni în urmă a ascultat pentru ultima oară Grieg, cu două luni în urmă — ultimul lui Chopin. De atunci, nici măcar pe prietenii săi Busoni și Sibelius; doar muzica lui Leonard Verity. Al doilea *Cvartet de pian*, *Suita berlineză*, *Fantezia pentru oboi* (dirijată de veneratul Goossens), *Simfonia păgână*, cele *Nouă cântece franceze*, *Sonata pentru violă*... îi cunoștea articulațiile operei la fel de bine pe cât îi cunoscuse odinioară articulațiile corpului. Și trebuia să recunoască: în general, el era conștient de părțile sale cele mai bune.

Dar nu putea fi vorba și de cele *Patru anotimpuri engleze*. Chiar de când i-a vorbit pentru prima oară de acest proiect și i l-a schițat pe clape cu degetele lui subțiate, ea a fost de părere că este prost conceput. Și când i-a mai spus că se va desfășura în patru părți, câte una pentru fiecare anotimp, începând cu primăvara și terminând cu iarna, a socotit că este banal. După ce i-a explicat că, desigur, nu va fi o simplă reprezentare programatică a anotimpurilor, ci o evocare cinetică a amintirii acelor anotimpuri, filtrată prin realitatea cunoscută a altor anotimpuri, diferite de cele engleze, a socotit că este o abordare teoretică. Iar când el i-a expus chicotind ideea că fiecare mișcare va încăpea perfect pe cele două fețe ale unei plăci de gramofon, a socotit că este un calcul mărunț. Neîncrezătoare încă de la primele schițe, nu a agreat mai mult lucrarea nici când a fost publicată; chiar se îndoia că și audiția o va face să-și schimbe părerea.

Stabiliseră, încă de la început, să prețuiască mai mult adevărul decât conveniența socială. Dar atunci când adevărurile intră în coliziune, iar unul dintre ele este respins pe motiv că ar fi o simplă opinie personală nefericită a unei franțuzoaice ignorante și ridicole, atunci poate că trebuie spus ceva și în numele convenienței sociale. Cerul e martor, mereu admirase muzica lui. Pentru el renunțase la propria sa carieră, la propria sa viață; dar, în loc ca toate astea să aibă vreo importanță, i se întorceau împotriva. Adevărul, gândea ea — un adevăr doar al *ei*, de astă dată — era că unor compozitori epoca târzie le aduce o înflorire, altora nu. Poate că elegia pentru violoncel solo avea să dureze, deși Leonard o privea suspicios în ultima vreme, când ea o tot lăuda; dar nu și *Patru anotimpuri engleze*. Lasă lucrurile astea în seama lui Elgar, îl îndemna ea. Desigur, dorea să spună doar: din câte mi se pare mie, faci curte unei țări pe care ai părăsit-o cu premeditare, pradă unei

nostalgii pe care ai disprețuit-o întotdeauna; sau, mai rău, pari să inventezi o nostalgie pe care nu o percepi conștient, tocmai pentru a te lăsa în voia ei. După ce-ai desconsiderat faima, acum dai semne că ai căuta-o. Cât de mult mi-aș fi dorit să-mi declari, triumfător, că lucrarea ta *nu* va încăpea pe fețele unei plăci.

Existau și alte adevăruri, ori păreri personale nefericite, pe care însă nu putea să i le împărtășească. Nici ea nu se simțea bine, iar medicul îi vorbise despre o operație. Ea îl asigurase că va aștepta până ce criza acelui moment va trece. Mai exact spus, până ce Leonard va muri, când nu îi va mai păsa dacă se va supune, sau nu, unei intervenții chirurgicale. Moartea lui avea prioritate față de moartea ei. Și lucrul acesta nu o irita.

O irita, în schimb, să fie făcută *punaise de sacristie*. De mult nu mai luase parte la liturghie, iar ideea de spovedanie, după zeci de ani, i se părea de-a dreptul grotescă. Fiecare trebuie să se apropie de eternitate în propria sa manieră; chiar și atunci când stă singură în biserica pustie o face cu gândul la sfârșit, și nu la alinarea lui prin ritual. Leonard se prefăcea că nu sesizează diferența. „Capătul ascuțit al securii”, spunea el — spusese, adică. Întâmplător, ei doi adoptau atitudini diferite în fața inevitabilului. Desigur, lui nu-i plăcea și nici nu înțelegea asta. Și devenea tot mai tiranic pe măsură ce se apropia de sfârșit. Cu cât îi scădea puterea, cu atât urmărea să se impună mai mult.

Pesemne că o auzise, ori o fi ghicit, că se întorsese: deschiderea *Simfoniei a V-a*, de Beethoven, răzbătea din camera de la etaj, iar el lovea podeaua cu cleștii de cărbuni.

S-a repezit greoi pe scări în sus, izbindu-și cotul de bucla balustradei, și l-a găsit zăcând în pat, cu cleștii ridicați.

— L-ai adus pe preotul ăla, al tău? s-a interesat el, dar pentru prima dată zâmbea.

Ea a început să-și facă de lucru cu păturile, în timp ce el se prefăcea în continuare că protestează, iar când s-a aplecat asupra lui, i-a pus imediat o mână pe gât, chiar sub cocul încărunțit, și i-a șoptit: *ma Berlinoise*.

Când s-au mutat la Saint-Maure-de-Vercelles, ea nici nu gândea că vor trăi atât de separați de restul satului. Dar i s-a explicat încă o dată, desigur pe un ton pedant: el este un artist, chiar nu se vede? Și nu un exilat, ceea ce ar presupune o țară la care ar putea sau ar dori să se întoarcă. Niciun imigrant, ceea ce ar implica dorința de a fi acceptat și supunerea față de țara de adopție. Nu părăsești o țară, cu formele ei sociale și regulile și

meschinăriile ei, ca să-ți asumi formele sociale și regulile și meschinăriile paralele ale altei țări. Nu. El este un artist. Prin urmare trăiește singur cu arta sa, în tăcere și în libertate. Nu părăsise Anglia ca să participe, vă mulțumesc foarte mult, la câte un *vin d'honneur* oferit de *mairie*, nici ca să bată ritmul pe coapsă la chermizele locale ori să aprobe cu zâmbet cretin stridențele vreunui gornist.

Iar Adeline a învățat că trebuie să adopte o manieră tranșantă și impunătoare în raporturile cu satul. A descoperit și o cale de a traduce *profession de foi*, referindu-se la Leonard, în termeni mai puțin rebarbativi. *M'sieur* este un artist faimos, un compozitor a cărui operă vibrează de la Helsinki la Barcelona; nu trebuie deranjat când se concentrează, altminteri ariile splendide care prind contur în mintea lui pot fi frânte și sortite pieirii. Așa este *M'sieur*, plutește cu capul în nori, pur și simplu nu vede pe nimeni, altfel sigur și-ar scoate pălăria, sigur că da, uneori nu mă bagă în seamă nici pe mine, când stau chiar înaintea lui...

Odată, după vreo zece ani de când se instalaseră la Saint-Maure, brutarul, care era corn-trei în fanfara unității de *sapeurs-pompiers*, a întrebat-o timid dacă nu cumva *M'sieur* ar consimți, într-un gest de onoare deosebită, să compună un dans, o polcă de preferință, în cinstea celei de-a douăzeci și cincea aniversări a lor. Adeline a fost de acord să-i prezinte lui Leonard rugămintea, dar fără să-i dea prea multe speranțe. A ales un moment când nu lucra la nicio compoziție, și părea să se găsească într-o stare de spirit amabilă. Mai târziu însă avea să regrete că nu se orientase spre o stare de spirit infectă. Deoarece el a acceptat, cu un zâmbet straniu. Da, va fi încântat să scrie o polcă pentru orchestră: pe el, a cărui operă vibra de la Helsinki la Barcelona, mândria nu îl împiedica să facă acest lucru. Peste două zile i-a dat un plic maro. Brutarul a fost bucuros și a rugat-o să transmită lui *M'sieur* considerația și mulțumirile sale. Dar o săptămână mai târziu, când a intrat în *boulangerie*, brutarul nu a învrednicit-o nici măcar cu o privire, nici măcar cu un cuvânt. În cele din urmă, a întrebat-o de ce *M'sieur* și-a bătut joc de ei. Partitura era pentru trei sute de interpreți, în timp ce ei nu erau decât doisprezece. O intitulase polcă, dar nu avea ritm de polcă, mai degrabă aducea a marș funebru. Apoi, Pierre-Marc sau Jean-Simon, care aveau ceva studii muzicale, n-au depistat nici urmă de armonie în respectiva compoziție. Brutarul regreta cele petrecute; în același timp era supărat și se simțea umilit. Poate că, din greșeală, îi adusese o altă compoziție, a sugerat Adeline. Atunci el a scos la iveală plicul maro și a

întrebat-o ce înseamnă „smucit” în limba engleză. I-a răspuns că nu este sigură. Omul a tras partitura din plic: „Polcă smucită pentru pompieri smuciți”. Iar ea l-a asigurat că putea fi ceva de genul „strălucitor”, „vioi”, „sclipitor ca alama de pe uniformele voastre”. Prea bine, *Madame*, păcat că piesa nu li s-a părut câtuși de puțin strălucitoare și vioaie și celor care acum refuză să o interpreteze.

Anii au trecut, brutarul i-a transferat prăvălia fiului său, și a venit și rândul artistului englez, *M'sieur-cel-altfel-decât-toți*, care nici măcar nu catadicsea să-și scoată pălăria atunci când îi ieșea în cale *cure*, să ceară o favoare. Saint-Maure-de-Vercelles se afla exact la limita la care se mai puteau asculta emisiunile British Broadcasting Corporation. Artistul englez avea un aparat de radio performant, care îi permitea să prindă muzică de la Londra. Dar calitatea recepției, *helas*, era deosebit de fluctuantă. Starea vremii îi tot provoca probleme; împotriva furtunilor sau a vremii proaste nu era nimic de făcut. Nici dealurile de dincolo de Marna nu aveau vreun efect pozitiv. Cu toate acestea, *M'sieur* a descoperit, prin deducție, într-o bună zi când se așternuse liniștea în toate casele din sat, în timpul unei nunți, că mai existau și forme locale de paraziți, provocați de motoare electrice de toate categoriile. Măcelarul avea o asemenea mașinărie, doi fermieri foloseau pompe pentru transportul furajelor și, desigur, brutarul cu pâinea lui... Ar putea oare să se lase convinși, numai o după-amiază, în chip de experiment, desigur... Și astfel artistul englez a ascultat cu o neașteptată și vie claritate ceea ce, în mod obișnuit, asculta sub limita de percepție: primele măsuri din *Simfonia a IV-a* a lui Sibelius, acel murmur grav al instrumentelor cu coarde cu sunete joase și al fagotului. În concluzie experimentul urma să fie repetat din când în când, desigur cu acordul tuturor. Iar Adeline primise rolul de mijlocitor în asemenea prilejuri: cu un aer vag apologetic, pleda snob că Saint-Maure-de-Vercelles are în sânul său un celebru artist, a cărui măreție se răsfrânge asupra comunității și a cărui glorie ar fi și mai strălucitoare dacă fermierii și-ar pompa manual furajele, dacă brutarul și-ar produce pâinea fără electricitate și dacă soția măcelarului ar renunța să-și mai folosească mașinăria. Dar într-o după-amiază Leonard a descoperit o nouă sursă 3 de turbulență, pentru localizarea căreia a recurs la < tehnici speciale de detectare, și apoi la delicate instrumente de negociere în vederea dezamorsării. Doamnele americane, care locuiau pe vreme frumoasă în moara transformată în casă de vacanță de dincolo de *lavoir*, își instalaseră, firească, tot felul de lucruri absolut inutile vieții, după gustul lui Leonard.

Unul dintre acestea afecta în mod deosebit recepția aparatului de radio performant. Artistul englez nu avea nici măcar telefon, în timp ce doamnele respective fuseseră într-atât de decadente și de obraznice, încât să-și monteze un WC acționat electric! Era nevoie de abilități speciale, pe care Adeline și le tot dezvoltase de-a lungul anilor, ca doamnele să fie convinse, în anumite ocazii, să nu tragă apa.

Devenea tot mai dificil să i se explice lui Leonard că nu poate pretinde satului să-și coboare obloanele ori de câte ori dorește el să asculte un concert. Apoi, erau momente în care doamnele din America pur și simplu uitau, sau se făceau că uită, de rugămintea englezului; iar când Adeline intra în *boulangerie* și îl găsea la teighea pe brutarul cel bătrân, care continua să cânte corn-trei în fanfara de *sapeurs-pompiers*, știa de la bun început că nu are niciun rost să deschidă gura. Leonard își ieșea din fire când strădaniile ei se dovedeau zadarnice, iar obrazii lui palizi se-nvinețeau. I-ar fi fost mult mai ușor dacă el însuși ar fi adresat vreodată un cuvânt de mulțumire, direct, ori să fi adăugat și un mic cadou, dar, nici gând, artistul continua să se poarte ca și cum i se cuvenea ca tot satul să se cufunde în liniște. După ce s-a îmbolnăvit serios prima dată, când radioul a fost mutat la el în cameră, și-a dorit să audieze tot mai multe concerte, punând la grea încercare simpatia sătenilor. Din fericire, în f-ultimele câteva luni nu a mai dorit să asculte decât propria sa operă. Când se mai întâmpla să fie trimisă ca să obțină promisiunea de liniște în sat, Adeline se mulțumea doar să mimeze, sperând că Leonard va renunța la radio încă înainte să înceapă concertul. El îi cerea, în schimb, să întoarcă arcul gramofonului, să potrivească poziția pâlniei și să-i pună *Fantezia pentru oboi*, *Cântecele franceze* sau mișcarea lentă din *Simfonia păgână*.

Acelea au fost zilele de glorie, la Berlin, Leipzig, Helsinki, Paris. Pentru un artist adevărat, Anglia înseamnă sfârșitul. Ca să reușești acolo, trebuie să fii un al doilea Mendelssohn: asta așteaptă ei, un nou Mesia. În Anglia au smog între urechi. Își imaginează că discută despre artă, dar ei, de fapt, vorbesc doar despre gusturi. N-au habar de libertate, de nevoile artistului. Isus Christos și nunta din London Town (Pasajul se referă la compozitorul englez Sir Edward William Elgar (1857-1934), făcând aluzie la câteva dintre cele mai cunoscute compoziții și teme ale acestuia): doar atât îi interesează. Sir Edward Elgar, cavaler. Order of Merit, Mașter of the King's Musick, baronet, soț. *Falstaff*: de toată lauda, cu părți minunate în

introducere și în *allegro*, în schimb și-a irosit vremea cu Isus, în oratorii infernale. Bah! Dacă ar fi trăit suficient, ar fi pus pe muzică întreaga Biblie.

În Anglia nu poți să fii artist. Poți să fii pictor, ori compozitor, ori scriitor de un fel sau altul, dar creierele lor confuze nu pricep premisa esențială a profesiunilor ulterioare: premisa de *a fi artist*. În Europa continentală, ideea nu este considerată ridicolă. Se bucurase de zile frumoase, de zile de glorie. Cu Busoni, cu Sibelius. Călătoria pe jos prin Tirol, când îl citise în germană pe scumpul său Nietzsche. Creștinismul predică moartea. Păcatul este invenția evreilor. Virtutea produce tot atâta mizerie sufletească pe cât desfrânarea. Omul este cel mai crud animal. Iar mila este semnul slăbiciunii.

În Anglia, sufletul trăiește în genunchi, târându-se spre Dumnezeuul inexistent ca un ucenic-măcelar oarecare. Religia a otrăvit arta. *Gerontius* (*Dream of Gerontius* (*Visul lui Gerontius*, 1900), cunoscut oratoriu al lui Edward Elgar) era greșos. Palestrina: matematică goală. Muzica gregoriană: apă de ploaie. Trebuie să pleci din Anglia ca să descoperi versantele înalte, de unde sufletul ți se avântă în zbor. Insula aceea a confortului te trage înapoi, spre moliciune, spre meschinărie, spre Isus și relații conjugale. Muzica este o emanație, o exaltare a spiritului — dar cum oare ar putea muzica să se înalțe când spiritul este legat și priponit? Lui Adeline îi explicase totul, când s-au cunoscut. Iar ea a priceput. Dacă ar fi fost englezoaică, s-ar fi așteptat să cânte duminica la orgă și să o ajute să pună gemul în borcane. Însă Adeline era artistă, la rândul ei, atunci. Cu voce nerafinată, dar expresivă. Și a priceput bine: pentru ca el să-și urmeze destinul, arta ei trebuia să i se subordoneze artei lui. Încătușat nu poți zbura. Și a priceput bine și asta.

Pentru el, era colosal de important ca ea să admire cele *Patru anotimpuri engleze*. Dar devenea tot mai convențională, tot mai încețoșată între urechi: pedeapsa ce însoțește înaintarea în vârstă. Simțise nemărginirea neantului, fără să știe să reacționeze. Doar el știa. Te legi de catarg, altfel te lași luat de valuri. Prin urmare, respecti cu și mai mare strictețe principiile riguroase ale vieții și artei, pe care le enunți de atâta vreme. Dacă slăbești vigilența, ești pierdut, și cât de curând apar în casa ta preotul, telefonul și operele complete ale lui Palestrina.

Când a sosit telegrama de la Boulton, i-a poruncit lui Marie-Therese, sub amenințarea de a fi concediată, să nu o înștiințeze pe *Madame*. Apoi a mai

trasat cu creionul o cruce în dreptul concertului de marți, transmis de Radio Times.

— Vom asculta asta, a anunțat-o pe Adeline. Dă sfoară-n sat!

Îi simțea mirarea cu care privea pasajul din ziar, deasupra degetelor sale. O uvertură de Glinka, urmată de Schumann și Ceaikovski: departe de lista de preferințe a lui Leonard Verity. Nici măcar Grieg, cu atât mai puțin Busoni ori Sibelius.

— Vom descoperi ce scoate tânărul meu favorit din chestiile astea vechi, a spus el, în chip de explicație. Dă sfoară-n sat, pricepi?

— Da, Leonard, i-a răspuns ea.

Știa că este una dintre capodoperele lui; știa că, dacă o va asculta cu toată concentrarea, își va da seama de asta. Dar trebuia s-o copleșească pe neașteptate. Farmecul deschiderii, amintind de o bucolică, și un *cor anglais pianissimo*, învăluit în murmurul potolit al violelor în surdină. Și-a imaginat cum se va schimba la față, iar ea îl va privi așa, ca pe vremuri, la Berlin, la Montparnasse... O iubea suficient ca să considere că este de datoria lui să o salveze de ea însăși, așa cum, de altfel, avea să se întâmple. Dar trebuia ca relația lor să se bazeze și pe adevăr. De aceea, potrivindu-i pătura, i-a declarat abrupt:

— Asta nu o să treacă cu *le coup de chapeau*, înțelegi.

Adeline a fugit din cameră, cu lacrimi în ochi. Leonard nu reușea să se hotărască ce anume o făcea să plângă: acceptarea apropiatei sale dispariții sau aluzia la primele lor săptămâni împreună? Ori poate că amândouă. La Berlin, unde s-au cunoscut, el nu a ajuns la cel de-al doilea *rendez-vous*, iar ea, în loc să se supere, după cum ar putut face alte femei, venise în camera lui și îl găsisese la pat, doborât de gripă. Își amintea pălăria ei de pai, chiar dacă sezonul aproape trecuse, ochii ei mari și limpezi, arcuirea calmă a degetelor ei și curbura soldului, când se îndepărta de el.

— O să te vindecăm cu *le coup de chapeau*, declarase ea.

Din câte se părea, aceasta era o practică medicală sau, mai degrabă, o superstiție a țăranilor din ținutul ei. A refuzat să elucideze cazul, ci a plecat și s-a întors cu o sticlă înfășurată în hârtie. I-a spus să se întindă comod și să-și lipească labele picioarelor între ele. Când au format un *puy*, i-a căutat pălăria și a așezat-o peste picioare. Apoi a turnat o măsură zdravănă de coniac într-un pahar și l-a îndemnat să bea. În vremea aceea, prefera berea băuturilor tari, dar s-a executat, minunându-se cât de neverosimilă ar fi o asemenea scenă în Anglia.

După două pahare zdravene, l-a întrebat dacă mai este în stare să-și vadă pălăria. I-a răspuns că poate, desigur.

— Fii cu ochii pe ea, l-a îndemnat, turnându-i un al treilea pahar.

Lui îi era interzis să vorbească, și nici nu-și aducea aminte despre ce-i sporovăise ea. Bea și-și privea pălăria, nimic mai mult. În cele din urmă, pe la mijlocul paharului cinci, a început să chicotească și a anunțat:

— Văd două pălării.

— Bine, pronunțase ea cu vioiciune neașteptată. Înseamnă că leacul începe să-și facă efectul.

Se jucase cu aceeași arcuire a degetelor pe fruntea lui și plecase, luând sticla cu ea. A căzut într-o transă din care s-a trezit peste douăzeci de ore, simțindu-se mult mai bine. Și asta nu în mică măsură pentru că, atunci când a deschis ochii și a căutat în jos, spre picioare, nu a mai văzut nicio pălărie, ci doar profilul de acum iubitei sale Adeline, așezată într-un fotoliu și citind o carte. Acela a fost momentul când i-a spus că va deveni un mare compozitor. Opus I, scris pentru cvartet de coarde, flaut și mezzosoprano avea să poarte titlul *Le Coup de Chapeau*. Folosind metoda de-abia descoperită de el, a impresionismului cinetic, avea să zugrăvească muncile unui artist suferind, lecuit de gripă și de dor grație unei femei frumoase și a unei sticle de coniac. Este dispusă să accepte dedicația? a întrebat-o. Numai dacă avea să-i placă lucrarea, îi replicase ea, înclinându-și cochet capul. — Dacă o scriu, o vei admira. Afirmația nu era vanitoasă sau autoritară, ci dimpotrivă, mai degrabă. Destinele noastre, dorea el să spună, sunt acum unite, iar eu voi considera fără valoare orice compoziție de-a mea care nu-ți va fi pe plac. Aceasta era intenția cuvintelor sale, și ea a înțeles-o. Ea își amintea acele prime câteva luni de la Berlin acum, stând în bucătăria de la parter și tăind grăsimea de pe niște oase de vită, ca să pregătească supa lui Leonard. Cât de bine dispus era, cu bastonul lui, cu clipitul lui glumeț din ochi și cu repertoriul de cântece de music-hall; cât de diferit de englezul rigid conturat de stereotipul rasial. Și cât de diferit se purtase ca pacient în zilele acelea, când îi administrase *le coup de chapeau*. Acela a fost începutul iubirii lor; acum se îngrijea din nou de el, la sfârșitul acestei iubiri. La Berlin, când s-a făcut bine, i-a promis că ea va deveni o mare cântăreață și el un mare compozitor, că va scrie muzică pentru vocea ei și împreună vor cuceri Europa. Nu se întâmplase așa. Ea se îndoise de propriul său talent mai mult decât el de al lui. Au încheiat în schimb un pact artistic. S-au legat între ei, spirite îngemănate în viață și în muzică, dar

niciodată prin mariaj. Vor zbura descătușați de constrângerile ce guvernează existența majorității, preferând constrângerile mai înalte ale artei. Nu vor călca pe pământ cu toată greutatea, pentru ca zborul să le fie mai înalt. Nu se vor lăsa prinși de meschinăriile vieții. Nu vor avea copii.

Și așa au și trăit: la Berlin, Leipzig, Helsinki, Paris, iar acum într-o vale săpată lin, la nord de Coulommiers. Au călcat ușor pe pământ aici vreme de peste douăzeci de ani. Faima lui Leonard a crescut, și odată cu ea și tendința lui de izolare. Nu țineau telefon în casă; ziarele erau interzise; radioul sofisticat se folosea exclusiv pentru concerte. Jurnaliștilor și admiratorilor le era interzis accesul; majoritatea scrisorilor rămâneau fără răspuns. Până la îmbolnăvirea lui Leonard, plecau* dată pe an spre sud, la Menton, Antibes ori Toulon, destinații nepotrivite, unde Leonard nu-și găsea locul, departe de valea lui umedă și de rigoarea singuratică a vieții lui cotidiene. Și în acele călătorii, Adeline cădea uneori pradă unui regret acut, amintindu-și de familia cu care se certase cu atâția ani în urmă. Se întâmpla ca, aflați într-o cafenea, privirile ei să zăbovească asupra vreunui tânăr cu aer liric, pe care avea fantezia să-l considere, pentru o clipă, nepotul ei necunoscut. Dar Leonard respingea nostalgia, numind-o sentimentalism.

Pentru Adeline, viața artistică debutase în spirit gregar și căldură, iar acum se încheia în solitudine și austeritate. Într-un acces de neliniște, când îi sugerase lui Leonard că ar fi bine să se căsătorească în taină, se gândise doar la două lucruri. Astfel va fi în măsură să-i protejeze mai bine muzica și să vegheze asupra respectării drepturilor de autor; apoi, în mod egoist, va putea să trăiască mai departe în casa pe care o împărțeau de atâta vreme.

I-a explicat lui Leonard inflexibilitatea legislației franceze în privința concubinajului, dar el nu a vrut să audă. Și-a ieșit din minți, izbind cu cleștii de cărbuni în podea, sperînd-o și pe Marie-Therese. Cum se putuse să-i treacă prin minte să trădeze chiar principiile vieții lor împreună? Muzica sa nu aparținea nimănui, și întregii planete. Va fi interpretată după dispariția lui, sau nu, funcție de inteligența ori de prostia lumii; nimic altceva nu mai era de adăugat. Cât despre ea când au făcut acel pact, nici n-a bănuț-o c-ar urmări vreun avantaj pecuniar, și dacă asta i-ar fi fost grija, nu-i rămânea decât să adune banii de prin casă când el se va afla pe patul de moarte. Mai putea foarte bine și să se întoarcă la familia ei, să-și răsfețe nepoții imaginari după care tot behăia. Poftim, ia tabloul lui Gauguin din perete și vinde-l acum, dacă asta te preocupă. Dar încetează cu văicărelile.

— E timpul, a spus Leonard Verity.

— Da.

— Vom vedea ce poate „tânărul meu campion”.

— Vai, Leonard, mai bine ascultăm din nou *Fantezia pentru oboi*.

— Deschide radioul, femeie! începe imediat.

Aparatul se încălzea bâzâind încet, ploaia interpreta la fereastră un *pizzicato* lent, în vreme ce Adeline se întreba dacă avea, sau nu, importanță că nu pusese satul în alertă. Se îndoia că maestrul va trece de uvertura la *Ruslan și Ludmila*, care oricum era suficient de stridentă ca să învingă mai toate turbulențele atmosferice.

— Queen’s Hali... Concert omagial... Directorul muzical al British Broadcasting Corporation... Ascultau obișnuita litanie, în obișnuitele lor poziții: el în pat, ea pe scaunul scund din nuiele, lângă gramofon, ca să facă reglaje, la nevoie... Schimbare fată de programul anunțat inițial... Glinka... noua lucrare a compozitorului englez Leonard Verity... în onoarea celor șaptezeci de ani pe care urmează să-i împlinească în acel an... *Patru anotimpuri engleze*...

Și a început să urle. Nu o mai auzise niciodată scoțând asemenea sunete. S-a năpustit spre parter, cu mișcările ei greoaie, a ignorat-o pe Marie-Therese și a ieșit fugind în după-amiaza umedă și întunecată. La picioarele sale, satul trepida de lumină și se scălda în zgomot: motoare gigantice se roteau și pulsau. În minte i se învârtea un bâlci întreg, cu reflectoare și vagoane trase de tractorașe, cu flașnete și zorzoane nostime, cu pocnete mărunte de tir, cu trompete țipătoare și hohote de râs, cu teamă prefăcută, becuri sclipitoare și cântece stupide. Iar ea alerga frenetic, ca pe șine, spre acele târâmurii orgiastice. Bătrânul brutar o studia întrebător: era o femeie cuprinsă de nebunie, udă până la piele și îmbrăcată neglijent, ce năvălise în magazinul fiului său. I-a aruncat o privire rătăcită, a scos un urlat și a țâșnit înapoi, afară. Ea, care în toți acești ani găsisese rezolvările cele mai practice, mai rapide și mai eficiente în relația cu cei din sat, nu reușea acum nici măcar să se facă înțeleasă. Era în stare să abată focul zeilor asupra întregii văi, ca să se facă imediat liniște. A intrat în goană în prăvălia măcelarului, unde *Madame* lucra de zor la turbina ei performantă: o curea de transmisie în zbatere ușoară, cu ritm de scrâșnete chinuite, și sânge risipit peste tot. S-a apropiat în goană de prima fermă — ca să vadă nutrețul frământat și amestecat cu apă de o sută de pompe electrice, pentru o sută de mii de vite. S-a repezit spre casa americanelor, dar ciocănitul nu acoperea zgomotul grotesc al apei trase în zece WC-uri electrice. Întreg satul conspira, așa

cum, împotriva artistului, conspira lumea întreagă, pândind momentul slăbiciunii, căutând să-l distrugă; și făcea asta cu indiferență, fără să știe de ce, fără să-și dea seama de ce, cu o simplă și fatidică apăsare pe buton, fără să bage de seamă, fără să asculte, așa cum, chiar în acel moment, nimeni nu-i auzea cuvintele, nimeni din cercul de fețe holbate în jurul său. Iar el avea dreptate, sigur că avea dreptate, întotdeauna a avut dreptate. Ea îl trădase la sfârșit, și aici avea dreptate.

Marie-Therese și *cure* așteptau în bucătărie, într-o atitudine de conspirație stângace. Adeline a urcat în dormitor și a închis ușa. Murise, desigur, știa prea bine. Avea ochii închiși, fie în mod natural, fie urmare a unei intervenții. Părea proaspăt pieptănat, cu colțurile gurii lăsate în jos, într-o ultimă îmbufnare. I-a tras încet cleștii de cărbuni din mână, l-a atins pe frunte cu degetele arcuite, apoi s-a întins alături, pe pat. Un trup la fel de neînduplecat mort, pe cât fusese și când era viu. Într-un târziu s-a liniștit și, pe măsură ce-și revenea, auzea tot mai clar concertul pentru pian al lui Schumann, poticnit de perturbațiile atmosferice. A trimis la Paris după un *mouleur*, care a luat un mulaj al chipului și un altul al mâinii drepte. British Broadcasting Corporation a anunțat decesul lui Leonard Verity, dar, de vreme ce difuzaseră atât de recent prima audiție a ultimei sale lucrări, s-a considerat neesențială dedicarea unui nou tribut muzical. La trei săptămâni după înmormântare, a sosit un pachet pătrat, purtând mențiunea *Fragil*. Adeline era singură acasă. A mărunțit ceara de sigiliu de pe ambele noduri mari, a desfăcut cele câteva straturi de carton ondulat și a găsit o scrisoare de condoleanțe din partea directorului casei de înregistrări. A scos pe rând cele *Patru anotimpuri* din plicurile lor rigide, maro, și le-a sprijinit pe genunchi. Încet, metodic, cu gesturi pe care le-ar fi apreciat și Leonard, le-a așezat în ordine. Primăvara, Vara, Toamna, Iarna. Apoi a fixat din priviri marginea mesei din bucătărie, auzind alte acorduri.

S-au frânt ca biscuiții și degetul mare a început să-i sângereze.

NOD DE CALE FERATĂ

Duminica era dedicată câinilor: tuns și spălat. Grupul de francezi de la Rouen a fost dezamăgit la început. Mme Julie auzise povești cu țigani, *banditti*, evrei rătăcitori și lăcuste ce pustiesc țara. Îi întrebuse pe soțul ei dacă nu ar fi fost mai bine să poarte echipament de protecție; dar doctorul Achille prefera să se bizuiască pe unul dintre studenții săi în medicină, Charles-Andre în rol de călăuză și de eventual protector. Era un tânăr voinic și timid, născut undeva, în marea câmpie calcaroasă de dincolo de Barentin.

Orașul de cocioabe s-a dovedit însă neașteptat de calm. Iar liniștea aceea nici măcar nu era urmarea, după cum s-ar fi putut bănuî, a mahnurii de după beție, pentru că bărbații aveau să fie plătiți de-abia la sfârșitul lunii; doar atunci puteau să-și dezlănțuie petrecerea lor dezmățată, plină de încăierări, să-și cheltuiască simbriile prin „cabarete” și crâșme ordinare, să-și toarne pe gât coniacul franțuzesc ca pe berea englezească, să se matolească bine, apoi să-și întrețină cu atâta sânguință beția, încât să se mai poată aduna cu toții doar după ce caii de la frontul de lucru apucau să se odihnească trei zile întregi. De fapt, grupul de francezi găsisese acolo, mai degrabă, calmul unui repaus disciplinat. Un brigadier în jiletică din pluș stacojiu și nădragi de catifea se abandonase în mâinile unui frizer francez ambulant ce-și muta prevenitor pipa scurtă dintr-un colț al gurii în celălalt, ca să-și ușureze treaba. Alături, un muncitor își săpunea potaia, care chelălăia de indignare și se prefăcea că-și mușcă stăpânul, alegându-se pe deasupra și cu un pumn zdravăn. În fața unei cocioabe, o bătrână stătea aplecată asupra unei oale mari de supă, în ale cărei ape gri și tulburi dispăreau misterios zece sfori groase. De fiecare sfoară era prinsă la capătul uscat o etichetă mare, maro. Charles-Andre auzise de la unul dintre colegii săi studenți că un salahor englez poate să mănânce și cinci kilograme de carne de vacă într-o zi obișnuită. Dar nu au putut să verifice speculația, căci la încercarea lor de a se apropia, vrăjitoarea bătrână i-a descurajat, lovind cu polonicul în oală de parc-ar fi vrut să alunge demonii.

YORKEY TOM era mândru să fie unul din oamenii lui Brassey (Thomas Brassey (1805-1870), constructor britanic de căi ferate, cu lucrări realizate în toată lumea, printre care Grand Junction în Statele Unite, Grand Trunk în Canada, Londra-Southampton sau Paris-Rouen). Câțiva băieți fuseseră alături de el de la bun început — ca Bristol Joe și Tenton Punch (Pumnul de zece tone) și Hedgehog (Ariciul) și Streaky (Vărgatul) Bill și Straight-up (Fără apă, sec) Nobby. Împreună cu el de la Chester și Crewe, Londra și Southampton, ba chiar de la Grand Junction (Cale ferată din vestul statului Colo). Dacă un feroviar se îmbolnăvea, domnu’ Brassey îl întreținea până ce era din nou apt de muncă; dacă murea careva, îi consola pe cei care rămâneau în urmă. Yorkey Tom văzuse multe accidente grave la viața lui. Oameni striviți de stânci, artificieri trimiși pe lumea cealaltă pentru că nu fuseseră atenți cu praful de pușcă, lucrători tăiați în două de roțile vagoanelor cu pământ. Când Three-Finger (Trei-degete) Slen și-a pierdut celelalte șapte degete și antebrățele, pe deasupra, domnu’ Brassey i-a plătit

patruzeci de lire, și i-ar fi dat și șaizeci, dacă Three-Finger n-ar fi fost beat atunci când a atins frâna cu propriul său umăr. Domnu' Brassey se purta cu blândețe, dar era neclintit în hotărârile sale. Plătea salarii bune celor care munceau bine; știa că oamenii plătiți prost muncesc puțin și de mântuială; își dădea imediat seama unde erau puncte slabe și nu le permitea chioșcarilor sau negustorilor ambulanți de bere să se apropie de oamenii lui.

Domnu' Brassey îi ajutase să iasă din iarna aceea — drăcească, în urmă cu trei ani. Feroviarilor înfometăți, îngrămădiți pe bulevardele din Rouen, lucrări împotmolite pe linia Paris, iar de acasă, din Anglia, nici urmă de vreo o ofertă. Doar instituțiile filantropice și cantinele săracilor i-au mai ținut în viață. Era atât de frig, încât și vânatul înghețase, iar potaia lui Streaky Bill abia dacă stârnise un iepure toată iarna. Cam așa stăteau lucrurile când a venit tânărul domn Brassey, fiul antreprenorului, ca să asiste la excavații, și nu a găsit decât muncitori flămânzi stând degeaba. Taică-său își declarase cu toată tăria, în repetate rânduri, convingerea că filantropia nu poate înlocui munca. Și, din primăvara lui 1841, au avut cu adevărat parte de muncă, atunci când au început lucrările la cei o sută douăzeci și cinci de kilometri de cale ferată Paris-Rouen. Cei cinci mii de muncitori britanici aduși de domnu' Brassey și de domnu' Mackenzie s-au dovedit insuficienți; antreprenorii au fost nevoiți să angajeze o a doua armată, de continentali, încă cinci mii: francezi, belgieni, piemontezi, polonezi, olandezi, spanioli. Yorkey Tom participase la instruirea lor. Îi învățase să mănânce carne de vacă. Îi învățase ce anume se aștepta din partea lor. Rainbow Ratty (Aproximativ: Guzganul pestriț) găsisese cea mai bună metodă: luase obiceiul să-i alinieze, arăta cu degetul spre misiunea de îndeplinit, bătea din picior și urla: *Fir-ar afurisit!*

Acum era examinat de Mossoo (Monsieur) Frog (Franțuz), împreună cu Madame a lui și cu un băiat care se țâra în urma lor, holbându-se și aruncând priviri piezișe. Foarte bine, n-avea decât!

Să bage de seamă cât de atent mânuia briciul Mossoo Bărbierul: toată lumea știa ce s-a întâmplat când Pigtail Punch (Aproximativ: Codiță pumn-greu) sângerase, după o scurtă mișcare neîndemânatică.

Acum făceau comentarii despre haina și nădragii lui, de parcă ar fi fost un exemplar de la grădina zoologică. Poate n-ar fi stricat să mârâie și să-și arate colții, să bată din picior și să urle: *Fir-ar afurisit!*

Le cure din Pavilly se arăta înflăcărat în credința lui, ocrotitor față de turma sa și, în intimitate, dezamăgit de înclinația spre laicizare tolerantă a

episcopului său. Preotul era cu zece ani mai tânăr decât secolul și fusese seminarist în timpul evenimentelor eretice și profanatoare de la Menilmontant; mai târziu, trăise momente de bucurie și de ușurare la procesul din 1832, urmat de risipirea sectei. Deși enoriașii actuali știau prea puține despre complexitatea saint-simonismului — nici măcar pretențioasa Mile Delisle, care odinioară primise o scrisoare de la Mme Sand — preotul găsea că este util să facă aluzie în predicile sale la *Nouveau Christianisme* și la comportamentul diabolic al partizanilor lui Enfantin. Aceștia îi puneau la dispoziție exemple utile și pilduitoare despre omniprezența răului. El nu făcea parte dintre aceia care, observând lumea, confundau ignoranța cu puritatea spirituală; știa că ispitele fuseseră aduse pe lume pentru a întări adevărata credință. Dar mai știa și că unii, ajunși în fața ispitei, își pun în primejdie sufletele și cad; iar în solitudinea lui intimă suerea din cauza acestor păcătoși, prezenți ca și viitori. Pe măsură ce calea ferată Rouen-Le Havre prindea să-și croiască traiectoria curbă spre nord-vest, de la Le Houlme spre Barentin, iar taberele se apropiau, vitele începeau să dispară și armata diavolului își făcea tot mai acut simțită prezența, preotul din Pavilly era din ce în ce mai cuprins de îngrijorare.

Ziarul Fanal de Rouen (Reflectorul din Rouen), căruia îi făcea plăcere să analizeze din perspectivă istorică evenimentele contemporane, observa cu subtilitate că nu era prima oară când *les Rosbifs* (Friptură de vacă) mijloceau progresul sistemului național de transport: primul drum dintre Lyon și Clermont-Ferrand a fost construit de prizonieri britanici, în vremea împăratului Claudiu în 45-46 d.Hr. Cotidianul oferea apoi o comparație între anul 1418, când orașul rezistase luni de zile atacului violent al regelui englez Henric al V-lea și al înfricoșătorilor lui luptători, și anul 1842, când cedase fără luptă în fața teribilei armate a lui Mister Thomas Brassey, ai cărui războinici purtau târnăcoape și lopeți pe umăr, în locul legendarului arc uriaș. În sfârșit, *Fanai* afirma, fără să menționeze însă și propria sa judecată asupra chestiunii respective, că unele autorități asemuiau construirea căilor ferate europene cu înălțarea marilor catedrale medievale. Potrivit acelor jurnaliști, inginerii și antreprenorii englezi aminteau de cetele itinerante de meșteri italieni, sub a căror îndrumare muncitorii locului ridicaseră lui Dumnezeu monumentele lor glorioase. Individul ăla, de-acolo, a spus Charles-Andre când brigadierul englez nu-i mai putea auzi, este în stare £ să mute cu lopata douăzeci de tone de pământ într-o zi. Le ridică deasupra capului și le încarcă într-un vagon. Douăzeci de tone!

— Un monstru, nu-ncape îndoială, a replicat Mme Julie. Dar se și hrănește ca un monstru.

A clătinat din capul ei mândru, sub privirile studentului ce-i urmărea cârlionții agitându-se precum picăturile de cristal ale unui candelabru în bătaia brizei. Dar doctorul Achille, un bărbat înalt, cu nasul lung și barba strălucitoare și fermă a omului în puterea vârstei, a corectat imediat cu bunăvoință fanteziile soției sale:

— Atunci, uită-te la reședința somptuoasă a Minotaurului și a apropiaților lui, a rostit, indicând un șir de găuri respingătoare, de troglodiți, scobite direct în coasta dealului.

Nici barăcile din chirpici, nici șoproanele comune și lungi și nici adăposturile din scândură negeluită pe lângă care treceau nu erau mai grozave. Dintr-o asemenea locuință răzbătea un scandal, din care se detașa o voce de femeie.

— Înțeleg că ceremonia lor nupțială este cât se poate de pitorească, a remarcat Charles-Andre. Fericita pereche trebuie să sară peste o coadă de mătură. Asta-i tot. Abia apoi se consideră că sunt căsătoriți.

— Ușor de făcut, a spus Mme Julie.

— Și de desfăcut, a continuat studentul. Aspira la sofisticare și se străduia să se facă plăcut, deși se temea în același timp să nu șocheze. Mi s-a spus... se spune că-și vând femeile, când se plictisesc de ele. Le vând... din câte se pare... adesea... pe un galon de bere.

— Un galon de bere *englezească*! s-a interesat medicul, redându-i studentului liniștea prin ușurința cu care aborda subiectul. Mi se pare un preț cu adevărat cam mic. Atunci soția lui l-a lovit ușor peste braț, în joacă. Pe *tine*, draga mea, nu te-aș vinde decât cel puțin pe un butoi de vin de Bordeaux din cel mai fin, a continuat el, fiind lovit din nou, spre propria sa bucurie.

Charles-Andre se simțea invidios pe intimitatea lor.

La construirea celor o sută douăzeci și cinci de kilometri ai Liniei Paris-Rouen, domnul Joseph Locke, inginerul, a putut să urmeze panta domoală a fluviului Sena dintre aceste două mari orașe. Dar prelungirea liniei până la Le Havre — unde avea să facă legătura cu vapoarele care traversau Canalul Mânecii (The English Channel), prin urmare cu Linia Londra-Southampton, completând astfel ruta Paris-Londra — a solicitat munci ingineresti mai dificile. Și toate au fost reflectate și în prețul de licitație: zece mii șapte sute de lire sterline pe kilometru pentru distanța Paris-Rouen, în comparație cu

cele șaisprezece mii de lire pe kilometru pentru cei douăzeci și trei de kilometri suplimentari de la Rouen la Le Havre. Mai mult, Guvernul francez a insistat să se facă încă un studiu asupra înclinării liniei ferate. Domnul Locke propusese inițial un coeficient maxim de 1 la 110. Unii francezi au susținut 1 la 200, din motiv de siguranță, o propunere care ar fi impus fie o rută considerabil mai lungă, fie lucrări de rambleiere și debleiere cu mult mai extinse, ceea ce ar fi crescut enorm costurile. În cele din urmă, părțile au căzut de acord asupra unui compromis: înclinarea urma să fie de 1 la 125.

Domnul Brassey s-a stabilit din nou la Rouen, de această dată împreună cu soția sa, Măria, care vorbea fluent franceza și putea să funcționeze ca interpret în întâlnirile cu oficialii de la ministerul francez. Și-au prezentat omagiile consulului și s-au făcut cunoscuți la Biserica Anglicană a Tuturor Sfinților de pe Ile Lacroix. S-au interesat de o bibliotecă de împrumut cu cărți în engleză, dar încă nu se înființase niciuna. În momentele ei de răgaz, doamna Brassey vizita mărețele edificii gotice ale orașului: St-Ouen, cu trafor înalt și rozetă scânteietoare; St-Maclou, cu uși sculptate și reprezentare grotescă a Judecății de Apoi, și Catedrala Notre-Dame, unde un paracliser cu toate însemnele funcției, pălărie cu pană, spadă și cârje, o impresiona prin prezența sa. El i-a arătat clopotul de Amboise, cu circumferință neobișnuită, mormântul lui Pierre de Breze, efigia Diane de Poitiers și o statuie mutilată din cavoul lui Richard Inimă-de-Leu. Tot el i-a atras atenția asupra vitraliului cu gargui și i-a povestit legenda legată de Tour de Beurre (), ridicat în secolul al XVII-lea cu banii încasați în schimbul indulgențelor permițând consumul untului în Postul Mare.

Oamenii domnului Brassey au preluat linia de la punctul terminus al căii ferate Paris-Rouen, au aruncat-o dincolo de Sena peste un pod nou, apoi au desenat cu ea meandre spre nord, printre dealurile și văile orașului. Au săpat Tunelul Ste-Catherine, lung de o mie șase sute de metri; au înălțat Viaductul Darnetal; au croit cu explozibil tunelurile de la Beauvoisine, St-Maur și Mont Riboudet și au traversat râul Cailly chiar la sud de Malaunay. În față se afla râul Austreberthe, care urma să fie traversat la Barentin printr-un viaduct elegant. Doamna Brassey i-a vorbit soțului ei despre Tour de Beurre (Turnul de Unt) întrebându-se ce edificii ar mai putea fi construite în prezent din vânzarea indulgențelor.

— „În pustiu gătiți calea Domnului, drepte faceți în loc neumblat căările Dumnezeului nostru. Toată valea să se umple și tot muntele și dealul să se

plece; și să fie cele strâmbe, drepte și cele colțuroase, căi netede.”

Sătenii din Pavilly se așteptau cel mult la un apel pentru voluntari dispuși să repare aleea neîngrijită dintre biserică și cimitir. Dar aparent nu exista nicio legătură directă între aluziile introductive făcute de preot la Cartea lui Isaia și comentariile sale ulterioare din fața adunării. A început prin a-și preveni turma, și nu pentru prima oară, de primejdiile unei doctrine despre care prea puțini auziseră, și de care încă și mai puțini s-ar fi lăsat ispitiți. Atunci, fermierul proprietar al terenurilor de la Les Pucelles (Fecioarele) a prins să se foiască nerăbdător, deranjat de stilul prețios al preotului, iar în strana din spate, Adele, care fusese muncită mai tare decât de obicei de stăpâna ei în săptămâna aceea, căsca fără să-și ducă mâna la gură.

Le cure a explicat apoi cum ereziile cu pricina, extrem de periculoase pentru doctrina creștină, sunt chiar cele care par să se ofere drept versiuni plăcute și seducătoare ale adevăratei credințe: aceasta este lucrarea diavolului. Contele de Saint-Simon, de exemplu, afirmase, printre alte lucruri, că societatea trebuie să tindă spre ameliorarea existenței morale și fizice a celei mai sărace clase. Desigur, o asemenea idee nu este străină celor care cunosc învățăturile Domnului nostru rostite în Predica de pe Munte. Și totuși ce anume urmăresc ereticii în realitate, dacă privim mai atent? Ca îndrumarea societății, a societății creștine, să fie lăsată în seama oamenilor de știință și a căpeteniilor industriale! Conducerea spirituală a lumii să-i fie luată Sfântului Părinte de la Roma și să fie transferată fabricanților de mașini!

Mai mult decât atât, cum se purtasera discipolii acestui fals profet atunci când se înhăitaseră într-o comunitate de păcătoși, ca să urmeze principiile nelegiuite ale conducătorului lor decedat? îmbrățișaseră în mod public utilizarea în comun a bunurilor, abolirea dreptului la moștenire și eliberarea femeilor. Toate acestea soldându-se cu faptul că oameni necăsătoriți de sex opus trăiau în comun, aidoma poligamilor animalici din Răsărit; chiar dacă proclamau egalitatea femeii cu bărbatul, practicau prostituția cu nerușinare. În continuare, preotul din Pavilly și-a scutit ascultătorii de expunerea teoriei reîncarnării, despre care știa sigur că este o blasfemie, fără să fie nevoie să o studieze, dar i-a prevenit, în schimb, de primejdiile ce sunt atrase de purtarea veșmintelor ciudate și excentrice. Cei care se ridică împotriva adevăratei autorități a cuvântului lui Dumnezeu preferă adesea să se distingă prin adoptarea unei uniforme. Astfel, în societatea comunistă de la Menilmontant, se purtau pantaloni albi, simbolul iubirii, jiletcă roșie,

simbolul muncii, și tunică albastră, simbolul convingerii. Acest din urmă veșmânt era astfel croit, încât să se închidă în nasturi la spate, o particularitate despre care poligamii susțineau că ar fi o dovadă a fraternității lor, de vreme ce niciunul nu putea să-și îmbrace tunică fără ajutorul cuiva. Apoi *le cure* a păstrat un moment de tăcere solemnă, iar o parte a congregației a ghicit corect ceea ce el se simțea incapabil să exprime: că poligamii erau, prin urmare, la fel de puțin capabili să se dezbrace fără ajutor.

Din rândul ei din spate, Adele devenise numai ochi și urechi și studia cu toată atenția nasturii de pe fața sutanei preoțești, ca și cum ar fi fost imaginea virtuții, aducându-și aminte în același timp de o jiletcă stacojie din pluș, pe care o văzuse cu doar câteva zile în urmă. Preotul și-a anunțat intenția de a se întoarce la aceeași temă duminica următoare, apoi a început să binecuvânteze.

Grupul de francezu înaintat până la frontul de lucru. Ținând seama de notorietatea lipsei de credință a feroviarilor, erau siguri că vor găsi destui care munceau în timpul sabbatului, împotriva preceptelor, dar liniștea domnea peste tot. Pământul ciopârțit își dezvăluia pașnic straturile groase de calcar alb, pietriș gălbui și lut portocaliu. Doctorul Achille admira acuratețea inciziei practice în epiderma pământului de acești bărbați grosolani.

Potecile pentru roabe din râpa calcaroasă rămăseseră pustii. Charles-Andre, care era un amator în excavații, a încercat să le explice maniera de lucru: scândurile așezate pe pantele abrupte, stâlpul de pe terasament, scripetele montat în vârful lui, calul înhămat la frânghie, ca să-l ajute pe muncitor să împingă roaba plină până pe creasta dealului. Charles-Andre văzuse poveri enorme ridicate prin această metodă; mai văzuse și noroiul scurgându-se pe scândurile ude, un cal speriat și incapabil să se țină pe picioare și un feroviar aruncându-se rapid într-o parte, să nu fie strivit de propria lui roabă. Numai indivizii cei mai puternici, giganții șantierului, aveau forța și îndrăzneala să facă asemenea muncă.

— Cinci kilograme de vacă, a remarcat doctorul Achille.

— Chiar și așa, a zis Mme Julie, reflectând la primejdiile considerabile ale întreprinderii, nu credeți că totuși, cu oarecare ingeniozitate, s-ar putea concepe o mașinărie care să ridice pământul în locul oamenilor?

— Din câte am înțeles, s-a și inventat așa ceva. O platformă mobilă. Dar feroviarii au considerat-o o amenințare pentru salariile lor, și au distrus-o.

— Sunt bucuros că nu sunt niște sfinți, a replicat Achille.

Pe când se întorceau agale spre tabără, au auzit vorbindu-se într-o limbă care nu era a lor, dar nici cu totul străină. Doi oameni reparau o lopată, a cărei coadă ieșise din lamă. Cel mai solid, care dădea instrucțiuni, era un brigadier englez, iar cel mai mărunț, proprietarul uneltei, un țăran francez. Păsăreasca lor, sau *lingua franca*, era parte engleză, parte franceză, iar restul o *olla podrida* din alte limbi. Chiar și cuvintele ce le păreau familiare erau însă forțate, într-o rezonanță distorsionată; iar gramatica era deraiată violent de la căile ei firești. Cu toate astea, cei doi meșteri reparatori vorbeau fluent această păsărească și se înțelegeau perfect.

— Așa vom vorbi în viitor, a afirmat brusc studentul, cu încredere. Nu vor mai exista confuzii. Națiunile își vor aplană diferendele, tot așa cum oamenii aceia își dreg lopata.

— Nu va mai exista poezie, a oftat Mme Julie.

— Nu vor mai exista războaie, a adăugat imediat Charles-Andre.

— Prostii, a intervenit doctorul Achille. Va exista doar poezie diferită, vor exista doar războaie diferite.

Le cure din Pavilly s-a întors la Capitolul XL din Cartea lui Isaia. Adele fixa nasturii virtuoși ai preotului, dar el nu mai avea nimic de zis despre semnificația veșmintelor. În loc de asta, a început să explice în ce fel procesul și condamnarea poligamilor de la Menilmontant pentru acțiuni care au adus prejudicii ordinii sociale tăiaseră un cap al hidrei, dar și cum, apoi, altele crescuseră în locul lui. Ceea ce doctrina eretică nu reușise să realizeze urma să fie atins prin inginerie. Se știa că mulți dintre membrii sectei dizolvate erau acum activi în postura de oameni de știință și ingineri, răspândindu-se ca un flagel în întreg trupul Franței. De mai mulți ani, unii chiar insistau să construiască un canal la Istmul Suez. Apoi mai era și evreul Pereire, care declara deschis calea ferată drept un instrument de civilizare. Se făceau până și comparații, e drept, adevărate blasfemii, cu acei sfinți meșteri care au înălțat marile catedrale. Iar *le cure* protesta: o analogie mai aproape de adevăr se putea face doar cu constructorii păgâni ai piramidelor din Egiptul antic. Inginerii englezi și feroviarul lor păcătoși nu veniseră decât să construiască noile edificii stranii ale epocii moderne, să manifeste încă o dată deșertăciunea Omului în venerarea falșilor zei. Nu, nu vroia să spună că a construi asemenea drumuri ar fi, în esență, opus credinței creștine. Dar dacă ar fi ca valea să se umple, muntele și dealul să se plece, dacă ar fi ca toate cele strâmbe să se îndrepte, și cele colțuroase să se

netezească, după cum se întâmplase și cu traversarea râului Cailly lângă Malaunay și cu viaductul propus la Barentin, atunci asemenea fapte trebuie să se petreacă, după cum ne învață Isaia, pentru a găti calea Domnului, pentru a face lui Dumnezeu un drum în pustiu. Iar dacă țelul omenesc nu este călăuzit de țelul mai înalt al legii lui Dumnezeu, atunci Omul rămâne doar o fiară sălbatică, iar muncile sale cele mai mărețe rămân doar un semn al păcatului trufiei.

În rândul din spate, Adele moțăia. Și proprietarul pământurilor de la Les Pucelles, care profitase din plin de trecerea în posesiunea statului a unor terenuri necesare căii ferate Rouen-Le Havre, care făcuse și o donație publică la Fondul de ajutor al diocesei pentru orfani și văduve, a făcut o reclamație scrisă la episcop, plângându-se de înclinația tânărului preot spre excесе teoretice. Dar parohia avea nevoie de o educație morală simplă, pe probleme de interes și însemnătate locale. Prin urmare episcopul l-a admonestat cum se cuvine pe preotul din Pavilly, felicitându-se în același timp pentru propria sa perspicacitate: îl plasase totuși la suficientă distanță de oraș. Mai bine să-și consume focul și mânia printre suflete simple, unde poate să facă prea puțin rău. Biserica este locul potrivit pentru credință, nu pentru idei.

Grupul de francezi s-a întors la primele barăci ale satului sărăcăcios.

— Prin urmare nu am fost atacați de *banditti*? a spus Achille.

— Nu încă, a răspuns soția lui. Nici jefuiți de țigani?

— Nu.

— Nici mușcați de un roi de lăcuste?

— Nu a fost cazul. 75

— Nici nu i-am văzut biciuiți pe sclavii de la piramide? Ea l-a lovit peste braț cu cochetărie, iar el a zâmbit. Muncitorul care-și săpunea câinele dispăruse.

— Câinii ăștia au fost dresați să ne omoare vânatul, s-a plâns Charles-Andre. Doi sunt în stare să pună jos o oaie, se zice.

Dar buna dispoziție a doctorului Achille nu era ușor de schimbat.

— Avem destui iepuri în țară. Merită să dăm câțiva în schimbul unei căi ferate.

Yorkey Tom ședea pe același scăunel tare, ca mai devreme, încălzindu-și la soare bărbia proaspăt rasă. Pipa scurtă din colțul gurii se ridicase aproape vertical, iar el părea să țină ochii strâns închiși. Grupul francez l-a cercetat din nou cu precauție pe acest feroce consumator de carne de vacă, robust

hoitar. Brigadierul nu adoptase nimic din stilul vestimentar francez. Purta o haină din catifea, cu pulpane dreptunghiulare, o vestă din pluș stacojiu cu picouri negre și nădragi din catifea reiată, ținuti de o bandă de piele pe mijloc, cu alte benzi de piele la genunchi, sub care o zonă evazată cobora spre o pereche de bocanci groși. Alături, pe un taburet, se afla o pălărie albă din fetru, cu borul întors. Omul avea un aer exotic, dar puternic, un animal straniu, dar înzestrat cu judecată sănătoasă. Și evident îi făcea plăcere să fie contemplat, studiindu-i pe sub pleoapa întredeschisă pe acei broscari nătângi, desigur în timp ce își păzea și pălăria. Bine cel puțin că erau politicoși și păstrau distanța. În ultimii cinci ani petrecuse mult timp în Franța, unde a fost înghiontit și împuns, cercetat și scuipat; ba, au asmuțit și câinii asupra lui, iar voinicii locului chiar au făcut greșeala să-și măsoare puterile cu el. Apoi a fost aplaudat, sărutat, îmbrățișat, hrănit și sărbătorit. Prin multe zone, populația considera excavațiile un soi de distracție gratis, iar brigadierii englezi organizau demonstrații, să le arate cât erau în stare să muncească. Ginger Billy, care se însurase cu o franțuzoaică, doar pentru vreo doi ani, când erau pe Paris-Rouen, le traducea, lui Yorkey Tom și băieților lui, numeroasele manifestări de uluire pe care le provocau, cu mare plăcere. Erau stăpâni absoluți asupra muncii lor și o știau prea bine. Aveai nevoie de un an să călești un agricultor englez zdravăn și să scoți din el brigadier, și treaba asta dura mult mai mult în cazul unui francez cu picioare de păianjen, care nu mânca decât pâine, legume și fructe, care avea nevoie de pauze dese și de o rezervă de batiste să-și șteargă fața lui slăbănoagă.

Apoi atenția grupului de francezi a fost atrasă de cearta dintr-o baracă învecinată. Vrajitoarea aceea bătrână trăgea de una din sforile ei groase, care dispărea în clisa scârboasă din oala de supă. Lângă ea stătea în picioare un uriaș bărbos, bombănind și cercetând cu neîncredere hieroglifele de la capătul sforii, când din oală a ieșit la iveală o halcă de carne, prinsă de sfoară pe undeva prin mijlocul ei. Vrajitoarea a aruncat-o imediat pe o farfurie și a adăugat o coajă de pâine. Feroviarul bărbos și-a transferat neîncrederea asupra delicatesei, aproape lipsite de formă, de culoare și de identitate. Și a început să o mustre pe femeie, dar era imposibil de ghicit pentru ce. Deși amândoi erau englezi, urlau exclusiv în *lingua franca* a taberelor.

Zâmbind încă, francezii s-au întors la trăsura lor.

Le cure din Pavilly, adus la ordine de episcopul său, a hotărât să părăsească tărâmul teoretic. Era de datoria lui să-și avertizeze enoriașii în

cei mai severi termeni să nu intre în contact cu armata de filistini și barbari aflată tot mai aproape. Chiar a desfășurat și o investigație, mergând personal printre ei, și a obținut următoarele informații. În primul rând, nu erau creștini nici prin felul în care respectau ceremonialul credinței, nici prin comportamentul lor moral. Drept dovadă, lepădaseră numele primite prin botezul creștin, preferând să fie cunoscuți sub nume false, fără îndoială cu intenția de a induce în eroare forțele de ordine. Nu respectau sabatul: fie munceau în ziua sfântă, fie o rezervau unor îndeletniciri diverse, mergând de la cele frivole, spre exemplu își spălau câinii, și până la cele criminale, adică foloseau aceiași câini pentru a fura vânat și animale domestice. Este adevărat că munceau din greu și erau răsplătiți pe merit pentru eforturile lor, dar salariile întreprinse nu făceau decât să-i afunde de trei ori mai mult în starea lor de abrutizare. Nici simțul cumpătării nu-l aveau: își risipeau banii de îndată ce-i primeau, mai ales pe băutură. Se țineau și de furtașaguri, fără să se ostenească să ascundă asta. Apoi, disprețuiau legile căsătoriei creștinești, trăind fățiș cu femeile lor în concubinaj, refuzându-le chiar și dreptul la cea mai elementară decență; barăcile utilizate în comun nu erau decât niște cuiburi ale prostituției. Cei care vorbeau limba lor de origine huleau tot timpul cât munceau, iar cei care vorbeau limba comună a excavațiilor nu erau cu nimic mai buni decât constructorii Turnului Babei, rămas neterminat, de altfel. Și care apoi s-au risipit confuzi, prin toate colțurile lumii. În sfârșit, și cel mai grav, feroviarii erau păcătoși exact prin faptele lor: umpleau văile și netezeau locurile colțuroase spre a-și atinge scopul propriu, indiferenți și batjocoritori față de intențiile divine.

Proprietarul terenurilor de la Les Pucelles dădea din cap cu toată convingerea la auzul cuvintelor preotului. Ce rost mai are să vii la biserică, dacă nu să asculți denunțul viguros la adresa altora și confirmarea implicită a virtuții tale? Pe ultimul rând, Adele asculta și ea cu atenție, din timp în timp cu gura deschisă involuntar.

Francezii din grupul despre care am vorbit au devenit prezente obișnuite printre curioșii din jurul excavațiilor, care se minunau mereu de măiestria cu care erau ocolite primejdiile de pe pârția de roabă, apoi au înțeles de ce un feroviar englez era plătit cu trei șilingi și șase peni până la trei șilingi și nouă peni pe zi, în vreme ce salahorul francez primea un șiling și opt peni până la doi șilingi și trei peni. Și au vizitat lucrările de la calea ferată ultima oară spre sfârșitul anului 1845. Viaductul de la Barentin era de acum aproape gata. Structura se desena dincolo de câmpurile înghețate: treizeci

de metri înălțime, cinci sute lungime, cu douăzeci și șapte de arcade, fiecare cu o deschidere de cincisprezece metri. Costurile, din câte i-a asigurat Charles-Andre, se ridicau la vreo cincizeci de mii de lire sterline, iar structura avea să fie inspectată în scurt timp chiar de ministrul Lucrărilor Publice și de alte înalte oficialități franceze.

Doctorul Achille a cercetat curbura domoală a viaductului ce traversa întreaga vale, numărând în gând arcadele elegante, simetrice.

Nu pot pricepe, a rostit el în cele din urmă, cum fratele meu, care pretinde că este un artist, nu reușește să vadă frumusețea nemaipomenită a căilor ferate. De ce trebuie să le urască atât de profund? E prea tânăr ca să fie atât de demodat.

Din câte cred, a răspuns Mme Julie cu oarecare precauție, el susține că avansul științific ne face orbi la defectele morale. Ne dă iluzia că facem progres, despre care el susține că reprezintă un pericol. Cel puțin așa zice el, a mai adăugat, ca și cum și-ar fi exprimat o rezervă.

— Asta se potrivește firii sale, a spus soțul ei. E prea deștept ca să vadă adevărul simplu. Privește construcția din fața noastră. Un chirurg poate călători acum mai repede, ca să salveze piciorul unui pacient. Unde este iluzie în asta?

În primele zile ale lui ianuarie 1846, la scurt timp după ce ministrul francez al Lucrărilor Publice vizitase și aprobase construcția, asupra regiunii de la nord de Rouen s-au abătut ploi torențiale. În dimineața de 10 ianuarie, aproximativ la ora 6, cea de-a cincea arcadă a Viaductului Barentin s-a frânt și s-a prăbușit. Au urmat, una câte una, celelalte arcade, până ce întreaga structură s-a prefăcut într-un morman de ruine pe fundul văii îmbibate de apă. A rămas neclar dacă vina trebuia pusă pe seama finalizării grăbite a lucrării, a lutului local inadecvat sau a vijeliilor; dar ziarele franceze, printre care *Fanai de Rouen*, au încurajat o reacție xenofobă la acest dezastru. Nu numai că inginerul, domnul Locke, la fel ca și constructorii, domnii Brassey și Mackenzie, erau cu toții englezi, dar la fel erau și majoritatea muncitorilor, ca și majoritatea investitorilor în proiect. Ce alt interes puteau avea decât să stoarcă bani din Franța și să lase în urma lor o lucrare greșită?

Le cure din Pavilly se simțea răzbunat. Turnul Babei se prăbușise, iar asupra muncitorilor se abătuse confuzia. Celor care comisese răsfățul de a se considera constructori ai unei noi catedrale li se tăiaseră aripile. Domnul demonstrase astfel dezaprobarea Sa. Lasă-i să construiască din nou

pe temelia nebuniei lor, cât de înalt vor, căci nimic nu va mai putea șterge acum gestul divin. Păcatul trufiei fusese pedepsit, dar pentru ca el însuși să nu se lase ispitit pe aceeași cale, preotul și-a închinat predica din duminica următoare îndatoririi de a te arăta darnic. Proprietarul de la Les Pucelles a contribuit la colectă cu mai multă generozitate decât de obicei. Adele lipsea din locul ei de pe ultimul rând. Lipsise din sat de multe ori în ultima vreme, iar vocabularul i se infectase cu tot soiul de cuvinte străni, corcice. Și nu toată lumea din Pavilly a fost surprinsă de asta; stăpâna ei repetase nu rareori că Adele era pe cale să se îngrașe înainte de a deveni cinstită.

Domnii Brassey și Mackenzie au fost cât se poate de supărați din cauza nenorocirii de la Barentin, dar au reacționat cu bărbăție. Nu au așteptat vreo contestație sau împărțire a vinei, ci au început de îndată să caute câteva milioane de cărămizi noi. Bănuind că pământul din zonă este de vină, au adus lut de la distanță. Cu energie și hotărâre, bazându-se pe meșteșugul oamenilor lor, domnii Brassey și Mackenzie au reușit să reconstruiască viaductul în mai puțin de șase luni, în întregime pe propria lor cheltuială.

Le cure din Pavilly nu a participat la ceremonia de inaugurare a căii ferate Rouen-Le Havre. Dar o gardă militară de onoare și o societate aleasă, personalități de ambele sexe, printre care doctorul Achille și Mme Julie, toți au fost de față. Și preoți în stihare cu aripi purtau lumânări înalte cât coșul locomotivei. În vreme ce domnul inginer Locke și cei doi antreprenori ai săi își scoteau pălăria, episcopul a trecut pe lângă mașinăria cilindrică lucitoare, construită de domnul William Buddicom, fost director la Crewe, în noua sa uzină de la Sotteville. Episcopul a stropit cu apă sfințită focarul, cazanul și țevile de vapor; a dat și în sus, către valva de abur și supapele de siguranță; apoi, ca și cum nu ar fi fost mulțumit, a parcurs din nou aceeași distanță, udând roțile motoare, arborele cotit și tije de legătură, tampoanele și coșul și maneta de pornire și scara. Nu a uitat nici tenderul, în care erau așezați câțiva înalți demnitari. S-a ocupat și de verigile de legătură, de rezervorul de apă și de tampoanele cu arcuri, apoi de frână, de parcă ar fi fost St Cristofor în persoană. Locomotiva a fost binecuvântată de la un capăt la celălalt, iar călătoriile și țelurile ei puse sub protecția lui Dumnezeu și a sfinților Lui. Mai târziu, s-a organizat o petrecere pentru feroviarilor englezi. Cavaleria franceză a stat de gardă, în vreme ce s-au fript mai mulți boi, iar muncitorii au băut până la refuz. Și-au păstrat buna dispoziție în ciuda beției, iar după aceea au dansat cu vigoare, conducându-și partenerile cu dexteritatea și fermitatea de care dădeau dovadă zilnic, când împingeau

roaba. Adele juca între Yorkey Tom și Straight-up Nobby. Când s-a lăsat întunericul, au lansat semnale de ceață spre celebrarea acelei zile, iar zgomotul neașteptat a produs neliniște printre cei temători. *Fanai de Rouen* a făcut un reportaj amănunțit despre eveniment și, amintind încă o dată de prăbușirea Viaductului Barentin, a lăudat dimensiunea legendară a feroviarilor englezi și, într-o benignă confuzie a culturilor, i-a comparat pentru o ultimă dată cu constructorii marilor catedrale. La zece ani după deschiderea căii ferate Rouen-Le Havre, Thomas Brassey a fost oficial răsplătit pentru nenumăratele lucrări terminate în Franța. Între timp, construisese și liniile ferate dintre Orleans și Bordeaux, Amiens și Boulogne, Rouen și Dieppe, Nantes și Caen, Caen și Cherbourg. Împăratul Napoleon al III-lea l-a invitat la un dineu, la Tuileries. Antreprenorul a stat alături de împărăteasă și a fost deosebit de mișcat de amabilitatea ei de a i se adresa în engleză cea mai mare parte a timpului. În cursul serii, împăratul francezilor i-a conferit domnului Brassey, în cadru ceremonial, Crucea Legiunii de Onoare. La primirea acestei distincții, antreprenorul străin a răspuns cu modestie:

— Doamna Brassey va aprecia acest dar.

PEPENE GALBEN

SCUMPA MEA VERIȘOARĂ,

Cu o săptămână înainte să plec, împreună cu Dl Hawkins, m-ai luat în râs, făcând o grațioasă glumă pe seama zădărnicii expediției mele — și mi-ai spus că societatea pe care o voi căuta va fi foarte asemănătoare celei în care mă aflu și, drept urmare, voi aduna tot atâta experiență cât puii de urs care-și ling blana unii altora — și mi-ai mai spus că mă voi întoarce acasă rafinat și lustruit tot atât cât un căpitan de navă olandez de la o vânătoare de balene. Tocmai din acest motiv am ordonat recent să se facă schimbări în itinerarul nostru — iar de va fi să mor în atacurile briganzilor, din neglijența vreunui medic de provincie sau de veninul unei vipere, vina va fi a ta, Mademoiselle Evelina — de vreme ce purtarea ta ne-a determinat să părăsim traseul nostru spre Italia și să ajungem astfel la Montpellier. Dl Hawkins a făcut câteva observații referitor la schimbarea destinației noastre — că habar n-a avut vreodată că ai fi o autoritate în geografia Franței, cum nici de Galia nu te-ai aventurat mai aproape decât ți-a permis biblioteca de la Nesfield.

Observațiile mele despre briganzi și vipere nu au fost făcute cu toată seriozitatea, Evelina — nu trebuie să-ți imaginezi că ești, sau că ai fi

responsabilă în caz că ni s-ar întâmpla ceva — oricum, Dl Hawkins este înarmat cu o muschetă, după cum ți-am spus, cu care poate să țină la respect atât briganzii, cât și viperele. Montpellier e, în orice caz, un oraș frumos — *bien percee*, ca să folosim expresia franceză, iar eu am ajuns cu adevărat un asemenea galoman, încât nici nu mai mi-aduc aminte de echivalentele engleze ale expresiilor franțuzești pe care le folosesc. E un oraș plănuț cu măiestrie, după cum spunem noi, englezii — suntem găzduiți la Cheval Blanc, considerat cel mai de soi *auberge* din cetate, pe care însă Dl Hawkins îl critică, susținând că este o șandrama ordinară, în care călătorul e jumulit ca o pasăre călătoare, cu nenumărate mâini care îi smulg, fiecare, câte o pană. Dl Hawkins are o părere proastă despre hanurile franceze, care nu și-au îmbunătățit calitatea serviciilor, susține el, de când a vizitat ultima oară Franța, pe vremea lui Carol cel Mare, când tu, dragă verișoară, te mai aflai încă în camera copiilor, însă eu am o dispoziție mai generoasă și mult mai tolerantă față de aceste lucruri. De fapt, îndatorirea Dlui Hawkins este, oricum, să se tocmească la preț și să aibă de-a face cu toți ticăloșii. Dar, sunt sigur, tu nu mi-ai cerut să-ți trimit scrisori ca să afli asemenea lucruri. Montpellier este un oraș frumos și loc de pelerinaj pentru cei bolnavi, ceea ce, fără discuție, îi va face plăcere Mamei, iar untul, deși ciudat după părerea mea, e foarte fin, de un alb-pur și seamănă la consistență cu pomăda pentru păr. Nu am reușit să găsim apă fierbinte pentru ceai, cu toate că am căutat în mai multe localuri la rând, și asta, îți închipui, i-a displicut ursuzului meu profesor, care nici nu a binevoit să-mi aprecieze teoria, cum că o zi fierbinte suplinește lipsa apei fierbinți. Are tendința de a se purta cu mine ca și cum el ar fi doctorul, iar eu un băiat slab de minte, și asta e cât se poate de supărător. Susține că aș fi excesiv că mi-am redobândit buna dispoziție în circumstanțele date, ceea ce consider și eu despre impertinența lui. În drumul nostru spre Montpellier, nu departe, la doar vreo opt leghe, am trecut prin Nismes, unde am putut vedea vestigiile romane; despre acest subiect Dl Hawkins a avut multe de zis — iar Pont Du Garde este cu adevărat un edificiu vrednic de admirație, pe care l-am și desenat, spre delectarea ta.

După Lyons, am străbătut Burgundia, care ne-a oferit prilejul de a vedea cum se desfășoară procesul de producere a vinului. Numai Dumnezeu putea rându-i dealurile și munții din acea regiune, în așa fel ca viile care îmbracă fiecă pantă, de la nord și până la extremitatea sudică, să se bucure din plin de generozitatea lui Phaeton (În mitologia greacă, tânăr care se încumetă să

mâne caii solari ai lui Apollo și piere din cauza propriei sale lipse de experiență). Ciorchinii atârnă de ramuri, cu boabele lor ca perlele, ba chiar se împreunează cu spinii și desigurile din gardurile vii, și te ademenesc să guști rodul zdrobirii lor, dar am găsit doar un vin de Burgundia apos, lipsit de tărie, față de cel pe care poți să-l cumperi la Londra. Așa că am renunțat la gândul de a lua la întoarcere un butoi mare din recolta cea nouă, iar vinul cel bun cred că pleacă la export, deoarece, ajunși în Dauphine, am gustat un vin numit *ermitage*, cinci livre sticla, cu mult mai tare decât cel din Burgundia. Am mai descoperit și o mașinărie pe roți de fier, cunoscută drept *alembic*, care se plimbă de la un sat la altul, cu scopul de a distila tot soiul de licori din vinul local — dar cred că asta nu te prea interesează, mi-e teamă.

Roșesc la amintirea primelor scrisori — aș dori să le primesc înapoi, dacă ar fi posibil — sunt doar scrisorile unui copil, răsfățat pe deasupra, căruia îi era dor de verișoara lui și confunda diferențele cu simplele ciudățenii — dar și acum sunt convins că macroul împutit, și salata cu ulei rânced, și omleta din ouă vechi pe care am fost obligați să le devorăm, de foame, la Saint Omer, au fost corect descrise. Însă pe atunci nu mă scuturasem încă de melancolie, și regret că mă mai și lăsam dominat de suspiciune și ostilitate. Că vizitiii de poștalion au cozi împletite și tropăie în niște bocanci cât putina de lapte, pe care și-i trag peste pantofi, că gentlemanii de la Paris poartă umbrelă și pe vreme frumoasă, ca să se apere de soare, că aceiași gentlemani merg la frizer ca să-și tundă câinii, că bidiviii lor aduc a șobolani, că limonada se vinde pe stradă... Dar iată că acum privesc totul cu îngăduință și chiar am ajuns să mai și înțeleg unele lucruri — așa cum nu va reuși probabil să înțeleagă vreodată Dl Hawkins, cel adesea transpirat și mânios.

Însă e foarte adevărat că unele hanuri sunt de-a dreptul sordide și că nu o dată am fost martori... nu, draga mea, nu trebuie să ai cunoștință de asemenea lucruri, mai cu seamă într-o scrisoare care poate să-i cadă în mână și surorii tale. Există două particularități ale acestei țări, la care, indiferent cât de francofonizat aș fi, nu mă pot adapta decât cu mare greutate: împărțirea infernală a calendarului *injours maigres & jours gras* (Zile de post și zile de dulce) — auzim mai mereu strigătul de *jour maigre* când stomacul nostru tânjește după un mic-dejun serios, dar francezii mai degrabă ar omorî pe cineva decât să mănânce din partea interzisă a creației Domnului într-o asemenea zi necuvenită. Ajunge să fie îngrozitor de

enervant, și Dumnezeu să binecuvânteze Anglia, pentru că este țara rațiunii. Nu mă obișnuiesc nici cu lipsa fetelor drăguțe, care să-mi bucure privirile. Există aici o rasă cu adevărat oacheșă dar, de la Boulogne la Paris, și de la Paris la Lyons, nu am văzut decât femei boccii; doar la sud de Lyons, într-o seară, la cină, a apărut în sfârșit o fată frumoasă și întreaga asistență, localnici și călători, toți au răsplătit-o cu aplauze, compliment cu care evident era obișnuită; nu trebuie să iei în serios toate astea, mă uit la medalion în fiecare seară, înainte de a-mi spune rugăciunile.

Oamenii de rând de aici sunt cu mult mai murdari decât oamenii de rând din Anglia, sunt slabi și pe jumătate înfometați, dar inaniția nu-i împiedică să alunece în necuviință, răutate și delict; sunt desigur un neam impulsiv: la Montpellier am văzut odată un vizitiu care își biciuia calul căzut în genunchi, pe stradă, și nu reușea să se ridice, a fost o priveliște cruntă. Dl Hawkins mi-a interzis să intervin, așa cum aș fi făcut la Nesfield, iar când omul a încetat să mai biciuiască bietul animal, stăpânul său a ieșit din casă și l-a luat la bătaie, până când a căzut neputincios în genunchi, așa cum căzuse și calul, și apoi și-a sprijinit brațul de grumazul lui, iar stăpânul s-a întors liniștit în casă. Nu trag nicio învățătură din asta, dar dacă m-aș așterne să spun toate poveștile despre cruzimile la care am fost martor, mi-ai cere să mă întorc imediat, fără să mai văd vreodată nici Italia.

Oamenii de condiție sunt, după judecata mea, mai atenți cu persoana lor proprie decât în Anglia — în vreme ce oamenii noștri simpli sunt mai puțin murdari și neglijenți decât cei din Franța; francezul nu se suportă fără haină cu broderii și păr pudrat, întotdeauna iese în lume curat și bine îmbrăcat, chiar dacă își lasă casa în dezordine, așa cum un englez nu ar face niciodată. Sună aproape ca o ghicitoare pentru copii, preferi un om îngrijit într-o casă neîngrijită sau un om neîngrijit într-o casă neîngrijită? întreabă-l asta pe profesorul tău, când te distrează cu filosofie morală. Am avut ocazia să vedem mizeria și dezordinea din casele lor pentru că sunt din cale afară de ospitalieri, chiar și cu puiul de urs însoțit de tutorele său morocănos; sunt cu adevărat cel mai prietenos și mai amabil neam pe care l-am întâlnit, iar tu îmi vei spune că am mai puține dovezi decât s-ar cuveni; nu uita însă că am trecut și pe la Edinburgh.

Am fost foarte interesat să întreb cât mai multe persoane de condiție cu ce sporturi se îndeletnicesc, dar am primit prea puține informații — desigur curse, vânătoare și diferite jocuri, așa că nu mai insist pe tema asta, dragă verișoară. Oamenii de rând au și ei distracțiile lor, după cum te poți aștepta.

Pe de altă parte, sportul nu se practică așa cum știm noi, în Anglia, ceea ce reprezintă, consider, un punct slab pentru o națiune. Dar toate astea te plictisesc, probabil.

Ieri seară ni s-au servit la masă niște păsări mici, numite *grives* (Mierle), pe care însă nu le-am identificat, neavând dicționarul cu noi. Erau înfășurate în frunze de viță și coapte, dar tot se mai scurgea puțin sânge din ele când le tăiai. Dl Hawkins nu a suportat așa ceva, considerând că este carne crudă, dar ni s-a explicat că o coacere mai îndelungată ar duce la pierderea aceluși must. Trebuie să fugi la dicționar și să descoperi ce vietăți am mâncat. Mai există și potârniche roșii, de două ori cât ale noastre, britanice. Probabil că te-a furat somnul citind, tot atât cât m-a furat și pe mine scriind. Noapte bună, verișoara mea.

Post scriptum. Dl Hawkins crede că am omis să te pun la curent cu toate detaliile despre ruinele de la Nismes și de la Pont Du Garde: câte rânduri de coloane, câte bolți, ce înălțime, cărui stil arhitectonic îi aparțin. Toscan, Dle Hawkins. Mă simt ca la școală... dacă anticii ne depășeau în privința simțului estetic sau nu, sau noi îi depășim pe antici în confort — Evelina, frumusețea ta îi întrece pe toți anticii. L-am asigurat pe Dl Hawkins că ți-am împărtășit tot ceea ce mi-a turnat el în urechi în vreme ce făceam schița. Mă aștept din partea lui să verifice și să te întrebe la întoarcere. Sunt atât de îndrăgostit de tine, draga mea, și sper că și ție îți este puțin dor de mine. Melancolia mea s-a risipit aproape cu totul. Cât de prost am putut să fiu să vin la Montpellier, căci nu mă pot aștepta la o scrisoare de la tine până când nu ajungem la Nisa sau chiar la Genova!

Țara aceasta abundă în religie — nenumărați preoți și călugări; am văzut multe biserici împodobite cu statui, în nișe plasate pe fațade — în mod sigur Dl Hawkins cunoaște termenul corect, dar eu l-am uitat pentru moment. Am intrat doar în câteva dintre ele, mânați de curiozitate și atrași de obiecte vechi — argintărie multă și sticlă colorată, iar tămâia te gâdilă pe nări ca tutunul și ai mereu nevoie de batistă; peste tot vezi troițe, și la răscruci și în mijlocul ogoarelor. În acest oraș sunt o mulțime de protestanți, guvernați cu înțelepciune și blândețe, deși, conform legilor Franței, preoții protestanți nu au voie să slujească în cultul lor — unul dintre ei chiar a fost spânzurat în piața mare din cauza asta.

Nu poți să-ți închipui ce pepeni am savurat când am ajuns în extremitatea sudică a țării — de pe esplanada pe care ne plimbăm se vede Marea Mediterană pe o parte și Munții Sevens pe cealaltă — nici nu te gândești

că un fruct atât de scump și de rar la Nesfield, și atât de protejat împotriva viermilor roșii, poate exista și în asemenea cantități. Ai zice că este o altă specie — cu carnea bogată și aurie, și dulce, și parfumată. Aproape m-aș face hedonist, sau măcar francez, iar Dl Hawkins, am și martori vrednici de toată încrederea, chiar a fost surprins zâmbind când mănâncă pepene galben. După cum vezi, mama se temea degeaba că nu îmi va plăcea aici.

Draga mea Evelina, talentul epistolar al verișorului tău nu s-a îmbunătățit considerabil în urma călătoriilor făcute — adevărul este că mă simt stingher când mă apuc să îți scriu, dar niciodată când mă aflu în fața ta, iar tu vei continua să mă iei în râs, comparându-mă cu un pescar olandez de balene. Prezintă omagiile mele Tatălui și Mamei tale — și visez mâna ta delicată, așteptându-mă la Nisa.

Vărul tău iubitor,

Hamilton Lindsay

Sir Hamilton Lindsay a pornit spre Chertsey joi, 6 august. Samuel Dobson călătorea pe acoperiș, alături de rândaș. Sir Hamilton înăuntru, cu bastoanele de cricket. Era un plan bun, nici nu avea la ce să se mai gândească: Dobson se va căli sub ploaie și vânt, iar bastoanele, mai sensibile, vor fi tratate cu toată atenția. În momentele de plictiseală, Sir Hamilton scotea o cârpă moale și ungea delicat lama băătorului, cu puțin unt. Alții preferau uleiul, dar el respecta cu mândrie această mică tradiție. Instrumentul, la rândul lui, era cioplit dintr-o cracă de salcie tăiată chiar de pe domeniul său și acum tocmai era frecat cu untul produs din laptele vacilor care pășteau exact în lunca străbătută de râul pe malul căruia creștea acea salcie.

Odată încheiat ritualul, se înfășură bastonul într-un metru de muselină, în care călătorea întotdeauna. Bastonul lui Dobson era ceva mai grosolan conceput și, fără îndoială, proprietarul avea propriile sale secrete spre a-l aduce la duritatea și suplețea cuvenite. Unii frecau bastonul cu bere sau cu untură, iar despre alții se spunea că l-ar încălzi în fața focului, după care se slobozeau pe el. Fără îndoială că și luna trebuia să se afle atunci într-un anume pătrar, gândea Sir Hamilton, clătinând sceptic din cap. De fapt, contează numai cum lovești mingea; iar Dobson era printre cei mai buni, de aceea se și lăsase convins să-l aducă la Nesfield, pentru ardoarea și forța brațului său drept.

Dobson era al doilea ajutor de grădinar al conacului, dar nu te puteai bizui să realizeze vreun peisaj după un plan conceput de răposatul Brown.

Abia dacă era în stare să deosebească mazărea de napi, iar îndatoririle sale se limitau, mai degrabă, la muncile fizice și universale, decât la cele calificate. Mai exact, nu i se îngăduia nici să mânuiască lopata decât în prezența cuiva. Dar Sir Hamilton nu-i oferise o slujbă -sau îl prinsese în plasă, ca să folosim descrierea preferată de fostul angajator — pentru că și-ar fi dorit un îngrijitor de gazon cu mâini de domnișoară. Dobson era cu adevărat priceput pe cu totul alt soi de teren. Alura lui dârză, cu bastonul în mână, gata de lovitură, compensa toată neghiobia din grădina de zarzavat.

Aveau să ajungă la Chertsey a doua zi, și apoi, pe sâmbătă, să pornească spre Dover. Cinci dintre jucătorii de cricket ai ducelui locuiau chiar lângă Chertsey: Fry, Edmeads, Attfield, Etheridge și Wood. Apoi din grup mai făceau parte el, Dobson, Conte de Tankerville, William Bedster și Lumpy (Aproximativ: „Cel bădăran/necioplit/vârtos”) Stevens. Ducele se afla la Paris, bineînțeles; Tankerville și Bedster veneau separat la Dover; prin urmare cei opt se întâlneau la hanul domnului Yalden din Chertsey. Chiar acolo Lumpy Stevens câștigase pentru Tankerville pariul acela faimos, cu câțiva ani în urmă. Conte de Tankerville făcuse rămașag că omul lui este în stare să nimerească o pană așezată pe pământ, o dată din patru lovituri. Iar Stevens își îndatorase patronul, care, mergea vorba, se alesese cu câteva sute de lire de pe urma acestei ocupații. Lumpy Stevens era unul dintre grădinarii lui Tankerville, iar Sir Hamilton medita adesea la posibilitatea unui pariu doar între el și conte: care dintre cei doi oameni ai lor știe mai puține despre horticultura.

Era posomorât și irascibil, nu se mai putea ascunde, și prefera să ignore peisajul provincial ce-i defila prin fața ochilor. Domnul Hawkins, fostul său profesor, îi refuzase invitația de a-l însoți în călătorie, dar el îl îndemnase totuși să-și mai arunce, pentru ultima oară, o privire asupra Continentului. Și, mai mult de atât, fusese chiar generos oferindu-se să îl care până la Paris și înapoi, și, fără îndoială, să-i suporte toate văicărelile lui scârboase, și borâtul pe vapor, doar mai trăise experiența asta, care se putea repeta oricând. Dar domnul Hawkins îl asigurase că preferă amintirile sale despre o lume așezată decât imaginea tulburărilor actuale. Nu vedea nicio bucurie în perspectivă, însă îi era cât se poate de recunoscător lui Sir Hamilton. Recunoscător și speriat, se gândea Sir Hamilton, luându-și rămas-bun de la bătrânul cu genunchii șubrezi. Tot atât de speriat ca și Evelina, care vărsase râuri de lacrimi încercând să se împotrivească plecării lui. De două ori o găsisese vorbind în taină cu Dobson și nu reușise să afle despre ce discutau.

El pretindea că încercase să-i ușureze lui Milady povara temerilor legate de voiaj, dar Sir Hamilton nu-i dădea crezare întru totul. Și, în definitiv, de ce anume se tot temeau? Cele două națiuni nu se aflau în război, aveau o misiune pașnică și niciun francez, cât ar fi fost el de needucat, nu putea să-l confunde vreodată pe Sir Hamilton cu un conațional. Și, pe deasupra, în total vor fi unsprezece la număr, toți băieți viguroși, înarmați cu bâte din salcie englezească. Ce rău li s-ar fi putut întâmpla?

Ajunși la Chertsey, au tras la The Cricketers, unde domnul Yalden i-a primit cu ospitalitate și cu regretul că, pentru el, cricketul ținea de domeniul trecutului. Alții regretau mai puțin decât domnul Yalden, care se arătase mereu scrupulos atunci când regulile jocului îl împiedicau să câștige. În schimb s-a arătat scrupulos în pregătirea pentru război a oamenilor din Chertsey și a celorlalți compatrioți — cu băutură tare, din butoiul cel mai bun. Hamilton zăcea în pat cu imaginea halcii de vacă legănându-se pe o mare de bere, turbure, aidoma navei de la Dover prinsă-n furtună pe Canalul Mânecii.

Și sentimentele lui erau la fel de tulburi. Lacrimile E velinei îl tulburaseră, de fapt, cu atât mai mult cu cât niciodată, în cei zece ani de mariaj, nu căutase să-l abată de la o escapadă de cricket. Nu era ca nevasta lui Jack Heythrop sau ca a lui Sir James Tinker, doamne care nu priveau cu ochi buni compania soților lor de pe terenul de joc: fierari și paznici, coșari și lustragii. Doamna Jack Heythrop, cu nasul ei avântat spre ceruri, se întreba cum mai poți oare să îți exerciți autoritatea față de vizitiu și de grădinar, când, cu o după-amiază în urmă, vizitiul te-a prins afară din joc, iar grădinarul s-a exprimat cu totul nerespectuos la adresa unei lovituri date de tine? Așa ceva nu poate contribui la armonia socială, iar universul sportiv trebuie, de fapt, să fie o reflectare a universului social. De unde, după părerea doamnei Heythrop, și superioritatea evidentă și virtutea curselor: proprietarul, antrenorul, jocheul și grăjdarul își cunoșteau cu toții locul, iar locul lor era bine stabilit de importanța fiecăruia. Ce diferență față de amestecul nesăbuit pe care îl prilejuiește cricketul și care, pe deasupra, după cum știa oricine, nu e departe de scuza vulgară a pariurilor.

Sigur că se paria. Ce rost mai are sportul dacă tu, ca bărbat, nu pariezi? Ce rost mai are un pahar de sifon, dacă nu torni și coniac în el? Pariul, după cum spusese odată Tankerville, e sarea ce dă savoare mâncării. Hamilton paria pe sume modeste, așa cum le promisese, înainte de căsătorie, Evelinei și mamei sale. Dar în actuala stare de spirit, și ținând seama că economisise

ceva de pe urma domnului Hawkins, care nu mai participa la călătorie, se simțea în formă să pluseze la pariu pe rezultatul meciului dintre cei Unsprezece din Dorset și Gentlemenii din Franța. E drept, câțiva de la Chertsey își mai pierduseră din agerimea privirii și din iuțeala picioarelor. Dar dacă nici cei din Dorset nu se dovedeau mai buni, nu le mai rămânea decât să-și pună bastoanele pe foc, la iarnă. Au plecat de la Chertsey cu poștalionul, duminică dimineață, pe 9 august. Pe măsură ce se apropiau de Dover, au început să le iasă în cale tot mai multe echipaje de francezi, ce se îndreptau spre Londra.

— Dau bir cu fugiții, din calea loviturilor domnului Stevens, nu mă îndoiesc, a remarcat Sir Hamilton.

— Să nu tragi cu toată puterea, Lumpy, a intervenit Dobson, să nu faci pe ei!

— Nici ție n-o să-ți meargă mai bine, Dobson, dacă te înfrunți prea mult din mâncarea franțuzească, i-a replicat Stevens.

Sir Hamilton și-a adus aminte brusc două versuri, pe care le-a și recitat celorlalți călători din poștalion:

Și-a trimis preotul ei încălțat în saboți

Din Galia cea mândră să facă tocăniță.

S-a auzit imediat un murmur timid, iar Sir Hamilton l-a surprins pe Dobson — al doilea ajutor de grădinar — privindu-l, cu o expresie de dascăl neliniștit.

La Dover, i-au întâlnit pe Contele de Tankerville și pe William Bedster, la un han ticsit cu francezi emigranți. Bedster fusese majordomul contelui și cel mai vestit jucător din Surrey; acum era cârciumar în Chelsea, și în urma retragerii sale se rotunjise considerabil. Adunați la ultima lor cină engleză, se tachinau zgomotos cu oamenii din Chertsey pe seama multor întâmplări din vremurile uitate și evocau, desigur, virtuțile cricketului jucat cu porțiță pe două picioare față de versiunea modernă care a înlocuit-o. Într-un alt colt al hanului, Tankerville și Sir Hamilton Lindsay reflectau despre situația generală din Franța luând în considerare și poziția specială a prietenului lor John Sackville, al treilea duce de Dorset și Ambasador al Maiestății Sale la Curtea de la Versailles, în ultimii șase ani. Asemenea chestiuni nu țineau de cunoașterea lui Lumpy Stevens, nici a băieților de la Chertsey.

De la bun început ambasada lui Dorset a fost condusă într-o manieră care o făcea pe doamna Jack Heythrop să clatine din cap dezaprobat. Primea sub acoperișul său de la Paris împătimiți ai jocurilor de noroc și trișori,

curve și paraziți, cu ospitalitate mai mult decât generoasă. Intimitatea sa cu multe dintre cele mai distinse doamne ale societății franceze, se spunea, ar fi inclus-o până și pe doamna Bourbon în persoană. Apoi se șoptea — dar iarăși, nu spre beneficiul unora ca Mrs Jack Heythrop sau Mr Lumpy Stevens — că Dorset trăia chiar *en familie* la Versailles. Diplomația propriu-zisă și treburile ei mărunte le lăsa pe seama amicului său, domnul Hailes.

Încă de la numirea lui, în 1783, ducele nu considerase c-ar fi o problemă să se întoarcă în fiecare an în Anglia, în lunile în care se joacă cricket. Dar în acea vară nu-și făcuse apariția. Și tocmai din cauza absenței lui, apoi mai judecând și după numărul impresionant de refugiați francezi la Londra, Tankerville și Lindsay socoteau că tulburările de dincolo de Canalul Mânecii trebuie să fi fost cu adevărat grave. Pe măsură ce vara trecea, iar ordinea publică avea de suferit în capitala franceză, ticăloșii defăimau națiunea britanică și chiar lansau zvonuri despre o blocadă a Marinei Regale asupra porturilor franceze. Iar în aceste circumstanțe tot mai sumbre, Dorset a propus, spre sfârșitul lui iulie, în semn de conciliere și prietenie între cele două țări, ca o echipă de jucători englezi de cricket să fie trimisă la un meci cu o echipă de francezi pe Champs-Elysees. Ducele, care în cei șase ani făcuse multe demersuri ca să stârnească interesul pentru cricket, urma să-i organizeze pe cei unsprezece parizieni, iar Tankerville trebuia să aranjeze rapid transportul jucătorilor.

În seara aceea, întins pe pat, Sir Hamilton se gândea la călătoria făcută împreună cu domnul Hawkins, în urmă cu doisprezece ani, ba nu, cu cincisprezece. Și el își pierduse sprinteneala mișcărilor, ca mulți dintre partenerii săi de la Chertsey. Apoi și-a amintit de caii aceia ca niște șobolani și de cozile birjarilor, lungi și subțiri, care atârnau ca tipării; apoi de macroul împutit și de pepenele delicios; de acel vizitiu și de calul său, îngenuncheați împreună, egali în fața biciului; de sângele ce se scurgea din mierlele fripte, puțin crestate cu cuțitul. Se imagina nimicind echipa vrăjmașă și risipind-o prin Champs-Elysees, și pe francezii cu câini frizați aplaudându-l de sub umbrele. Își imagina văzând cum se apropie coasta franceză; își amintea de cum fusese fericit.

Sir Hamilton Lindsay nu a fost niciodată pus la încercare pe Câmpiile Elizee, și nici Lumpy Stevens nu a apucat să sperie francezii cu jocul lui demonic, atât de tare, încât să facă pe ei. Lumpy Stevens a evoluat în schimb la Bishopsbourne, în meciul dintre Kent și Surrey, sub privirile mai multor băieți din Chertsey și ale lui Sir Hamilton Lindsay. *Rendez-vous-ul*

lor cu Dorset nu a mai avut loc, conform planului inițial, la *l'hotel*, locuința ducelui de la Paris, ci pe cheul din Dover, în dimineața de luni, 10 august 1789. Ducele își abandonase ambasada cu două zile mai devreme și călătorise o sută patruzeci de kilometri până la Boulogne, pe drumuri înțesate de bandiți, mai mult ca niciodată. Și la puțin timp după plecarea sa, locuința i-a fost prădată de mulțime, dar el afișa o stare de spirit remarcabilă. Se bucura că-și va petrece în Anglia sfârșitul de vară și toamna, ca de obicei. Nici capitala franceză nu i se mai părea atât de departe, de vreme ce mulți dintre prietenii lui parizieni veniseră acum în Anglia. Spera să poată organiza cu ei, la Sevenoaks, meciul prevăzut inițial pentru Champs-Elysees.

Sir Hamilton Lindsay, general, și soția sa mergeau la biserică în fiecare duminică după-amiază.

Era de fapt un pelerinaj straniu, de vreme ce el nu deosebea un sanctuar al papistașilor de o moschee sau de o sinagogă. Cu toate acestea, gestul avea importanța lui otrăvită, ținând seama de decăderea bisericii, care aproape că-și încetase activitatea. Apoi, era exact genul acela de plimbare de care avea nevoie ca să-și facă poftă de mâncare la cină. Lady Lindsay insistase ca el să facă asta, de cum i s-a permis să-l însoțească în deplasări.

Un locotenent îi garda discret, de la distanță, ceea ce nu-l ofensa pe Sir Hamilton, chiar dacă își dăduse cuvântul, ca soldat și gentleman. Francezii susțineau că, la nevoie, în caz că generalul și soția sa ar fi atacați de bandele brutale de patrioți locali, locotenentul trebuia să le acorde protecție; iar el era dispus să închidă ochii în fața acestei minciuni diplomatice. Fără îndoială, generalul de Rauzan se bucura de același tratament curtenitor în vila sa de lângă Roehampton.

Câteva elemente ale armatei revoluționare trecuseră prin sat în marșul lor spre Lyon cu peste zece ani în urmă. Atunci, au dat jos clopotele bisericii; argintăria și obiectele din alamă au fost puse la loc sigur, iar preotului i s-a sugerat să se căsătorească sau să fugă. Trei artileriști și-au montat tunul vizavi de intrarea vestică și au luat sfinții din firide drept ținte. După cum remarca generalul în fiecare săptămână — observație care îi reda pentru scurt timp buna dispoziție — precizia lor nu se putea compara nici pe departe cu a lui Lumpy Stevens. Arseseră cărțile, smulseseră ușile din țâțâni și fărâmaseră vitraliile. Ba începuseră chiar să demoleze și zidul sudic și, înainte să plece, lăsaseră vorbă ca biserica să fie folosită drept carieră de

piatră. Dar sătenii și-au dovedit încăpățânarea și evlavia, și nu s-au atins de nimic, însă vântul și ploaia piezișă își făceau de cap în biserica devastată.

La întoarcere, masa îi aștepta în cortul de pe terasă, iar Dobson stătea în picioare stângaci, în spatele scaunului ocupat de Lady Lindsay. După părerea generalului, băiatul reușise cu oarecare dibăcie să treacă prin șirul de ipostaze succesive: jucător de cricket, grădinar, infanterist și acum majordom, slujitor și achizitor principal de hrană. Modul total surprinzător în care se instaurase menajul lor improvizat lăsase desigur loc unei lipse de formalism nepermise la Nesfield; dar generalul încă se simțea surprins când, adresându-i-se iubitei sale Evelina, privirile-i alunecau dincolo de pălăria ei, tot spre Dobson. Uneori, fir-ar să fie, chiar se trezea vorbind direct cu Dobson, de parcă ar fi participat la conversație. Dar tânărul era suficient de bine instruit să nu se uite în ochii stăpânului în asemenea ocazii și, mai mult de atât, știa să facă și pe surdul la momentul potrivit. Evelina, la rândul său, privea această abatere de la conveniențele sociale ca pe o simplă excentricitate, justificată de îndelungatul exil și de lipsa unor legături cu exteriorul. Într-adevăr, îl găsisese foarte schimbat la venirea ei, cu trei ani în urmă: se rotunjise bine — desigur de pe urma dietei nepotrivite — și devenise indolent și plicticos. Nu se îndoia defel că îi făcuse mare plăcere să o revadă, dar curând avea să își dea seama că mintea lui nu se îndrepta doar spre trecut. Era firesc să se gândească la Anglia, cu atâta ardoare, dar Anglia însemna și viitorul. Trebuia să existe speranța, categoric se vor întoarce în Anglia, într-o bună zi. Umblau tot felul de zvonuri descurajante, cum că Bonaparte n-ar mai fi interesat de reîntoarcerea generalului de Rauzan printre comandanții săi de seamă; într-adevăr, era notoriu felul în care se lăsase capturat de Sir John Stuart la Maida, revoltător chiar pentru oricare comandant. Trebuia să alunge asemenea zvonuri și să păstreze doar speranța. Anglia, Anglia și viitorul, îi repeta ea. Însă, pentru general, Anglia însemna doar trecutul, de care era legat prin Dobson, dar și prin soția sa.

— Artileriștii ăia, draga mea. Dacă ar fi avut doar jumătate din iscusința lui Lumpy Stevens, nu ar fi irosit atâta muniție.

— Cât se poate de adevărat, Hamilton.

Lumpy era capabil să nimerească o pană așezată pe pământ, o dată din patru lovituri. Ba chiar mai des. Câștigase pariul făcut de Tankerville, la Chertsey. Lumpy era grădinarul contelui. Oare câți zăceau acum îngropați, sub pământ?

— Dorset n-a mai fost niciodată același om, a continuat el, împingând resturile cotletului pe marginea farfuriei. S-a retras la Knole și nu mai primește pe nimeni.

Sir Hamilton aflase că ducele stătea închis în camera sa, ca un anahoret, și se mai desfăta doar cu concerte de vioară, interpretate în surdină, de cealaltă parte a ușii.

— Am auzit că familia lui avea o anume înclinație spre melancolie.

— Dorset a fost mereu un om de viață, răspundea generalul.

— Înainte vreme.

Perfect adevărat; și, la început, rămăsese așa și după întoarcerea din Franța. Toamna se ocupaseră de cricket, la fel ca întotdeauna. Dar, pe măsură ce Knole se umplea de *emigres*, situația din Franța îl tulbura tot mai tare. A existat chiar și un schimb de scrisori cu doamna Bourbon, și mulți au considerat că pierderea acestei prietenii ar fi cauza imediată a melancoliei lui. Și se mai povestea, nu totdeauna cu căldură, că la plecarea din Paris, ducele i-ar fi dăruit bastonul său de cricket doamnei Bourbon, care chiar ar păstra în șifonier acel atribut al bărbăției lui britanice, tot așa cum Didona atârnase nădragii lui Eneas cel pornit mai departe, în călătorie. Dar generalul nu cunoștea amănuntele acestui zvon. Știa însă că Dorset a continuat să joace cricket la Sevenoaks până la sfârșitul sezonului din 1791 — chiar vara în care doamna Bourbon și soțul său se refugiaseră la Varennes. Unde au fost prinși din nou, iar Dorset a renunțat la cricket. Asta e tot ce putea spune generalul, cu excepția faptului că Dorset, reducând zgomotul lumii la un concert de vioară ascultat în surdină, de cealaltă parte a ușii, nu mai apucase să afle știrile despre crima săvârșită la 16 octombrie 1793.

Dumnezeu îi era martor că nu era papistaș, dar nici artileriști, nici pușcașii din armata revoluționară nu erau gentlemeni protestanți. Au scos troițele de pe ogoare și le-au pus foc. Au organizat parade cu măgari și asini îmbrăcați în straie de episcopi. Au ars cărți de rugăciune și de învățătură. I-au obligat pe preoți să se căsătorească și le-au poruncit francezilor și franțuzoaicelor să scuipe chipul lui Christos. Au distrus altarele cu săbiile și capetele sfinților cu ciocanele. Au scos clopotele și le-au dat la topit, și le-au transformat în tunuri cu care au bombardat alte biserici. Au nimicit Creștinismul din țară, și cu ce s-au ales? Bonaparte.

Bonaparte, războiul, foametea, visurile deșarte de cucerire și disprețul Europei. Dureros, dar asta era cauza. Mulți ofițeri, colegi de-ai săi, îl tot

sâcâiau cu asta, cum c-ar fi francofil. Era dispus să recunoască și chiar să se justifice onest, cu dovezi ferme despre caracterul național, așa cum îl percepușe el. Dar mai știa bine și că e robul propriilor sale amintiri. De fapt, probabil, toți gentlemenii de vârsta lui, guvernați de anumite perioade din tinerețe, erau robii propriilor lor amintiri. Pentru Sir Hamilton, o asemenea perioadă fusese cea a călătoriei sale împreună cu domnul Hawkins. Acum se afla din nou în Franța, dar țara era schimbată și sărăcită, își pierduse tinerețea: ei bine, oricărui suflet i se întâmplă asta. Dar el pierduse și Anglia, și Franța lui. Se aștepta cineva să suporte și asta? Oricum, își mai găsisese echilibrul de când Evelina și Dobson primiseră acordul să i se alăture, cu toate că mai avea momente în care îl înțelegea foarte bine pe bietul Dorset. Dar pentru el nu exista nicio ușă, iar viorile nu cântau în surdină.

— Dorset, Tankerville, Stevens, Bedster, eu, Dobson, Attfield, Fry, Etheridge, Edmeads...

— Locotenentul ne-a făcut rost de un pepene, dragul meu.

— Pe cine-am uitat? Pe cine-am uitat, fir-ar să fie? De ce mi se întâmplă întotdeauna cu același? Generalul s-a uitat fix la soția lui, care se pregătea să taie... ce anume? O minge de cricket? O ghiulea de tun? Viorile îi scârțâiau în urechi ca niște insecte. Pe cine-am uitat?

S-a aplecat în față, sprijinit în coate, și și-a acoperit pleoapele cu vârfurile degetelor îngroșate. Dobson s-a apropiat repede de Lady Lindsay.

— Ai uitat de domnul Wood, cred, dragul meu, a murmurat.

Wood. Generalul a deschis din nou ochii, i-a zâmbit soției sale și a încuviințat, pe când Dobson îi așeza în față o felie de pepene galben. *Wood.* O fi fost oare unul din băieții de la Chertsey?

Lady Lindsay nu putea să afle răspunsul și la această întrebare, atât timp cât el o privea cu atenție. Și a preferat să rămână precaută:

— Nu am știință despre asta.

— Nu, Wood n-a făcut niciodată parte dintre băieții de la Chertsey. Ai dreptate, draga mea. Putem să-l lăsăm deoparte. Generalul a presărat puțin zahăr pe felia de pepene. El n-a fost niciodată în Franța, bineînțeles. Dorset, Tankerville, eu, doar noi. Dobson, sigur că da, el a venit în Franța mai târziu. Mă întreb ce părere ar fi avut despre Lumpy Stevens.

Lumpy Stevens câștigase pentru Tankerville pariul acela. Lumpy Stevens era în stare să nimerească o pană așezată pe pământ, o dată din patru lovituri. Artileriștii francezi...

— Poate că mâine ne putem aștepta la o scrisoare, dragul meu.

— O scrisoare? De la domnul Wood? Mă îndoiesc foarte tare. Domnul Wood aproape sigur joacă exact acum cricket cu îngerul Gabriel, pe gazonul din Câmpiile Elizee. Trebuie să fie mort de mult. Ca și toți ceilalți. Deși Dobson n-a murit, sigur că da. Nu, Dobson n-a murit.

Generalul căuta cu privirea peste pălăria soției sale. Dobson era acolo, holbându-se fix înainte, fără să audă nimic.

Cât s-a aflat Dorset la Paris, ambasada a cunoscut o perioadă de prosperitate. Desigur că au existat și plângeri împotriva lui, din cele care se fac de obicei. Acum lumea era condusă de doamna Jack Heythrop și de surorile sale. Dar *The Times* scrisese în 1787 că, urmare a prezenței și exemplului ducelui, cursele suferiseră în Franța un declin, iar cricketul începuse să le ia locul, fiind un sport mult mai potrivit pentru gazonul francez. Generalul a fost surprins că locotenentul care îi însoțea peste tot habar n-avea de asta, până când, făcând un calcul atent, s-a dovedit că tânărul nici nu era bine înțărcat pe vremea aceea.

Gloata incendiase locuința lui Dorset de la Paris. Au ars cărți de rugăciune și de învățătură. Ce s-o fi ales oare din bastonul de cricket? O fi ars și el? Tocmai ne pregăteam să ne imbarcăm la Dover, în dimineața de 10, când, ce să vezi, ducele însuși. Pe cheu, chiar în fața navei poștale. Și era plin de viață. Prin urmare ne-am dus la Bishopsbourne, să luăm masa cu Sir Horace Mann, iar a doua zi s-a disputat meciul dintre Kent și Surrey... Dorset, Tankerville, Stevens, Bedster, eu...

— E dulce pepenele, nu-i așa?

— Dobson, Attfield, Fry, Etheridge, Edmeads...

— Cred că mâine ne putem aștepta la o scrisoare.

— Pe cine-am uitat? Pe cine-am uitat?

Deși francez, medicul i-a lăsat impresia unui om rezonabil lui Lady Lindsay. Era fost student și adept al lui Pinel. Melancolia din ochii pacientului nu trebuie lăsată să evolueze spre *démence*. Generalului trebuie să i se ofere divertisment. Trebuie să meargă la plimbare atât de des cât poate fi convins. Nu trebuie să i se permită mai mult de un pahar de vin, la cină. Trebuie să i se aducă aminte de momentele plăcute din trecut. Medicul mai dorea ca, în pofida ameliorării vizibile a stării generalului datorită prezenței lui *Madame*, să fie adus și omul acela, Dobson, la care făcea referiri atât de frecvente, încât la început crezuse că ar fi fiul lui. Va fi necesar, desigur, ca Sir Hamilton să fie supravegheat în permanență, dar cu

cea mai mare discreție posibilă. Era regretabil că, potrivit informațiilor particulare ale g medicului, nu exista nicio perspectivă imediată de realizare a schimbului propus, ca să se poată întoarce g în Anglia. Din păcate, se părea că familia și susținătorii generalului de Rauzan eșuaseră repetat în încercarea lor de a-i convinge pe apropiații împăratului de importanța militară a francezului.

— Pe cine-am uitat?

— L-ai uitat pe domnul Wood.

— Domnul Wood, știam eu. Era unul dintre băieții de la Chertsey, nu-i așa?

— Sunt aproape sigură.

— Așa-i, era cu adevărat unul dintre băieții de la Chertsey. Un tip ca lumea, Wood.

În mod normal își aducea aminte de Wood. De Etheridge uita. De Etheridge sau de Edmeads. O dată a uitat chiar de el însuși. Avea celelalte zece nume, dar nu-i venea în minte cel de-al unsprezecelea. Cum se poate una ca asta, să uiți chiar de tine?

Generalul s-a ridicat în picioare, cu un pahar gol de vin în mână.

— Draga mea, a început, adresându-se soției sale, dar privind spre Dobson, când mă gândesc la istoria îngrozitoare a acestei țări, pe care eu însumi am vizitat-o în anul de grație 1774...

— Pepenele, a rostit încet soția sa.

— ... și care, de atunci, a trecut prin atâtea suferințe. Există o anumită concluzie pe care aș îndrăzni să o fac...

Nu, momentul trebuie evitat. Nu a fost niciodată de bun augur. Pentru început zâmbea, dar în cele din urmă aluneca spre melancolie, mereu spre melancolie.

— Nu mai vrei pepene, Hamilton? l-a întrebat ea, cu mai multă energie în glas.

— Mi se pare că evenimentele îngrozitoare ale acelui an îngrozitor, ale tuturor acestor ani îngrozitori, care au îndepărtat atât de mult țările noastre, și care au dus la acest război îngrozitor, asemenea evenimente ar fi putut fi evitate, cu adevărat ar fi putut fi evitate cu ajutorul unui singur lucru pe care, la primă vedere, îl poți considera o simplă fantezie...

— Hamilton!

Atunci s-a ridicat brusc, dar generalul se uita în continuare dincolo de ea, spre impasibilul Dobson.

— Hamilton!

Cum el nu o mai auzea, a luat paharul de vin și l-a aruncat pe terasă.

Viorile au amuțit. Generalul i-a răspuns la privire și s-a așezat la locul său, timid.

— Prea bine, draga mea, a spus el, nu era decât un gând de-al meu, fără temeii. Pepenele e bine copt, nu? Mai luăm fiecare câte o felie?

EXPERIMENT

Această poveste nu a început mereu în același fel. În versiunea preferată, Freddy, unchiul meu, se afla la Paris cu afaceri, călătorind în numele unei firme producătoare de ceară de lustruit adevărată. A intrat într-un bar și a cerut un pahar de vin alb. Bărbatul care stătea lângă el l-a întrebat în ce domeniu lucrează, și unchiul meu i-a răspuns: „*Cire realiste*” („Ceară realistă”, pronunțat /sir realist/, de unde jocurile de cuvinte care urmează).

Dar l-am auzit relatând întâmplarea în chip diferit. De exemplu, că a fost luat la Paris de un client bogat, ca să-i servească drept copilot într-un raliu de automobile. Străinul din bar (apropo, ne aflăm la Ritz, de data asta) era rafinat și semeț, prin urmare franceza unchiului meu s-a ridicat și ea la nivelul impus de ocazie, întrebat ce anume îl adusese în oraș, a răspuns: „*Je suis, sire, rallyiste.*” Într-o a treia versiune, pe care o găsesc și cea mai puțin plauzibilă — însă cotidianul este adesea illogic, prin urmare illogicul poate fi la rândul său plauzibil — vinul alb din paharul unchiului meu era de Reuilly. Acesta, explica el, provenea tot de undeva de pe Valea Loarei, dar, fără să fie la fel de cunoscut ca vinul de Sancerre, se apropia totuși. Unchiul meu era de puțin timp în Paris și dăduse pe gât mai multe pahare (amplasamentul se mutase iarăși, fiind vorba acum de un *petit zinc* (Bar, cafenea) din *Quartier Latin*), prin urmare, când necunoscutul (care de această dată nu era semeț) l-a întrebat ce bea, s-a simțit cuprins de panica aceea care se instalează când o expresie străină îți fuge din minte, locul fiindu-i luat de o locuțiune engleză, spre și mai marea ta disperare. Modelul idiomatic pe care l-a ales a fost „Sunt pe bere”, prin urmare a zis „*Je suis sur Reuilys*”. Odată, când l-am muștră pe unchiul meu pentru contradicțiile din amintirile lui, mi-a replicat cu un zâmbet mulțumit și subțire:

— E uimitor subconștientul, nu? Atât de inventiv. Băutorul învecinat, cu înfățișare mereu diferită, se și prezenta mereu diferit: putea fi Tanguy, Prevert, Duhamel sau Unik; ba chiar Breton însuși, într-un rând. În schimb, cel puțin avem o dată sigură pentru această incertă întâlnire: martie 1928.

Mai mult, Unchiul Freddy, după cum au convenit chiar și cei mai u precauți comentatori, este — a fost — nimeni altul decât cel vag deghizat sub numele de „T.F.”, care apare în Sesiunea 5(a) a faimoaselor dialoguri neplatonice despre sex susținute de Grupul Suprarealist. Transcrierea acestei sesiuni a fost publicată într-un apendice la *Recherches sur la sexualite, janvier 1928-aout 1932*. Notele respective stabilesc că unchiul meu „fusesse aproape cu siguranță prezentat grupului de Pierre Unik”, iar „T.F.”, contrar sinuozităților emise ulterior de subconștientul său, se afla de fapt la Paris în vacanță.

Nu trebuie să fim prea sceptici în legătură cu pătrunderea nemeritată a unchiului meu în cercul suprarealist, în definitiv, ei admiteau uneori la discuțiile lor persoane din afară — un preot fără sutană, un militant din partidul comunist. Și consideraseră probabil că un banal englez, în vârstă de douăzeci și nouă de ani, depistat din câte se pare dintr-o eroare lingvistică, ar putea extinde în chip util termenii lor de referință. Unchiului meu îi făcea plăcere să pună faptul că fusesse admis în cercul respectiv pe seama zicalei franceze că în fiecare avocat pândesc rămășițele unui poet. Eu nu aparțin nici uneia dintre aceste categorii, să fim înțeleși (și nici unchiul meu). Poate fi oare această înțelepciune mai adevărată decât opusul ei: că în fiecare poet ar pândi rămășițele unui avocat?

Unchiul Freddy susținea că sesiunea la care a luat parte s-a desfășurat în apartamentul celui cu care făcuse cunoștință în bar; ceea ce ne limitează la patru posibile localizări. Potrivit unchiului meu, la întâlnire au luat parte vreo doisprezece oameni; și doar nouă, potrivit textului din *Recherches*. Trebuie să spun limpede că, de vreme ce Sesiunea 5(a) a fost publicată abia în 1990, iar unchiu-meu a murit în 1985, nu a putut avea de-a face decât cu eventuale incompatibilități pe care și le provoca singur. Pe urmă, povestea cu Unchiul Freddy și suprarealiștii era rezervată exclusiv pentru ceea ce el numea fumoar, unde libertatea de conștiință narativă era mai acceptabilă. După ce-i puneam pe ascultători să jure că nu vor scăpa niciun cuvânt către Mătușa Kate câte zile vor avea, se lansa într-o relatare sinceră despre caracterul licențios al celor petrecute în 1928. Uneori pretindea că a fost șocat și susținea că ar fi auzit mai multe murdării într-o singură seară, printre intelectuali parizieni, decât de-a lungul celor trei ani de cazarmă din timpul ultimului război mondial. Alteori, se prezenta drept un englez de lume, un excentric, un dandy, cât se poate de dispus să transmită câteva sfaturi, câteva rafinamente tehnice la îndemână, acelei adunări de francezi,

a căror activitate cerebrală intensă, după părerea lui, le stânjenea reacțiile senzuale normale.

Sesiunea publicată, inutil să spunem, nu confirmă niciuna dintre versiuni. Cei care au citit *Recherches* sunt desigur familiarizați cu amestecul straniu de cercetare pseudoștiințifică și replici subiective și sincere. Adevărul este că fiecare discută despre sex în felul său diferit, după cum putem presupune, firesc, că fiecare îl practică într-un mod diferit. Andre Breton, animatorul grupului, este un personaj socratic, auster și din când în când respingător („Nu-mi place să mă mângâie nimeni. Urăsc lucrul acesta.”). Ceilalți sunt diverși, de la benigni la cinici, de la autoironiei la lăudăroși, de la candizi la satirici. Dialogurile sunt din fericire pline de umor; uneori neintenționat, pricinuit de judecata rece a posterității; alteori intenționat, datorită recunoașterii cu mâhnire a propriilor noastre slăbiciuni omenești. De exemplu, în Sesiunea 3, Breton îi interoghează pe interlocutorii săi dacă i-ar permite unei femei să le atingă sexul atunci când nu se află în erecție. Marcel Noii răspunde că urăște așa ceva. Benjamin Peret pretinde că, dacă o femeie i-ar face așa ceva, s-ar simți înjosit. Breton se arată de acord: înjosit este cuvântul care definește cu exactitate felul în care s-ar simți. Iar Louis Aragon îi replică: „Dacă o femeie mi-ar atinge sexul numai atunci când este în erecție, n-ar avea prea des ocazia.”

Divaghez. Probabil că încerc și să amân recunoașterea faptului că participarea unchiului meu în Sesiunea 5(a) a fost, la drept vorbind, decepționantă, în mare parte. Probabil presupunerea că un englez agățat într-un bar, grație unei greșeli de exprimare, va avea de oferit o mărturie importantă în fața acestei curți de investigație s-a dovedit o falsă premisă. Lui „T.F.” i se pun multe dintre întrebările obișnuite: în ce condiții preferă să facă sex; cum și-a pierdut virginitatea; dacă și în ce fel își dă seama când o femeie a ajuns la orgasm; cu câți oameni a întreținut relații sexuale; când s-a masturbat ultima oară; de câte ori la rând este capabil de orgasm și așa mai departe. Nu mă voi osteni să relatez răspunsurile unchiului meu, deoarece sunt fie banale, fie, mi-e teamă, întru totul cinstite. Când Breton îi pune întrebarea succintă și caracteristică: „în afară de ejacularea în vagin, gură sau anus, unde vă place să ejaculați, în ordinea de preferință: 1) La subraț; 2) Între sâni; 3) Pe stomac?”, Unchiul Freddy răspunde — și aici trebuie să traduc înapoi din franceză, prin urmare nu pot garanta că sunt cu exactitate vorbele lui — „Se pune la socoteală și palma făcută căuș?” Chestionat în legătură cu poziția sexuală preferată, unchiu-meu răspunde că-i place să stea întins pe spate, cu femeia urcată peste el. „Aha”, spune Benjamin Peret, „așa-numita «poziție a leneșului» „.

Unchiu-meu este apoi interogat despre înclinația britanicilor spre sodomie, chestiune față de care adoptă o atitudine defensivă, până când iese la iveală că subiectul în discuție nu este homosexualitatea, ci mai degrabă sodomia dintre bărbați și femei. Atunci unchiu-meu este încurcat. „Nu am făcut niciodată așa ceva”, răspunde el, „și nici nu am auzit vreodată pe cineva că ar fi făcut.” „Dar visezi să o faci?” întreabă Breton. „N-am visat niciodată asta”, răspunde „T.F.” cu încăpățănare. „Ai visat vreodată să i-o tragi unei călugărițe în biserică?” este întrebarea următoare a lui Breton. „Nu, niciodată.” „Dar unui preot sau călugăr?” se interesează Queneau. „Nu, nici asta”, vine răspunsul.

Nu mă surprinde că Sesiunea 5(a) este expedită într-un appendice. Cei care pun întrebările și colegii lor confesori se află într-o stare letargică sau de rutină; în vreme ce martorul-surpriză refuză mereu să depună mărturie. Apoi, spre sfârșitul seriei, vine un moment când prezența englezului pare justificată, pentru scurt timp. Am sentimentul că în acest punct trebuie să citez pe larg din transcrierea dialogului.

ANDRE BRETON: Care este opinia ta despre dragoste? „T.F.”: Dragostea este când doi oameni se căsătoresc. ANDRE BRETON: NU, nu,

nu! Cuvântul *căsătorie* este antismuprerealist. JEAN BALDENSBERGER: Dar despre relațiile sexuale cu animale? „T.F.”: Ce vrei să spui? JEAN BALDENSBERGER: Oi. Măgari. „T.F.”: Există puțini măgari în Ealing. Am avut un iepure. JEAN BALDENSBERGER: Ai avut relații cu iepurele? „T.F.”: Nu. JEAN BALDENSBERGER: Ai visat că ai relații cu iepurele? „T.F.”: Nu. ANDRE BRETON: NU pot crede că viața ta sexuală poate fi atât de golită de imaginație și de suprerealism pe cât o faci să pară. JACQUES PREVERT: Ne poți descrie principalele diferențe dintre relațiile sexuale cu o englezoaică și cele cu o franțuzoaică? „T.F.”: Am sosit în Franța de-abia ieri. JACQUES PREVERT: Ești cumva frigid? Nu, nu te ofensa. Nu vorbesc serios. „T.F.”: Poate că pot ajuta prin descrierea unui vis pe care-l aveam. JEAN BALDENSBERGER: Legat de măgari? „T.F.”: Nu. Pe strada mea locuiau două gemene. JEAN BALDENSBERGER: Ai vrut să întreții relații sexuale cu amândouă, simultan? RAYMOND QUENEAU: Câți ani aveau? Erau de vârstă fragedă? PIERRE UNIK: Te excită lesbianismul? Ți place să te uiți la femei care se mângâie între ele? ANDRE BRETON: Vă rog, domnilor, lăsați-l pe oaspetele nostru să vorbească. Știu că sunteți suprealiști, dar acesta este un adevărat haos. „T.F.”: Obişnuiam să mă uit la acele gemene, care erau identice în toate aspectele vizibile, și să mă întreb cât de departe mergea acea identitate. ANDRE BRETON: Adică, dacă ai fi avut relații sexuale cu una dintre ele, cum ți-ai fi putut da seama care anume este? „T.F.”: Exact. La început. Iar asta a provocat o nouă întrebare. Ce-ar fi dacă ar exista doi oameni — femei — care în... ANDRE BRETON: în mișcările lor sexuale... „T.F.”: în mișcările lor sexuale ar fi perfect identice, cu toate că s-ar deosebi radical în toate celelalte privințe. PIERRE UNIK: Un alter ego erotic, dar diferit din punct de vedere social. ANDRE BRETON: întocmai. Aceasta este o contribuție valoroasă. Ba chiar, dacă mă pot adresa astfel oaspetelui nostru englez, este o contribuție cvasismuprerealistă. JACQUES PREVERT: Prin urmare încă nu ai avut în pat o franțuzoaică? „T.F.”: V-am zis, am ajuns de-abia ieri. Acesta este finalul participării certificate a Unchiului Freddy la Sesiunea 5(a), care apoi se întoarce la chestiuni discutate anterior, în Sesiunea 3, și anume t la deosebirea dintre orgasm și ejaculare și la relația 3 dintre visuri și dorința de masturbare. Evident, unchiul meu avea prea puțin de contribuit la aceste subiecte.

Nu aveam, bineînțeles, nicio bănuială asupra acestei confirmări ulterioare atunci când mi-am văzut unchiul pentru ultima oară. Asta se petrecea în

noiembrie 1984. Mătușa Kate murise mai înainte, iar vizitele mele la „T.F.” (așa cum simt înclinația să mă gândesc la el acum) se transformaseră tot mai mult într-o îndatorire, în general, nepoții își îndrăgesc mai tare mătușile decât unchii. Mătușa Kate era visătoare și indulgentă; în jurul ei pluteau mereu faldurile diafane ale unui mister. Unchiul Freddy era într-adevăr indecent de ferm pe poziție; s-ar fi zis că stă cu degetele mari înfipite în buzunarele vestei, chiar și când purta un costum din două piese. Atitudinea sa, atât morală, cât și fizică, sugera că, în chip neîndoielnic și absolut, înțelege cu adevărat în ce constă bărbăția, că generația sa găsisese miraculos echilibrul insesizabil dintre vechea înfrânare și relaxarea care o urmase, și că orice deviație de la acest *beau ideal* era regretabilă, dacă nu de-a dreptul activ perversă. Ca urmare, nu mă simțeam niciodată cu adevărat la largul meu cu viitorul „T.F.”. M-a anunțat odată că era de datoria lui de unchi să mă învețe ce este vinul, dar pedanteria și dogmatismul lui m-au împins să mă feresc de subiect până de curând.

După moartea Mătușii Kate, devenise o obișnuință ca, de ziua lui, să-l scot la restaurant pe Unchiul Freddy, după care ne întorceam la el în apartament, dincolo de Cromwell Road, și beam până nu mai puteam. Pe el urmările îl afectau prea puțin, în schimb eu trebuia să mă gândesc la pacienții mei și mă străduiam în fiecare an să evit să mă îmbăt la fel de rău ca ultima oară. Dar nu pot spune că am și reușit vreodată, pentru că, deși întotdeauna voința mea era mai puternică, la fel se dovedea și forța potrivnică a firii serbede a unchiului. Din câte știu eu, există un număr de motive valabile, dar de mai mică greutate — vinovăția, teama, nefericirea, fericirea — care te împing la un anume exces de alcool, și un motiv vast care te duce direct la mare exces: plictiseala. Am cunoscut cândva un alcoolic isteț, care susținea că bea deoarece atunci i se întâmplă lucruri de care niciodată nu are parte când e treaz. Îi dau crezare numai pe jumătate, pentru că, după părerea mea, băutura nu declanșează cu adevărat anumite evenimente, ci pur și simplu te ajută să suporti chinul lucrurilor care, de fapt, nu se întâmplă. Spre exemplu, chinul de a-l suporta pe unchiul, îngrozitor de plicticos, la fiecare aniversare a sa.

Gheața se fragmenta în paharele cu whisky, iar capacul sobei cu gaz pocnea surd. Unchiul Freddy își aprindea țigara de foi, unica pe care o fuma într-un an, pretindea el, și conversația se îndrepta iarăși spre ceea ce acum numesc în mintea mea Sesiunea 5(a).

— Așa, unchiule, te rog să-mi repeți ce anume făceai de fapt la Paris.

— Să o scot la capăt. Cum fac toți tinerii. Ne aflăm la a doua sticlă de o jumătate; și categoric va fi nevoie și de a treia înainte de a ajunge la o formă de anestezie suficientă. Acesta-i rolul bărbatului de-a lungul istoriei, nu crezi?

— Și ai reușit?

— Ce anume?

— Să o scoți la capăt.

— Ai o minte murdară pentru vârsta ta, a zis, cu agresivitatea bruscă și piezișă pe care ți-o insuflă alcoolul.

— Așchia nu sare departe de trunchi, Unchiule Freddy.

Bineînțele, nu vorbeam serios.

— Oare ți-am spus vreodată...

Și se lansa, dacă verbul respectiv nu sugerează cumva o impresie exagerată despre sinceritatea și consecvența acestei întreprinderi. Cu acea ocazie preferase din nou rolul de cititor de hartă și mecanic al unui milord.

— Ce model de mașină? m-am interesat simplu.

— Panhard, a răspuns el, cu nasul pe sus.

Era întotdeauna vorba de un Panhard când relata versiunea de față. Obişnuiam să mă amuz întrebându-mă dacă oare conservatorismul unchiului sporea șansele ca acest pasaj al poveștii sale să fie adevărat sau, dimpotrivă, fals.

— Și încotro se îndrepta raliul?

— Peste deal și peste vale, băiete. De aici și până dincolo. De la un capăt al țării la celălalt.

— Ca să o scoată la capăt.

— Mai ia o înghițitură.

— Așchia nu sare...

— Așa că, eram într-un bar...

Îl dezmiardam cu întrebările de care avea nevoie, până când ajungea la momentul culminant al povestirii, care constituia unul dintre puținele puncte în care se punea de acord cu cele publicate ulterior în Sesiunea 5(a).

— ... Și amicul îmi zice: „Te-ai culcat cu vreo fetiță franțuzoaică?”, iar eu îi răspund: „îngăduie-mi puțin timp, de-abia am debarcat ieri!”

În mod normal, m-aș fi prefăcut că mor de răs, aș mai fi turnat niște scotch și aș fi așteptat ca Unchiul Freddy să treacă la subiectul următor. Dar, de data asta, dintr-un motiv oarecare, am respins finalul.

— Și cum a fost?

— Ce să fie?

— Te-ai culcat cu o franțuzoaică? Încălcăm regulile jocului, iar răspunsul său a fost soi de muștrare, sau cel puțin așa l-am perceput eu.

Mătușa ta Kate a fost curată ca zăpada spulberată, m-a anunțat el, cu un sughiț. Îmi lipsește la fel de mult, mă-nțelegi, după atâția ani. De-abia aștept să fiu din nou lângă ea.

— Nu trebuie să te lași pradă disperării, Unchiule Freddy. Și, cum nu e genul meu de exprimare, am fost la un pas să adaug: „Mai ai suficientă vlagă în tine!”, într-atât de puternic mă influența unchiul. Dar, în schimb, doar am repetat: Prin urmare, te-ai culcat cu o franțuzoaică?

Cred că dacă m-aș fi arătat sincer interesat în acel moment l-aș fi speriat, dar eu mă prăbușisem sub povara gândului insuportabil că unchiul meu nu era un plicticos bătrân, ci doar parodia unui plicticos bătrân. De ce nu-și pune un picior de lemn ca să țopăie printr-o crâșmă din cele cu foc în cămin, fluturând o pipă de lut ars? „Asta este o altă poveste, pe care nu am spus-o nimănui niciodată.” Oamenii nu mai vorbesc de mult așa. Cu excepția unchiului meu.

— Mi-au făcut aranjamentul, mă-nțelegi.

— Cine ți-a făcut aranjamentul?

— Flăcăii aceia suprarealiști. Amicii pe care tocmai îi descoperisem.

— Ți-au găsit o slujbă nouă, vrei să zici?

— Ești prost doar astă-seară, sau de obicei? Nu-mi dau seama prea bine. Mi-au făcut aranjamentul cu o femeie. Ei, cu două, mai exact.

În acest punct, am devenit atent. Inutil să o spun, dar nu-l credeam. Se săturase probabil de lipsa de efect a celei-cine-mai-ștle-a-câta reluare a povestirii sale *Cum i-am cunoscut pe suprarealiști*, și lucra acum la vreo continuare inedită.

— Ei bine, după părerea mea chibzuită, acele întâlniri... Nu-și doreau cu toții decât să se întrunească și să discute mășcări, dar nu puteau să recunoască asta, și pretindeau c-ar avea nu știu ce scopuri științifice. De fapt, nici la mășcări nu era mare lucru de capul lor. Inhibăți, de fapt, s-ar zice. Intelectuali. Prin venele lor nu curgea foc, ci idei. Păi, în cei trei ani ai mei de cazarmă...

Vă scutesc de această digresiune rituală.

— ... Așa că am simțit cam ce urmăreau, dar nu aveam de gând să le servesc drept sursă. A discuta mășcări cu un grup de străini este ca și cum ți-ai trăda țara. E lipsit de patriotism, nu crezi?

— N-am încercat niciodată, unchiule.

— Ha! Ce gură ai în seara asta. N-am încercat niciodată. Exact ca ei, dornici să știe ce nu încercasem niciodată. Necazul cu unii ca ei este că, dacă le zici că nu ți-ai dorit niciodată să faci așa-și-pe-dincolo, nu te cred. De fapt, tocmai pentru că zici că *nu vrei* așa-și-pe-dincolo, ei presupun că, în adâncul tău, arzi de nerăbdare să încerci. Ridicol, nu?

— S-ar putea.

— Și am considerat de datoria mea să ameliores calitatea adunării. Nu râde, știu ce vorbesc. Așteaptă până ai să te trezești în mijlocul unei cete de intelectuali, care discută despre te miri ce. Așa că am zis: „Uite un lucru la care să ne gândim. Ce-ar fi dacă ar f exista două fete care să facă dragoste în același fel? Exact în același fel, așa încât, dacă ai închide ochii, să nu poți face diferența. N-ar fi ceva?” Așa le-am zis. Și, cu toată deșteptăciunea lor, nu se gândiseră la una ca asta. Le-am luat piuitul, îmi face plăcere să-ți spun.

Nu mă surprinde. Este una dintre acele întrebări pe care în general nu ți le pui. Nici în ceea ce te privește (mai există cineva pe lumea asta care o face într-un fel imposibil de distins de al meu?), și nici despre alții. În chestiunile legate de sex, remarcăm ceea ce este deosebit, și nu similitudinile. Ea/el este/a fost bun (a)/nu prea bun (a)/puțin plicticos (sitoare)/prefăcut (a), sau cine mai știe cum; dar de regulă nu ne gândim, aha, ea a fost la pat exact cum a fost altcineva acum câțiva ani. De fapt, dacă ar fi să închid ochii... De fapt, noi nu gândim în felul acesta. În parte, din politețe, presupun; dorința de a păstra personalitatea celorlalți. Și, poate, teama că, dacă le-ai face asta, vor începe să-ți răspundă cu aceeași monedă.

— Așa că noii mei amici mi-au stabilit aranjamentul.

— ...?

— Au vrut să-mi mulțumească pentru contribuția la discuțiile lor. Apreciind cât de util le-am fost. Băiatul pe care îl întâlnisem în bar m-a asigurat că vom rămâne în legătură.

— Presupun că trebuia să începă și raliul, unchiule, am intervenit eu, incapabil să rezist tentației.

— Și-a făcut apariția a doua zi și mi-a spus că grupul îmi oferă ceea ce el numea un dar suprarealist. Fuseseră emoționați de faptul că eu nu mă bucurasem încă de favorurile unei franțuzoaice și erau gata să îndrepte această nedreptate.

— Remarcabilă generozitate, am replicat, gândind că remarcabilă era de fapt fantezia lui.

— Mi-a șoptit că rezervaseră o cameră pentru mine a doua zi după-amiază, la ora 3, într-un hotel din Saint-Sulpice. Unde se va afla și el. Am considerat totul puțin straniu, dar pe de altă parte, calul de dar nu se caută la dinți, și basta. „Dar de ce vrei să vii și tu acolo?” am întrebat. „Nu-i nevoie să mă țină cineva de mână.” Abia atunci mi-a explicat aranjamentul. Doreau să participe la un test. Urmăreau să afle dacă amorul cu o franțuzoaică ar fi diferit de amorul cu o englezoaică. M-am interesat de ce aveau nevoie de mine ca să afle una ca asta. M-au asigurat că, după părerea lor, de la mine vor primi un răspuns mai direct. Sensul fiind, cred, că eu nu aș fi căzut pe gânduri ca să succesc chestiunea la nesfârșit, așa cum ar fi făcut ei. Atunci am zis: „Vreau să înțeleg mai bine. Vreți să petrec câteva ore cu o franțuzoaică și să vin a doua zi să vă spun cum mi s-a părut?” „Nu”, mi-a răspuns amicul, „nu a doua zi, ci următoarea. Ziua *următoare* ti-am rezervat aceeași cameră, dar o altă fată.” „Frumos, două franțuzoaice la preț de una.” „Nu-i chiar așa, una este englezoaică. Va trebui să ne spui care din ele.” „Păi, e suficient să spun *Bonjour* și să mă uit la ele.” „Tocmai de aceea nu ai voie să spui *Bonjour* și să le vezi. Am să fiu acolo când vei ajunge și te voi lega la ochi; apoi voi aduce fata. După ce pleacă și auzi că s-a închis ușa, poți să-ți scoți legătura. Ce părere ai?” Ce părere mai puteam avea? Parcă îmi dăduse la cap. Tocmai mă gândisem la calul de dar, însă acum se punea problema pentru *doi* cai de dar, și nimic altceva. Ce părere mai puteam avea? Ca între bărbați, era ca și cum ar fi venit de două ori Crăciunul, în același timp. Pe de o parte nu prea-mi plăcea treaba cu legatul la ochi; deși, ca între bărbați, pe de alta îmi convenea totuși.

Nu este emoționant cum mint bătrânii despre partidele de sex din tinerețea lor? Ce mai lipsea din plăsmuirea lui străvezie? Paris, tinerețe, o femeie, *două* femei, o cameră de hotel, după-amiaza, toate organizate și plătite de altcineva? Nu ți-ai găsit omul potrivit, unchiule. Douăzeci de minute într-un *hotel de passe*, cu un prosop aspru și o porție de blenoragie după sună mult mai credibil. De ce au nevoie bătrânii de acest gen de mângâiere? Și ce scenarii ieftine înșiră, curgându-le balele. Prea bine, unchiule, să trecem repede la repriza de pornografie ușoară. O să ne facem că am uitat de raliu.

— I-am zis să conteze pe mine. Și a doua zi după-amiază m-am prezentat la hotelul acela, în spate la Saint-Sulpice. Dar cum începuse să plouă, am

alergat de la stația de metrou și am ajuns acolo lac de transpirație. Nu era rău deloc, deși mă așteptasem la o zi strălucitoare de primăvară, cu acordeoniști și serenade, în Jardins du Luxembourg. Am intrat în cameră, a continuat el. Amicul era acolo, iar eu mi-am scos pălăria și haina. Nu plănuiam să rămân gol-pușcă în fața lui, după cum îți închipui. „Fii liniștit, restul îl face ea, am fost asigurat.” M-a așezat pe pat, mi-a înfășurat o eșarfă în jurul capului, i-a făcut două noduri, m-a pus să-i jur, ca englez, că nu o să trag cu ochiul și a ieșit din cameră. După câteva minute am auzit cum se deschide ușa.

Unchiul meu a lăsat jos paharul de whisky, a dat capul pe spate și a închis ochii, ca să-și aducă aminte de un lucru pe care în niciun caz nu-l văzuse. Îngăduitor, l-am lăsat să-și prelungească pauza. În cele din urmă, a spus:

— Și apoi ziua următoare. Din nou. Și atunci a plouat.

Soba cu gaz și-a ținut respirația cu zgomot, iar cuburile de gheață au răsunat nerăbdător în paharul meu. Însă Unchiul Freddy nu dădea semne c-ar vrea să continue. Sau poate se oprise cu totul. Așa nu mai mergea. Cum să spun, era un soi de excitare perversă, prin mijloace narrative.

— Și?

— Și, a repetat unchiul meu cu blândețe. Asta a fost. Am rămas tăcuți un minut, poate două, până ce nu am mai putut amâna întrebarea:

— Și care a fost diferența?

Cu capul pe spate și ochii închiși strâns, Unchiul Freddy a scos un sunet, în cele din urmă, între oftat și geamăt:

— Franțuzaica mi-a lins stropii de ploaie de pe obraji.

Și a deschis ochii, lăsându-mă să-i văd lacrimile.

În chip straniu, m-am simțit emoționat. Eram și bănuitor, la modul plictisit, dar asta nu m-a împiedicat să mă emoționez. *Franțuzaica mi-a lins stropii de ploaie de pe obraji.* I-am acordat unchiului meu -poate un mincinos convingător sau chiar stăpân sentimental al unor amintiri — darul invidiei mele.

— Și ai putut să-ți dai seama?

— Ce să-mi dau seama?

Părea pe jumătate absent și bântuit din nou de fiorii trecutului.

— Care era englezoaică și care franțuzaică?

— O, da, mi-am dat seama.

— Cum?

— Tu cum crezi?

— După mirosul de usturoi?

— Nu, a chicotit el. De fapt, amândouă erau parfumate. Parfum puternic. Nu același, desigur.

— Și... au făcut lucruri diferite? Sau e vorba de felul în care le-au făcut?

— Secret de meserie.

Acum avea din nou un aer îngâmfat.

— Las-o baltă, unchiule.

— Am respectat mereu regula să nu vorbesc despre prietenele mele.

— Unchiule, nici măcar nu le-ai văzut la față. Ți-au fost aduse de cineva. Nu au fost prietenele tale.

— Pentru mine au fost. Amândouă. Am avut acest sentiment. Așa le-am considerat întotdeauna.

De-a dreptul enervant, și nu în ultimul rând pentru că mă lăsasem convins să dau crezare plăsmuirii unchiului meu. Ce rost ar mai fi avut să inventezi o poveste, pentru ca apoi să treci sub tăcere faptele esențiale?

— Dar poți să-mi spui și mie, unchiule, de vreme ce le-ai spus și lor.

— Lor?

— Grupului. Le-ai făcut un raport ziua următoare.

— Ei bine, cuvântul unui englez reprezintă o obligație absolută, cu excepția cazurilor când nu se întâmplă așa. Ești destul de bătrân ca să știi asta. Și, apoi... adevărul este că am avut un sentiment, nu atât prima oară, dar mai cu seamă a doua, că aș fi urmărit.

— Cineva ascuns în dulap?

— Nu știu. Cum, unde. Am simțit doar, cumva. M-a făcut să mă simt oarecum înjosit. Și am respectat mereu regula de a nu vorbi despre prietenele mele. A doua zi am luat trenul și apoi vaporul spre casă.

Uitase de raliul automobilistic și de cariera în comerțul cu ceară autentică pentru lustruit.

— A fost cel mai inteligent lucru pe care l-am făcut vreodată, a continuat unchiul. Mi-a aruncat o privire, de parcă întreaga poveste ar fi fost menită să conducă spre acest moment. Pentru că așa am întâlnit-o pe mătușa ta, pe Kate. În tren.

— Asta n-am știut.

— Nici n-ai avut de ce. Ne-am logodit într-o lună și ne-am căsătorit după trei luni.

O primăvară agitată, fără îndoială.

— Și ce a spus *ea* despre aventura ta?

Fața lui s-a închis din nou.

— Mătușa ta, Kate, a fost curată ca zăpada spulberată. Decât să-i vorbesc despre asta... mai degrabă îmi scobeam dinții în public.

— Nu i-ai povestit niciodată?

— Un cuvânt nu am suflat. Oricum, imaginează-ți povestea din punctul ei de vedere. Se întâlnește cu domnul acesta prezentabil, începe să-i placă puțin de el, îl întreabă ce a făcut la Paris, iar el îi zice că s-a ocupat de fete, în ritmul de una pe zi, cu promisiunea de a se întoarce și în ziua următoare, pentru a vorbi mășcări despre ele. I-ar fi trecut imediat cheful, nu crezi?

Din observațiile mele limitate, Mătușa Kate și Unchiul Freddy fuseseră un cuplu unit prin sentimente solide. Durerea provocată de moartea ei, chiar dacă era exagerată și împinsă de băutură spre melodramă, părea cât se poate de sinceră. Și totuși îi supraviețuise șase ani, iar eu am pus asta pe seama obiceiului bine fixat de a trăi. La numai două luni după aniversarea 1 descrisă, unchiul a renunțat la acel obicei. Înfirmarea nu a făcut excepție de la regulă, un eveniment rarefiat și stânjenitor: o coroană suprarealistă cu un motiv obscen ar fi avut poate un efect special.

Recherches sur la sexualite au apărut cinci ani mai târziu, iar povestea unchiului meu a fost parțial confirmată. Și curiozitatea și frustrarea mea s-au trezit din nou și am rămas să înfrunt aceleași vechi întrebări. Mă deranja faptul că unchiul meu renunțase să mai vorbească, și tot ce-mi rămăsese era *Franțuzaica mi-a lins stropii de ploaie de pe obraji*.

După cum am menționat, întâlnirea unchiului meu cu grupul suprarealist a fost expedită într-un simplu apendice. *Recherches* sunt însoțite, desigur, de un stufos aparat auxiliar: prefața, introducerea, textul propriu-zis, apendicele cuprinde note de subsol la text, note de subsol la apendice, note de subsol la notele de subsol. Probabil că sunt singura persoană care am descoperit ceva care este, în cel mai bun caz, de interes familiar. Nota 23 la Sesiunea 5(a) stabilește că englezul denumit „T.F.” a fost, cu o ocazie, subiectul a ceea ce se descrie drept o „tentativă de susținere a teoriei suprarealiste (cf. Notei 12 la Apendicele 3)”, dar nu s-a păstrat nicio consemnare a rezultatelor obținute. Nota de subsol 12 din Apendicele 3 descrie aceste „tentative de susținere” și menționează că în câteva a fost implicată și o englezoaică. Femeia respectivă este desemnată simplu, „K.”.

Mai am două reflecții de încheiere despre acest subiect. Atunci când oamenii de știință se folosesc de voluntari care-i ajută în proiectele lor de cercetare, adesea le ascund adevăratul scop al experimentului, de teamă să

nu fie afectate, cu sau fără intenție, puritatea procesului și acuratețea rezultatului.

Cea de-a doua idee mi-a venit în minte de curând. Poate am mai spus asta, mai nou am început să fiu interesat de vin. Fac parte dintr-un mic grup, care se întâlnește de două ori pe lună: fiecare aduce o sticlă, iar vinurile sunt degustate orb. De obicei le încurcăm, uneori le nimerim, deși ceea ce este greșit sau corect este și foarte complicat în acest domeniu. Dacă un vin ți se pare că ar fi un Chardonnay australian imatur, atunci chiar așa este, într-un fel. Eticheta îți poate indica apoi că ai de-a face cu un vin scump de Burgundia, dar dacă la tine în gură nu s-a prezentat așa, atunci niciodată nu va putea deveni un vin scump de Burgundia.

Dar nu asta vreau să spun, de fapt. Vreau să spun că acum câteva săptămâni am primit vizita unui profesor. Era o doamnă, de fapt, maestru în vinuri, bine cunoscută, și ne-a povestit un lucru foarte interesant. Se pare că dacă iei o sticlă mare de vin pe care o împărți în două sticle de dimensiuni obișnuite și le supui unei degustări oarbe, chiar și băutorilor avizați li se întâmplă destul de rar să-și dea seama că vinul din cele două sticle este identic. Oamenii se așteaptă ca vinurile să fie diferite, de aceea papilele lor gustative insistă că așa ar fi. Și ne-a asigurat că este un experiment cât se poate de revelator, și reușește aproape de fiecare dată.

VEȘNIC

Le purta tot timpul cu ea, într-o pungă legată la gură. Găurise plasticul cu o furculiță, ca să nu se adune apa de condens și să distrugă cartonul fragil. Cam ce se petrece și când acoperi răsadurile dintr-un ghiveci: umezeala apare nu se știe de unde și creează propriul ei climat. Trebuia să evite asta. Era atâta umezeală în vremea aceea, atâta ploaie, noroi frământat și cai înecați. Nu-și făcea griji pentru ea, în schimb își făcea griji pentru ei, pentru ei toți, în vremea aceea.

Erau trei cărți poștale, ultimele pe care el le expediase. Cele mai vechi fuseseră împărțite, ori pierdute poate, dar ea le avea pe ultimele, dovada finală, în ziua aceea, a dezlegat punga și a privit adresa trecută neglijent, semnătura grăbită (doar inițialele și numele de familie) și a zăbovit apoi asupra tăieturilor de text obediente. Mulți ani suferise din pricina veștilor omise de cărțile poștale; acum descoperea însă ceva foarte potrivit în indiferența lor oficială, cu oarecare putere de consolare.

Desigur, nici nu avea nevoie să se uite la ele, așa cum nici de fotografie nu avea nevoie pentru a-și aminti de ochii lui întunecați, de urechile

depărtate ori de zâmbetul voios, care asigura că distracția se va termina înainte de Crăciun. În orice clipă era în stare să-și amintească perfect cele trei cărți poștale gălbui, de campanie. Datele: 24 dec, 11 ian., 17 ian., scrise chiar de mâna lui și confirmate de ștampila poștală, care adăuga și anii: 16, 17, 17. „Pe această față pot fi scrise EXCLUSIV data și semnătura expeditorului. Se vor tăia propozițiile cuprinzând informații incorecte. În cazul în care se adaugă orice alt text, cartea poștală va fi distrusă.” Urma apoi un set de alternative brutale.

Îmi merge foarte bine

Am fost internat în spital deoarece sunt — bolnav- rănitși sunt pe cale să mă fac bine și sper să fiu externat în scurt timp

Voi fi trimis la bază

Am primit — scrisoarea din data de... — telegrama... — pachetul... De la tine

Va urma o scrisoare cu prima ocazie

Nu am primit nicio scrisoare de la tine recent, de multă vreme

Îi mergea foarte bine de fiecare dată. Nu a fost niciodată internat în spital. Nu urma să fie trimis la bază. Primise o scrisoare la o dată anume. O scrisoare va urma cu prima ocazie. Ștersese și textul care spunea că nu primise nicio scrisoare. Toate liniile trase gros, dintr-o singură mișcare. Apoi, alături de indicația *Doar semnătura*, cel din urmă semn din partea fratelui ei. S. Moss. Un S mare, cu volute, și un punct trasat ca un cerc. Urma Moss, scris fără să ridice de pe hârtie ceea ce ea își imaginase întotdeauna a fi doar un ciot de creion chimic, atent înmuiat pe limbă.

Pe cealaltă față, numele mamei lor — Dna Moss, cu un D măreț și o liniuță hotărâtă sub *na* — și apoi adresa. Un nou avertisment pe margine, de data asta cu litere mărunte. „Adresa va fi scrisă doar pe această față. Dacă se adaugă orice alt text, cartea poștală va fi distrusă.” Dar Sammy scrisese totuși ceva sus, de-a curmezișul, și cartea poștală nu fusese distrusă. Un rând în cerneală, subliniat discret, fără volute: „La 5.0 de metri de germani. Expediat din tranșee.” în cei cincizeci de ani, câte unul pentru fiecare metru subliniat, nu reușise să găsească răspunsul. De ce scrisese, de ce în cerneală, de ce i se permisesese? Sam era un «băiat prudent și responsabil, mai cu seamă față de mama lor, și nu ar fi riscat să o îngrijoreze cu o perioadă de tăcere. Însă, fără îndoială, scrisese cuvintele acelea. Și în cerneală, pe deasupra. Poate un cod trimițând spre un alt înțeles. Un presentiment al morții? Dar Sam nu era genul care să aibă presentimente. Poate doar se

emoționase, ori dorise să facă impresie. Ia te uită ce aproape suntem. La 50 de metri de germani. Expediat din tranșee.

Era bucuroasă că a ajuns la Cabaret Rouge, cu o piatră de mormânt personală. Găsit și identificat. Cu înhumare oficială și cu onoruri. Avea aceeași oroare de Thiepval, chiar și după cuvenitul șir de vizite anuale. Sufletele pierdute de la Thiepval. Trebuia să te pregătești cum se cuvine pentru ele, ținând seama de cât erau de pierdute. De aceea, întotdeauna începea în altă parte, la Caterpillar Valley (Valea Omizii), Thistle Dump (Groapa Ciulinilor), Quarry (Cariera de piatră), Blighty Valley (Aproximativ Valea Mânată sau Valea Plângerii), Ulster Tower, Herbecourt.

Nici dimineța nu te trezește,

Nici seara înapoi nu te ademenește,

Doar gândul nostru mereu te însoțește.

Herbecourt: o împrejmuire cu zid în mijlocul câmpurilor, ce adăpostea vreo două sute de soldați, majoritatea australieni, dar el era britanic, cel cu inscripția respectivă. O fi oare un viciu să devii expert în durere? Perfect adevărat, avea cimitirele ei preferate: Blighty Valley și Thistle Dump, ambele pe jumătate ascunse vederii din drum, în cuta unei văi; sau Quarry, un cimitir care părea abandonat de satul lui; sau Devonshire, acel petic mic, tainic, pentru soldații din Devonshire căzuți în prima zi a bătăliei de pe Somme, în apărarea unei culmi pe care o mai păstrează și azi. Apoi urmau indicatoarele vopsite în verdele folosit de britanici la curse, și traversai câmpuri străjuite de troițe de lemn cu Isus martirizat, spre acele sanctuare ale ordinii, unde nimic nu era lăsat la voia întâmplării. Pietrele de mormânt stăteau aliniate ca piesele de domino puse pe muchie, iar dedesubt, deținătorii lor erau prezenți și corecți, inventariați și îngrijiți. Altare de culoarea fildeșului asigurau că NUMELE LOR VA DĂINUI ÎNTRU VEȘNICIE. Și chiar așa se întâmpla, pe morminte, în cărți, în inimi, în amintiri.

În fiecare an se întreba dacă atunci va fi cea din urmă vizită. Viața ei nu mai oferea garanții pentru douăzeci, zece sau cinci ani. Se reînnoia pe bază anuală, ca și permisul auto. În fiecare an, doctorul Holling trebuia să confirme că este aptă să șofeze încă douăsprezece luni. Dar poate că își va încheia cariera odată cu el, cu propriul său Morris.

Pe vremuri, călătorea cu trenul luat din port, apoi cu expresul de Amiens, apoi cu un personal local urmat de un autobuz sau două. De când își luase Morrisul, putea deveni, teoretic, mai liberă în mișcări; dar mereu parcurgea

aceeași rutină. De la Dover lua un feribot de noapte și traversa Canalul Mânecii în beznă, printre șoferi de camion voinici. Era mai ieftin și, apoi, dimineața o găsea în Franța. *Nici dimineața nu te trezește...* Dar el văzuse probabil toate răsăriturile de soare, întrebându-se dacă aceea era ziua pe care aveau să i-o treacă pe piatra de mormânt... Apoi o pornea pe N43 prin St-Omer, prin Aire și Lillers, unde de obicei mânca un croissant și *the a l'anglaise*. De la Lillers, N43 continua spre Bethune, dar ea schimba direcția: la sud de Bethune, pe D937, spre Arras. Apoi, după o porțiune dreaptă, șoseaua făcea o cotitură, și astfel memorai locul; acolo se înălța porticul cu cupolă al generalului de brigadă Sir Frank Higginson. Nu trebuia să treci de el, chiar dacă intenționai să te întorci. Făcuse asta o singură dată, când abia luase Morrisul. Ocolise Cabaret Rouge în viteza a doua; o grosolănie fără pereche la adresa lui Sammy și a celor care zac alături de el: nu, încă nu a sosit rândul tău, așteaptă că vom veni noi. Nu, așa procedau doar ceilalți automobiliști.

Prin urmare, de la Lillers o tăia spre sud și ajungea la Arras pe D341. De acolo, în acel triumphi subțire, ale cărui puncte sudice sunt Albert și Peronne, își începea turul solemn și necesar al pădurilor și câmpiilor în care armata britanică a contraatacat, în urmă cu atâtea zeci de ani, pentru a slăbi strânsoarea în care se aflau francezii la Verdun. Cam așa începuse. Nu încapă nicio îndoială că savanții au lansat între timp și alte teorii, doar la asta sunt buni; cât despre ea, nu mai avea argumente de expus sau poziții de susținut. Nu punea preț decât pe propria sa experiență: câteva elemente de strategie, convingerea că fusese un gest de bravură și sentimentele legate de doliu. La început a fost mai bine, durerea era împărtășită în comun: soții, mame, camarazi de arme, o masă de ofițeri superiori și un gornist în mijlocul cetii matinale încărcate de discursuri, pe care soarele debil de noiembrie nu reușise să o risipească. Dar, mai târziu, comemorarea lui Sam s-a schimbat, a devenit o muncă în sine, o muncă permanentă, iar suferința și mândria au fost înlocuite de o vehementă lipsă de rațiune față de moartea lui și față de amintirea lui. Era însetată de singurătate și de egoismul voluptuos al suferinței: Sam al ei, pierderea ei, jalea ei — și a nimănui altcuiva, aflat în aceeași situație. Dar cel puțin recunoștea un lucru: nu se rușina de nimic. Și acum, după o jumătate de secol, acele sentimente deveniseră parte din ea. Durerea ei era un necesar instrument de măsură, era sprijinul ei fără de care nu își imagina cum ar mai putea merge mai departe.

După ce vizita Herbecourt și Devonshire, Thistle Dump și Caterpillar Valley, se apropia, mereu cu tulburare, de marele memorial din cărămidă roșie de la Thiepval. Un arc de triumf, da, dar de ce fel, se întreba ea: triumful *asupra* morții, sau triumful morții? „Aici sunt înscrise numele ofițerilor și soldaților din armata britanică care au căzut pe câmpul de luptă de pe Somme, iulie 1915-februarie 1918, dar cărora fatalitatea războiului le-a refuzat recunoașterea și înhumarea cu onoruri militare, așa cum s-a întâmplat cu tovarășii lor întru moarte.” Culmea Thiepval, Pădurea Pozieres, Albert, Morval, Ginchy, Guillemont, Ancre, înălțimile Ancre, Pădurea înaltă, Pădurea Delville, Bapaume, Culmea Bazentin, Miraumont, Culmile Transloy, Flers-Courcelette. Bătălie după bătălie, fiecare conferea coroana ei de lauri din piatră, și sectorul de perete: un nume după alt nume, după alt nume, Dispăruții de pe Somme, tabloul oficial al morții., «Acest monument, construit după planurile lui Sir Edwin Lutyens, o revolta, de când îl văzuse prima oară. Nu putea să suporte gândul la acești oameni pierduți, reduși de explozii la fragmente de nerecunoscut, cufundați în terenuri mlăștinoase, oameni în toată firea, cu raniță și moletiere, tutun și provizii, cu amintirile și speranțele lor, cu trecutul și viitorul lor, îndesate toate în ei; într-o clipă doar o zdreanță kaki ori o așchie din tibie mai poate sta mărturie că au existat vreodată. Sau, și mai rău: unii au avut parte de înmormântare cu onoruri, de parceaua lor de teren și de numele lor menționat deasupra, pentru ca o nouă bătălie cu ne-păsătoarele ei focuri de artilerie să facă praf cimitirul provizoriu și să îi extermine a doua oară, definitiv. Dar fiecare fragment de uniformă și fiecare bucată de carne — abia smulsă sau în descompunere avansată -fuseseră aduse aici și reorganizate, încorporate în regimentul etern al celor dispăruți, înzestrați și echipați cum se cuvine. Era mai mult decât putea ea să suporte: cum dispăruseră și cum erau recuperați; de parcă o armată care se dispensase de ei cu atâta ușurință acum voia să-i recruteze iar, dar numai într-un mod solemn. Și totuși nu putea fi convinsă că se petrecuse așa, cu adevărat. De fapt, nu înțelegea nimic din treburile militare. Nu înțelegea decât durerea.

Circumspecția față de Thiepval o făcea să îl citească mereu cu un ochi sceptic, de corector. Remarcase, spre exemplu, că traducerea în franceză a inscripției menționa — spre deosebire de versiunea în engleză — numărul exact al Dispăruților. 73 367. Încă un motiv pentru care nu-i făcea plăcere să se afle aici, în mijlocul arcului ce domina micul cimitir anglo-francez (crucile franceze în stânga, pietrele britanice în dreapta), încercând să se

ferească de vântul care-i smulgea lacrimi. 73 367: dincolo de o anumită limită, cifrele își pierdeau sensul și micșorau efectul. Cu cât sporea numărul morților, cu atât scădea durerea, în mod proporțional. 73 367: până și ea, cu toată experiența în domeniul durerii, nu putea să și-o imagineze.

Poate că britanicii își dăduseră seama că numărul Dispăruților ar putea continua să crească de-a lungul anilor, că nu se putea trage linia și stabili un total adevărat; poate că nu rușinea, ci doar un soi de poezie rațională îi făcuse să nu menționeze cifra. Și aveau dreptate: cifra chiar se schimbase. Prințul de Wales inaugurase arcul în 1932, și numele tuturor Dispăruților fuseseră săpate pe suprafața de piatră, dar se mai întâmplase ca, în loc să fie menționați unde ar fi meritat și readuși cu întârziere de pe tărâmul uitării, câțiva soldați să fie amintiți doar sub titulatura de Addenda. Iar ea le știa numele pe de rost, la toți: Dodds T., Northumberland Fusiliers; Malcolm H.W., The Cameronians; Lennox F.J., Royal Irish Rifles; Lovell F.H.B., Royal Warwickshire Regiment; Orr R., Royal Inniskillins; Forbes R., Cameron Highlanders; Roberts J., Middlesex Regiment; Moxham A., Wiltshire Regiment; Humphries F.J., Middlesex Regiment; Hughes H.W., Worcestershire Regiment; Bateman W.T., Northamptonshire Regiment; Tarling E., The Cameronians; Richards W., Royal Field Artillery; Rollins S., East Lancashire Regiment; Byrne L., Royal Irish Rifles; Gale E.O., East Yorkshire Regiment; Walters J., Royal Fusiliers; Argar D., Royal Field Artillery. Mei *dimineața nu te trezește, Nici seara înapoi nu te ademenește...*

Cel mai apropiată se simțea de Rollins S., de vreme ce făcuse parte din East Lancashire Regiment; zâmbea întotdeauna și când vedea inițialele soldatului Lovell; dar Malcolm H.W. Chiar îi trezea curiozitatea. Malcolm H.W., sau, ca să cităm întreaga inscripție: „Malcolm H.W., The Cameronians (Scottish Rifles) a slujit sub numele de Wilson H.” O adăugire și o corectură, în același timp. După ce îl descoperise, îi făcea plăcere să-i imagineze o poveste. Nu o fi avut vârsta cerută? Și-o fi declarat un nume fals, ca să scape de acasă, fugind cu vreo fată? O fi fost urmărit pentru crimă, ca indivizii aceia care se înrolează în Legiunea Străină? Nu-și dorea un răspuns cu tot dinadinsul, dar îi plăcea să viseze puțin despre omul acesta, care mai întâi fusese lipsit de propria sa identitate, apoi de propria sa viață. Aceste acumulări de pierderi păreau să-l înalțe; o vreme, în stil anonim și iconic, fusese chiar o amenințare la statutul de simbol al războiului, deținut până atunci de Sammy și Denis. Dar, după o vârstă, se

scuturase de aceste fantezii. De fapt, nu era niciun mister la mijloc. Pur și simplu, soldatul H.W. Malcolm a devenit H. Wilson. Fără îndoială, numele lui era H. Wilson Malcolm, iar când s-a prezentat ca voluntar i-au trecut numele într-o altă coloană, din greșeală; apoi nu s-au mai făcut rectificări. Aceasta e explicația: omul nu este decât o eroare de redactare, corectată de deces.

Inscripția principală de deasupra arcului central nu-i plăcuse niciodată:

AUX ARMEES
FRANÇAISE ET
BRITANNIQUE
L'EMPIRE
BRITANNIQUE

RECONNAISSANT (Imperiul Britanic recunoscător armatelor franceză și britanică)

Fiecare rând era centrat, absolut de acord, dar sub inscripție rămânea prea mult spațiu alb. Ea ar fi scris pe marginea șpaltului „de coborât textul”. Și, cu fiecare an ce trecea, îi dispăcea tot mai tare despărțirea în silabe a cuvântului *reconnaissant*. Existau mai multe școli de gândire — și avusese polemici aprinse cu șefii ei ani la rând — dar ea insista că e o prostie să desparți cuvântul între cele două consoane duble. Un cuvânt trebuie rupt acolo unde prezintă el însuși o fisură. Ce monstruozitate crease imbecilul acela, militar, arhitect sau sculptor, ce o fi fost el, o rupere ce lăsa în urmă, din greșeală, un cuvânt separat, *naissant*. *Naissant* nu avea nimic de-a face cu *reconnaissant*, absolut nimic; ba, mai rău, introducea ideea de naștere pe acest monument ridicat morții. Cu mai mulți ani în urmă scrisese și o plângere despre asta la Comisia Monumentelor de Război, și fusese asigurată că se respectaseră toate procedurile. Așa o asiguraseră!

Nu o mulțumea nici EVERMORE (*Evermore* (cuvânt compus din *ever* + *more*, aproximativ „mereu mai mult”); de altfel titlul acestei nuvele se traduce prin veșnic, mereu, întotdeauna). Numele lor va dăinui veșnic: aici, la Thiepval, dar și la Cabaret Rouge, Caterpillar Valley, Extensia Cimitirului Comunal Combles și la toate memorialele mari. Era forma corectă, desigur, sau în orice caz forma mai des folosită; ceva în mintea ei ar fi preferat totuși să-l vadă scris în două cuvinte. EVER MORE: așa i se părea că are mai multă apăsare, ca un clopot care bate egal pe fiecare jumătate. În orice caz, legat de *evermore* dusesse o adevărată bătălie cu dicționarul. „Mereu, tot timpul, constant, continuu.” Da, putea foarte bine să însemne asta în

inscripția omniprezentă. Dar ea prefera sensul I: „Pentru vremea ce va să vină.” Numele lor va dăinui pentru vremea ce va să vină. *Nici dimineața nu te trezește, nici seara înapoi nu te ademenește, doar gândul nostru mereu te însoțește.* Acesta este sensul inscripției. Dar dicționarul trecea sensul I în categoria „înv. Exc. Arh.” învechit, cu excepția cazurilor când nu este arhaic. Vai, nu! Cu siguranță nu! Mai ales când ultimul citat poartă data 1854. Ar fi vorbit cu domnul Rothwell despre asta, sau cel puțin ar fi marcat locul cu o spirală pe șpalt; dar cuvântul-titlu nu se afla pe lista celor revizuite, iar litera E trecuse peste biroul ei, fără să mai apuce să facă vreo corectură.

VEȘNIC. Se întreba dacă există și o memorie colectivă, ceva mai mult decât suma amintirilor individuale. Dacă da, o avea limite comune, ori un conținut mai bogat, ori o dura mai mult? Se întreba dacă persoanele care sunt mult prea tinere ca să aibă o cunoaștere originală ar putea dobândi o memorie, ca un soi de grefă. Și o preocupa asta mai ales la Thiepval. Deși ura locul, când vedea familii de tineri apropiindu-se încet prin iarbă de acel *arc-de-triomphe* din cărămidă roșie, simțea cum crește în ea o speranță prudentă. Catedralele creștine pot inspira credință grație vastei lor puteri pozitive; atunci, de ce n-ar stârni o reacție oarecare, dincolo de rațiune, și memorialul lui Lutyens? Copilul acela îndărătnic, scâncind din cauza mâncării ciudate, scoase din cutii de plastic de mama lui, aici ar putea primi o doză de memorie. Un asemenea edificiu garantează celor mai tinere priviri preexistenta celor mai profunde emoții. Aici locuiesc florii și durerea; aici pot fi respirați, absorbiți. Și dacă așa stau lucrurile, acest copil va putea, la rândul lui, să-l aducă aici pe copilul său și așa mai departe, din generație în generație, VEȘNIC. Și nu doar ca să-i numere pe cei Dispăruți, ci ca să înțeleagă ce știu cei din viața cărora au dispărut. Și ca să simtă din nou pierderea ei.

Poate era unul dintre motivele pentru care se căsătorise cu Denis. Nu ar fi trebuit să facă acest gest, desigur. Și, într-un fel, nici nu îl făcuse, căci între ei nu existaseră legături carnale: ea refractară, el inapt. Durase doi ani, și nu putea să-i uite privirea aceea incapabilă să mai înțeleagă ceva, atunci când l-a dus înapoi. În apărarea ei mergea să spună doar că fusese unica ocazie în care se purtase cu un egoism nealterat: îl luase numai din temeiurile ei și îl îndepărtase tot numai din temeiurile ei. Unii ar putea susține că toată viața n-a fost decât o egoistă, și că s-a dedicat în întregime propriilor sale comemorări; dar egoismul ei nu făcuse rău nimănui.

Bietul Denis. Încă era chipeș la întoarcere, deși îi albise părul pe o tâmplă și i se scurgea saliva din gură. Iar când intra în criză, ea i se puneă cu genunchii pe piept și îi bloca limba în gură cu un creion scurt. În fiecare noapte, în somn, rățăcea nervos, mormăia, urla, cădea în tăcere o vreme, iar apoi, precis ca la instrucție, striga: *Hip! hip! hip!* Treaz, nu reușea niciodată să-și aducă aminte nimic. Îi părea rău și se simțea vinovat, dar nu reușea niciodată să-și aducă aminte de ce se simțea vinovat. În schimb, ea știa: Denis fusese lovit de un șrapnel și transportat la spitalul din spatele liniilor, fără să-și ia rămas-bun de la cel mai apropiat prieten al său, Jewy Moss. Iar Sammy a fost ucis a doua zi, în bombardamentul german. După doi ani de căsnicie, doi ani în care îl urmărise pe Denis periindu-și energic smocul de păr alb, desigur sperând să dispară, îl restituise surorilor lui. Ele vor avea grijă de Denis, le-a spus, iar ea de Sam. Au măsurat-o cu multă mirare, fără să scoată o vorbă. Denis stătea în spatele lor, în camera de zi, cu bărbia udă și ochii căprui și goi; acest din urmă eveniment — trăda răbdarea lui stângace — nu reprezenta nimic special în sine, ci doar încă unul din seria de neînțelese, în care vor urma și multe altele, de-a lungul întregii sale vieți, al căror sens nu-l va pătrunde niciodată.

După o lună, și-a luat slujba de la Dicționar. Lucra singură într-un subsol umed, la un birou pe care se tot răsuceau paginile lungi ale șpaltului. Condensul se aduna pe geamuri, iar ea avea o lampă de birou din alamă și un creion pe care îl ascuțea până ce ajungea prea scurt ca să-l mai poată ține în mână. Scria mare și neglijent, și tot așa scrisese și Sammy; scotea și introducea text, și tot așa făcuse și el pe cărțile poștale de campanie. Nu trebuie adăugat nimic pe această față a șpaltului. Dacă se adaugă orice alt text, șpaltul va fi distrus. Nu, nu avea motive de îngrijorare; își putea face corectura fără să o amenințe nicio pedeapsă. Detecta două puncte făcute în cursive în loc să fie aldine, paranteze drepte în loc de rotunde, abrevieri inconsecvente, ori note de trimitere încrucișată eronate. Din când în când, făcea sugestii. Apoi remarcă, descriind o vultură cu vârful creionului, că un cuvânt anume ar fi, după părerea ei, vulgar, și nu colocvial, sau că sensul ar fi, mai degrabă, la figurat decât la propriu. De la ea, șpalturile mergeau la domnul Rothwell, redactorul adjunct, dar nu se interesase niciodată dacă ținea seama, sau nu, de observațiile ei. Domnul Rothwell, un tip bărbos, taciturn și pașnic, o plăcea pentru meticulozitatea sa, pentru controlul ferm aplicat canoanelor de dicționar și mai ales pentru disponibilitatea de a lucra și acasă când trebuia ca un fascicul să intre repede în tipar. Recunoștea, și în

prezența celorlalți, că, în mod straniu, ea are tendința să conteste cuvintele *învechite*. Adesea corecta și propunea? *Înv.* În loc de *înv.* Poate din cauza vârstei, se gândea domnul Rothwell; persoanele tinere ar fi mai dispuse să accepte că un cuvânt și-a trăit traiul.

De fapt, domnul Rothwell nu era decât cu cinci ani mai tânăr decât ea; dar domnișoara Moss, după cum redevenise odată eliberată de Denis, îmbătrânise repede, ca și cum ar fi fost o chestiune de voință. Se și îngrășase, părul nu-l mai putea stăpâni cu agrafe, iar lentilele ochelarilor deveneau tot mai groase. Purta ciorapi de pe vremuri și nu-și ducea niciodată haina de ploaie la curățat. Lexicografii mai tineri, care intrau în biroul ei ca să consulte șpalturi vechi, se întrebau dacă izul acela de cușcă de iepuri emana din pereți, din șpalturile vechi ale dicționarului, din haina domnișoarei Moss sau chiar din domnișoara Moss. Nimic din toate astea nu-l deranja pe domnul Rothwell, care nu ținea seama decât de munca ei de precizie. Deși avea dreptul la o vacanță de cincisprezece zile lucrătoare pe an, nu-și lua niciodată mai mult de o săptămână.

La început, vacanța trebuia să acopere a unsprezecea oră a celei de-a unsprezecea zile a celei de-a unsprezecea luni a anului; iar domnul Rothwell a avut întotdeauna delicatețea să nu-i ceară amănunte. În anii ce au urmat, însă, își lua săptămâna liberă în alte luni, primăvara târziu sau la început de toamnă. La moartea părinților ei, a moștenit ceva bani, și domnul Rothwell a fost surprins într-o dimineată s-o vadă venind într-un micuț Morris cenușiu, cu tapițerie de piele roșie. În față exista un semn galben, de începător, și în spate o placă din metal, cu indicativul GB (Great Britain). La vârsta de cincizeci și trei de ani își luase carnetul auto din prima și manevra mașina cu o precizie vecină cu înflăcărea.

Dormea întotdeauna în mașină. Scutea o cheltuială, dar și reușea astfel să rămână doar cu ea însăși și cu Sam. Sătenii din triumghiul subțire de la sud de Arras se obișnuiseră să vadă o mașină britanică, tot mai îmbătrânită, de culoarea metalului de tun, parcată lângă monumentul de război; înăuntru, o doamnă tot mai în vârstă, mereu înfășurată într-o pătură de călătorie, dormea pe scaunul pasagerului. Nu încuia niciodată mașina peste noapte, considerând că ar fi inutil sau chiar o lipsă de respect din partea ei să se teamă. Dormea atât timp cât dormeau și sătenii, și de multe ori se trezea în Morrisul scuturat de vreo vacă plouată, aflată în drum spre locul de muls. Sătenii o invitau uneori în casă, dar ea prefera să nu le accepte ospitalitatea.

Purtarea sa nu era considerată ieșită din comun, iar în cafenelele din regiune i se servea *the a l'anglaise* fără să mai fie nevoie să comande.

După ce încheia cu Thiepval, cu Thistle Dump și Caterpillar Valley, traversa Arras și apoi o lua pe D937 către Bethune. Avea de văzut Vimy, Cabaret Rouge, N.D. De Lorette. Dar mai întâi trebuia să facă o altă vizită: la Maison Blanche. Purtau asemenea nume pașnice de regulă. Dar aici, la Maison Blanche, erau patruzeci de mii de germani morți, patruzeci de mii de friți zăcând sub crucile lor subțiri și negre, o priveliște ordonată, așa cum era de așteptat din partea germanilor, deși nu la fel de splendidă ca aceea a mormintelor britanice. Hoinărea printre ele, citind nume la întâmplare, întrebându-se în treacăt, când întâlnea o dată cu puțin după 21 ianuarie 1917, dacă acela o fi soldatul care l-a ucis pe Sammy al ei. Oare acela fusese omul care apăsase pe trăgaci, ținuse banda mitralierei și își acoperise urechile printre bubuiturile mortierelor? Și cât de puțin mai rezistase după aceea: două zile, o săptămână, o lună în noroi, până să fie aliniat în cimitir, după o înmormântare cu onoruri, într-o nouă înfruntare cu Sammy al ei, de data asta separați nu de sârmă ghimpată, nici de cei 50 de metri, ci de câțiva kilometri de asfalt.

Nu le purta ranchiună germanilor; timpul o vindecase de orice supărare pe omul, pe regimentul, pe armata germană ori pe națiunea care îi luase viața lui Sam. Avea resentimente doar la adresa celor care veniseră mai târziu, pe care oricum refuza să-i numească amical friți. Ura războiul lui Hitler, care-i pălise amintirea Marelui Război, atribuindu-i un număr, pur și simplu primul dintre cele două. Și ura felul în care Marele Război era făcut răspunzător de succesorul său, de parcă Sam, Denis și toți tinerii din estul regiunii Lancashire care au murit ar fi în parte vinovați de ceea ce urmasese. Sam a făcut cât a putut — și-a îndeplinit serviciul militar și a murit — și a fost pedepsit imediat, atribuindu-i-se un rol secundar în amintire. Timpul nu se purta rațional. Cincizeci de ani de la bătălia de pe Somme; încă o sută de la Waterloo; încă patru sute de la Agincourt, sau Azincourt, cum preferau să-i spună francezii. Dar golul dintre aceste evenimente nu se estompase deloc. De vină era doar 1939-1945, considera ea.

Știa cum să se țină la distanță de acele părți ale Franței unde se desfășurase al doilea război mondial, sau unde oamenii își aduceau aminte de el, cel puțin, în primii ani după ce-și cumpăraseră Morrisul, făcuse uneori greșeala să-și imagineze că ar fi în vacanță, că ar fi turistă. Din nechibzuință, se opriese odată să se plimbe, nu departe de șosea, pe o uliță

uitată de lume și copleșită de caniculă, unde se pomenise atacată de o placă îngrijită, atent montată pe un zid. Textul îl comemora pe un Monsieur X, *lachement assassine par les Allemands*, sau *tue*, sau *fusille*, după care menționa date jignitor de moderne: 1943, 1944, 1945. Aceste decese și aceste date blocau perspectiva și rețineau atenția prin calitatea lor de a fi recente. Le respingea vehement. Nici nu vroia să vadă așa ceva, să nu le vadă!

Când îi ieșea astfel în cale cel de-al doilea război mondial, se grăbea să-și caute consolarea în primul sat. Știa întotdeauna unde o va găsi: lângă biserică, primărie sau gară; la o răscruce; în mijlocul unei piețe prăfuite, cu tei retezați cu multă cruzime și câteva mese ruginite de cafea. Acolo descoperea monumentul ei pătat de igrasie, cu soldatul pornit eroic într-un atac la baionetă, cu văduva îndurerată, cu triumfătoarea Marianne (Simbol al Franței) sau chiar cocoșul cel scandalagiu. Iar povestea de pe soclu nici nu avea nevoie de susținere plastică. 67 față de 9, 83 față de 12, 40 față de 5, 27 față de 2: aici se găsea confirmarea eternă căutată de ea — erata istorică. Obișnuia să atingă numele săpate în piatră, cu auriul șters pe partea expusă intemperiilor. Proporția dintre cifre, de acum familiară, dezvăluia întâietatea teribilă a Marelui Război. Studia apoi lista mai lungă, stăruind asupra numelor scrise de două, de trei, de patru, de cinci, de șase ori: o întreagă generație de bărbați dintr-o familie care au avut parte de înmormântare confirmată și de onoruri militare, în statisticile autoritare ale morții, își afla mângâierea de care avea nevoie.

Își petrecea cea din urmă seară trecând pe la Aix-Noulette (101 față de 7); la Souchez (48 față de 6), unde îl pomenea pe Plouvier, Maxime, sergent, ucis pe 17 decembrie 1916, ultimul din satul lui care murise înaintea lui Sam al ei; la Carency (19 față de 1); la Ablain-Saint-Nazaire (66 față de 9), unde mai muriseră și opt bărbați Lherbiers, patru pe *champ d'honneur*; doi ca *victimes civiles*, unul fiind *civil fusille par l'ennemi*. Apoi, a doua zi, cu inima strânsă de durere, pornea spre Cabaret Rouge, cât mai era rouă pe iarbă, își găsea consolare în singurătate și în genunchii săi umezi. Nu mai vorbea cu Sam; totul fusese spus cu zeci de ani în urmă. Gândurile exprimate, scuzele pro- . «nunțate, secretele dezvăluite. Și nici nu mai Putea plânge, lacrimile i se opriseră de mult. Iar orele petrecute alături de el la Cabaret Rouge îi erau vitale. Așa au fost întotdeauna.

D937 făcea cotitura aceea care te ajuta să memorezi locul la Cabaret Rouge, obligându-te să frânezi, din respect, și atrăgându-ți atenția asupra frumosului portic cu cupolă al generalului de brigadă Sir Frank Higginson,

care servea atât ca poartă de acces, cât și ca arc memorial. De la intrare, terenul cimitirului cobora, pentru ca apoi să urce spre crucea masivă, de care nu era răstignit Christos, ci o spadă din metal. Totul simetric, în formă de amfiteatru. Cabaret Rouge adăpostea 6 676 de soldați, marinari, pușcași marini și aviatori, 732 de canadieni, 121 de australieni, 42 de sud-africani, 7 neozeelandezi, 2 membri ai corpului regal de infanterie ușoară din Guernsey, 1 indian, 1 membru al unei unități necunoscute și 4 germani.

Mai adăpostea, sau mai precis deasupra locului fusese risipită, și cenușa generalului de brigadă Sir Frank Higginson, secretar al Comisiei Imperiale a Monumentelor de Război, mort în 1958, la vârsta de șaizeci și opt de ani. Adevărat devotament față de amintirea celor căzuți acolo. Văduva lui, Lady Violet Lindsley Higginson, murise patru ani mai târziu, iar cenușa ei fusese, de asemenea, risipită tot acolo. Lady Higginson a fost o norocoasă. De ce soția unui general de brigadă care, indiferent ce făcuse în timpul Marelui Război, dar nu murise, beneficiase de o înmormântare demnă de invidiat și vrednică de laudă, și sora unuia dintre acei soldați căruia soarta războiului îi hărăzise o înmormântare cu onoruri militare să nu aibă parte de o asemenea mângâiere? Comisia îi respinsese cererea în două rânduri, asigurând-o că un cimitir militar nu poate primi cenușa unui civil. A treia oară când le scrisese, fuseseră mai puțin politicoși, făcându-i o trimitere la corespondența anterioară.

S-au petrecut tot felul de incidente de-a lungul anilor. Chiar au oprit-o să mai vină acolo în ceasul al unsprezecelea al zilei a unsprezecea a lunii a unsprezecea, refuzându-i dreptul de a dormi noaptea lângă mormântul lui. I-au spus că nu au facilități de camping; apoi au asigurat-o că au toată înțelegerea față de ea, dar ce s-ar întâmpla dacă toți ceilalți ar dori să procedeze la fel? Iar ea le-a răspuns că era cât se poate de limpede că nimeni nu intenționa să procedeze la fel; și dacă totuși ar vrea cineva, ar trebui să i se respecte dorința. Odată cu trecerea anilor, a încetat să mai regrete ceremonia oficială: ajunsese la concluzia că participau prea multe persoane care comemorau în chip nepotrivit, impur.

Probleme a mai avut și cu flora locală. Iarba din cimitir aparținea unei specii din Franța, după părerea ei cu firul prea gros, nepotrivit pentru a acoperi mormintele unor soldați britanici. Campania susținută în care antrenase comisia pe acest subiect nu dusese nicăieri. Prin urmare, într-o primăvară a luat cu ea o cazma mică și un metru pătrat de brazdă de gazon englezesc, ținut umed într-o pungă de plastic. După lăsarea întinericului, a

scos iarba franceză cea deranjantă și a înlocuit-o cu gazonul englezesc mai moale; a așezat brazda cu grijă la locul ei și apoi a călcat-o. A fost mulțumită de munca ei, iar anul următor, apropiindu-se de mormânt, totul părea în regulă. Doar când a îngenuncheat și-a dat seama de zădărnicie: iarba franceză era înapoi la locul ei. Același lucru se petrecuse și cu bulbii plantați pe-ascuns. Lui Sam îi plăceau lalelele, cele galbene în special, iar într-o toamnă a vârat șase bulbi în pământ. Dar primăvara următoare, când s-a întors, înaintea lespezii lui nu creșteau decât mușcate prăfuite.

Apoi, profanarea. Nu cu mult timp în urmă. Ajunsese puțin după răsărit, când a găsit în iarbă ceva ce pentru început a pus pe seama vreunui câine. Dar când a observat același lucru în fața numerelor 1 685, soldat W.A. Andrade 4th Bn. London Regt. R. Fus., 15 martie 1915, și 675, soldat Leon Emanuel Levy, The Cameronians (Sco. Rif.), 16 august 1916, 21 de ani, iar Sufletul se întoarce la Dumnezeu Cel care L-a creat — Mama, a hotărât că este imposibil ca un câine, sau trei câini, să poată găsi mormintele celor trei evrei, singurii de altfel din tot cimitirul. Atunci, paznicul a făcut cunoștință cu ea! Omul a recunoscut că asemenea lucruri s-au mai întâmplat și înainte, doar că se folosiseră vopsea pentru acoperirea urmelor, și a asigurat-o că el se străduia permanent să ajungă primul la locul faptei, pentru a șterge orice sacrilegiu. Probabil era cinstit, i-a spus ea, dar asta nu-l absolvea de vină. Dar vina o purta, de fapt, al doilea război. Iar ea se străduia să-și abată gândul de la asta.

Acum, tabloul anului 1917 devenise cât se poate de limpede: deceniile erau ca brazdele de gazon proaspăt tuns, iar la capătul lor domnea un șir de pietre de mormânt albe, subțiri ca piesele de domino. Numărul 1358, soldat Samuel M. Moss, East Lancashire Regt., 21 ianuarie 1917, iar în centru Steaua lui David. Unele morminte de la Cabaret Rouge erau anonime, lipsite de orice cuvinte sau simboluri de identificare; altele: purtau inscripții, însemne de arme ale regimentelor, harpe irlandeze, gazele sud-africane, frunze de arțar canadiene, ferigi neozeelandeze. Cele mai multe aveau cruci creștine și doar trei Steaua lui David. Soldat Andrade, soldat Levy și soldat Moss. Un militar britanic înmormântat sub Steaua lui David: era foarte atentă la acest aspect. Sam îi scrisese odată din tabăra de pregătire că băieții l-ar tachina, dar la școală fusese mereu Jewy Moss, și colegii lui se purtau în regulă, majoritatea, în regulă în cazarmă, în regulă și afară. Făceau aceleași comentarii, pe care le mai auzise și înainte, dar Jewy Moss rămânea un soldat britanic, suficient de bun să lupte și să moară alături de

camarazii săi, lucru care se și întâmplase; de aceea și era comemorat. Respingea categoric cel de-al doilea război, care încurcase toate lucrurile. El rămânea soldat britanic, din regimentul East Lancashire, înmormântat la Cabaret Rouge, sub Steaua lui David.

Se întreba când oare aveau de gând să le are cu plugul, Herbecourt, Devonshire, Quarry, Blighty Valley, Ulster Tower, Thistle Dump și Caterpillar Valley; Maison Blanche și Cabaret Rouge. Niciodată, spuneau. Acest pământ, se putea citi peste tot, era „darul poporului francez spre a servi de loc de odihnă perpetuu celor din armatele aliate care au căzut...” și așa mai departe. VEȘNIC, spuneau, iar ea ar fi vrut să audă: pentru toate vremurile ce vor veni. Comisia Monumentelor de Război, șirul de membri ai Parlamentului din circumscripția ei, Ministerul de Externe, ofițerul comandant al regimentului lui Sammy, cu toții spuneau același lucru. Însă ea nu-i credea. Curând — peste cincizeci de ani sau pe acolo — toți cei care au luptat în război vor fi morți; și, la un moment dat, vor muri și cei care i-au cunoscut pe cei care au luptat în război. Și dacă greșea de memorie nu va funcționa, sau memoria însăși va fi considerată rușinoasă? Pentru început, încerca ea să ghicească, vor fi șterse plăcile din piatră de pe ulițele lăturalnice, de vreme ce francezii și germanii încetaseră oficial, cu ani în urmă, să se mai urască unii pe alții. Și se va considera inadmisibil ca turiștii germani să fie acuzați pentru asasinatul laș comis de strămoșii lor. Apoi vor fi demolate monumentele de război, împreună cu importanțele lor statistici. Eventual, câteva puteau fi păstrate pentru valoarea lor arhitectonică; dar generațiile tinere și vesele le vor considera morbide și în mod sigur vor născoci lucruri mai nimerite, care să învieze satele. Iar atunci va sosi momentul: vor ara cimitirele și le vor reda circuitului agricol, că tot rămăseseră în paragină. Preoții și politicienii vor da justete gestului, iar fermierii își vor recupera pământul, îngrășat cu sânge și oase. Thiepval ar fi putut să intre pe lista monumentelor, dar vor păstra oare și porticul cu cupolă al generalului de brigadă Sir Frank Higginson? Cotitura acea din drumul D937 va fi declarată un pericol pentru circulație; era suficient un bețiv călcat și drumul va fi îndreptat la loc, după atâția ani. Apoi putea să înceapă marea uitare, ștergerea din peisaj. Războiul putea fi nivelat până la maximum două muzee, un set de tranșee în chip de machetă și câteva nume, pentru a sugera sintetic sacrificiul inutil. Ar fi oare posibil să mai fie aprins un ultim și măreț rug al aducerii aminte? Cât despre ea, nu peste mult timp îi va expira viza anuală, și va fi corectată greșeala de redactare a propriei

sale vieți; însă chiar și acum, simțind că aparține trecutului, amintirile ei prindeau un contur tot mai deslușit. Și dacă asta i se întâmpla unui singur om, nu s-ar putea multiplica fenomenul la scară națională? Nu s-ar putea ca, la un moment dat, la începutul secolului al XXI-lea, să fie inclus un final, luminat de soarele apusului, înainte ca totul să fie predat arhiviștilor? Nu s-ar putea arunca o privire înaltă înapoi, peste brazdele de gazon proaspăt tuns ale deceniilor trecute, nu s-ar putea ca printre copaci să existe un loc liber, pe unde să se zărească rândurile șerpuite de pietre zvelte, cu nume senine și date înfricoșătoare, și harpele, și gazelele, și frunzele de arțar și ferigile, și crucile creștine și Steaua lui David? Atunci, cât o clipire înlăcrimată, locul liber dintre copaci se va închide și brazdele de gazon proaspăt tuns vor dispărea într-un nor vânat, dezlănțuit, care va acoperi soarele, iar istoria, istoria vulgară, istoria de zi cu zi, va uita totul. Așa se va întâmpla?

GNOSSIENE

SĂ stabilem foarte limpede că eu nu particip niciodată la conferințe literare. Știu că sunt organizate în hoteluri *art deco* din apropierea unor muzee legendare; știu că sesiunile despre viitorul romanului sunt dirijate în atmosferă de *Kameradschaft*, *brio* și *bonhomie*; că prietenii impromptu sunt întotdeauna de durată; și că, după ce se încheie munca, poți savura băuturi tari, droguri slabe și partide de sex. Se g spune că șoferii de taxi din Frankfurt nu se dau în vânt s după târgul de carte anual, din cauză că literații, în loc să se lase conduși la prostituate, ca membrii respectabili ai altor profesii care se întrunesc aici, preferă să stea la ei. În hotel și să și-o tragă unii altora. Mai știu că aceste conferințe literare se țin în blocuri construite de mafioți, clădiri ale căror sisteme de aer condiționat colcăie de febră tifoidă, tetanos și difterie; că organizatorii sunt snobi internaționali în căutare de scutiri de taxe locale; că delegații râvnesc la biletul de transport aerian gratuit și la șansa de a-și plictisi rivalii simultan în mai multe limbi diferite; că în presupusa democrație a artelor, fiecare acceptă și prin urmare respinge locul ocupat în adevărata ierarhie; și mai știu că nici măcar un singur romancier, poet, eseist sau chiar jurnalist nu a ieșit din hotelul acela al mafiei un mai bun scriitor decât atunci când a intrat acolo. Știu toate acestea pentru că, după cum spuneam, nu am participat niciodată nici măcar la o conferință literară.

Răspunsurile mi le trimit pe cărți poștale, pe care nu este menționată și adresa mea: „îmi pare rău, nu.” „Nu merg la conferințe.” „Regret, dar

călătoresc într-o altă parte a lumii” și așa mai departe. Nu am reușit să desăvârșesc fraza introductivă a răspunsului meu pentru invitațiile franceze decât după mulți ani. În cele din urmă, a căpătat următoarea formă: *Je regrette que je ne suis conferencier ni de temperament ni d’aptitude...* Eram foarte mulțumit de formulare: dacă aș fi pledat simpla incapacitate, s-ar fi putut interpreta drept modestie, iar dacă aș fi susținut doar nepotrivirea temperamentală, condițiile ar fi putut fi îmbunătățite până la nivelul la care mi-ar fi fost prea greu să refuz. În felul acesta, mă imunizam la orice fel de revenire.

Amatorismul absolut al invitației la Marrant m-a făcut să o citesc de două ori. Poate amatorism nu este termenul potrivit; mai degrabă demodat, ca și cum ar fi venit dintr-o lume dispărută. Nu avea ștampila municipală, mei promisiunea unei cazări într-un stabiliment de cinci stele, nici meniurile pentru pasionații laturii sadomasochiste a teoriei literare. Hârtia nu avea antet și, deși semnătura părea originală, textul de deasupra avea aspectul acela pierdut, șters, roșiatic al unei șapirografii sau copii la indigo antebelice. O parte din literele mașinii de scris cu care se bătuse textul inițial (fără îndoială veche, manuală, cu taste lipicioase, la care secretara bate rar, cu un singur deget) erau sparte. Am remarcat toate acestea, dar ceea ce m-a frapat — făcându-mă să mă întreb ce ar fi dacă o dată voi avea temperamentul și capacitatea — a fost propoziția care ocupa un loc separat, deasupra semnăturii. Textul principal descria cum conferința va avea loc într-un anume sătuc din Massif Central, într-o anume zi din octombrie. Participarea mea ar fi fost bine venită, în schimb nu se cerea un răspuns; pur și simplu trebuia să ajung cu unul dintre cele trei trenuri din lista de pe pagina următoare. Apoi venea declarația de intenție, opacă, bizară, seducătoare: „Cheia conferinței constă în întâmpinarea de la gară: a fi prezent înseamnă a interpreta.”

Am cercetat din nou scrisoarea. Nu, nu mi se cerea să prezint o lucrare, nici să iau parte la o masă rotundă, nici să mă frământ pe tema *Romanul, încotro*. Nu mi se făcea curte cu o listă preliminară de colegi *conferenciers*. Nu mi se oferea plata călătoriei, nici a ș notei de la hotel, ca să nu mai vorbim de onorariu, — g M-am uitat la semnătura în volute, neînsoțită de o traducere dactilografiată. Avea ceva familiar în ea, ceva ce până la urmă am înțeles, la fel ca și familiaritatea nonșalantă și impertinentă a invitației, într-o anume tradiție literară franceză: Jarry, patafizicienii, Queneau, Perec, grupul OULIPO și așa mai departe. Neoficialii oficiali, rebelii laureați.

Jean-Luc Cazes, da, fără îndoială el făcea parte din banda respectivă. Puțin surprinzător că mai era în viață. Care o fi definiția patafizicii? „Știința de a ne imagina soluții.” Iar cheia conferinței se afla în întâmpinarea de la gară.

Nu trebuia să dau vreun răspuns: cred că asta a fost ceea ce m-a fermecat. Nu trebuia să spun dacă voi participa sau nu. În mod firesc scrisoarea s-a rătăcit și s-a regăsit prin teancurile risipite de facturi și avize, invitații și formulare de TVA, corecturi, scrisori de solicitare și printuri care îmi acoperă biroul, într-o după-amiază am scos harta Michelin galbenă cuprinzând regiunea respectivă: nr. 76. Iată: Marrant-sur-Cere, treizeci sau patruzeci de kilometri înainte de Aurillac. Linia ferată de la Clermont-Ferrand trecea direct prin sat, al cărui nume, am remarcat, nu era subliniat cu roșu. Prin urmare nu era menționat în Ghidul Michelin. Am verificat, pentru ca harta mea să nu fie cumva prea veche, dar nu exista nicio mențiune, și nici în *Logis de France*. Unde aveau de gând să mă cazeze? Doar nu era o zonă a departamentului Cântai pe care să o cunosc. Am studiat harta din nou câteva minute, ca pe o carte cu imagini tridimensionale: deal abrupt, *point de mie*, potecă pentru drumeții, *maison forestiere*. Mi-am imaginat dumbrăvi de castan, câini dresați pentru descoperirea trufelor, poieni t în mijlocul pădurii, unde se practica în vechime extragerea mangalului. Vaci mici, ca de mahon, săltau pe pantele vulcanilor stinși, pe notele cimpoierilor din localitate. Mi-am imaginat toate acestea, deoarece amintirile mele despre Cântai se reduceau la două aspecte: brânză și ploaie.

Toamna englezească cedase în fața primului atac înghețat al iernii, iar frunzele căzute fuseseră pudrate de cea dintâi brumă. Am călătorit cu avionul la Clermont-Ferrand și am rămas peste noapte la Albert-Elisabeth (*sans restaurant*). A doua zi de dimineață, la gară, am procedat așa cum mi se spusese: am cumpărat un bilet la Vic-sur-Cere, fără a-i comunica angajamentului că destinația mea reală era Marrant. Anumite trenuri — cele trei menționate pe invitație — opreau de fapt la Marrant, dar numai în mod excepțional și prin aranjament special cu anumite persoane aflate în legătură cu căile ferate. Acest element de mister avea darul să mă încante, mă simțeam ca un spion satisfăcut: panoul din gară nu indica nicio oprire între Murat și Vic-sur-Cere. Oricum, nu-mi luasem decât bagaj de mână: trenul își va reduce viteza, ca la o lumină roșie, iar apoi se va opri, scrâșnind din frâne. Urma o debarcare de spiriduș și o ușă închisă cu un gest

șmecher, de fapt o descindere demnă numai de un angajat al SNCF, favorizat de conductor.

Mă așteptam la un tren francez demodat, omologul feroviar al invitației șapirografiate, dar m-am pomenit într-o garnitură elegantă, de patru vagoane, cu uși comandate de mecanic. Și mi-am revizuit planul de debarcare la Marrant: mă ridic din fotoliu când se pleacă din Murat, rămân în picioare în preajma ușii, ca și cum nimic nu se va întâmpla, în așteptarea fâsâitului conspirativ al aerului comprimat, și dispar rapid, până să-și dea cineva seama. Mi-a și reușit prima parte a manevrei, fără dificultăți; ostentativ calm, nici — măcar nu m-am uitat pe fereastră când, în sfârșit, trenul a început să frâneze. Apoi s-a oprit, ușile s-au deschis și eu am coborât. Spre surprinderea mea, am fost grăbit din spate de alți călători, despre care, logic, am bănuir că ar fi *conferenciers*. Dar nu erau decât două femei cu șolduri late și basmale, rumene în obraji, ca oamenii de la munte, pe care te-ai fi așteptat să le vezi la tarabă, vânzând douăsprezece ouă și un iepure jupuit, decât oferind autografe pe ultimul lor roman. A doua surpriză am avut-o citind pe placă VIC-SUR-CERE. Căcat! Probabil că am visat — stația mea ar fi urmat după Vie, nu înainte. M-am strecurat înapoi printre ușile pneumatice și am scos invitația din buzunar. Căcat! Nu făcusem nicio greșală. Ca să vezi cât valorează aranjamentele particulare cu o anumită specie! Afurisitul de mecanic trecuse glonț prin Marrant. Desigur, nici nu se dădea în vânt după literatură. Deși începusem să înjur, eram într-o stare de spirit remarcabil de bună. La Aurillac am închiriat o mașină și am pornit înapoi pe drumul N126, de-a lungul văii râului Cere. Am trecut prin Vie, atent după un drum secundar la est, spre Marrant. Începea să se cam strice vremea, dar asta nu mă deranja. În mod normal, devin intolerant când lucrurile o iau razna: consider că e de ajuns ceea ce merge prost la birou, nu mai e nevoie și de alte obstacole în domeniile conexe vieții mele literare. Microfonul mort la o lectură cu public; magnetofonul care își declanșează automat comanda de ștergere; jurnalistul ale cărui întrebări nu se potrivesc cu niciunul dintre răspunsurile pe care ai fi în stare să le dai într-o viață întreagă. Am dat odată un interviu pentru un post de radio francez, în camera unui hotel parizian. S-a făcut o probă de sunet, tehnicianul a apăsă pe buton și, în timp ce rolele se învârteau deja, reporterul a început să mă radă pe obraz cu microfonul. „Monsieur Clements”, a întrebat, cu un soi de autoritate intimă, „*le mythe el la realite?*” M-am holbat la el o vreme, simțind cum se evaporă franceza din mine și mi se usucă mintea. În cele din

urmă, i-am dat singurul răspuns pe care puteam să-l dau: că asemenea întrebări și răspunsurile potrivite le vin în chip firesc doar intelectualilor francezi, dar de vreme ce eu nu sunt decât un simplu romancier englez pragmatic, ar obține de la mine un interviu mai bun dacă s-ar apropia de asemenea chestiuni majore prin intermediul altora mai mici, mai ușoare. Asta, i-am explicat eu, m-ar ajuta și să fac o încălzire pentru franceza mea. Mi-a zâmbit în semn că este de acord, tehnicianul a dat banda înapoi și microfonul a fost iarăși plasat ca o eprubetă pregătită să-mi adune stropii de înțelepciune. „Monsieur Clements, ne aflăm aici, în camera hotelului dumneavoastră de la Paris, într-o după-amiază de aprilie. În spatele ferestrei deschise se derulează viața de zi cu zi a Parisului. În dreptul ferestrei deschise este un garderob cu o oglindă mare, montată pe ușă. Mă uit la ușa aceea și, în ea, aproape pot vedea reflectată viața de zi cu zi a Parisului, care se desfășoară în spatele ferestrei. Monsieur Clements, *le mythe et la realite?*”

Drumul secundar urca abrupt spre o zonă de ceață sau chiar de nori groși. Am acționat ștergătorul de parbriz; apoi am declanșat faza lungă, am aprins farurile de ceață, am coborât puțin geamul și am chicotit. Ce idee absurdă să te refugiezi de un octombrie englezesc într-una din cele mai umede părți ale Franței: ca americanul care, înțelegând că al doilea război mondial este pe cale să înceapă, s-a mutat la Guadalcanal. Vizibilitatea era redusă la doar câțiva metri, drumul se îngusta și terenul cobora brusc, spre necunoscut. Prin geamul coborât pe jumătate am crezut că aud clopote de vaci, o capră și un tânguit de cimpoi, dacă nu cumva o fi fost doar un porc. Mă simțeam în continuare vesel și fără griji. Nu aveam sentimentul turistului rătăcit, ci mai degrabă al scriitorului sigur pe el, care știe încotro se îndreaptă cartea lui.

Am ieșit din ceața umedă în lumina neașteptată a soarelui ce strălucea pe un cer ca albastrul lui Ingres. Satul Marrant era pustiu: magazinele aveau obloanele trase, tăvile cu legume expuse în față la *epicerie* erau acoperite cu pânză de sac și alături un câine moțăia pe prag. Orologiul bisericii arăta 14.50, dar, chiar în timp ce-l priveam, a bătut de ora 15, scârțâind. La *boulangerie* orele de program erau gravate pe ușa din sticlă: 8-12, 16-19. Aveam un sentiment de nostalgie: acest orar de modă veche funcționa și pe vremea când descopeream eu Franța. Dacă nu-ți cumperi hrana pentru picnic până la ora 12, rămâi flămând, pentru că, în satele franceze, după cum știe oricine, un *charcutier* are nevoie de patru ore ca să se culce cu

nevasta brutarului, brutarul de patru ore ca să se culce cu proprietăreasa de la *quincaillerie* și așa mai departe. Cât despre zilele de luni, poți s-o lași baltă. Totul e închis de duminică la prânz până marți dimineața. Și acum? Imboldul comercial paneuropean ajunsese peste tot în Franța, mai puțin aici, în mod straniu. T Gara avea și ea un aer de pauză de prânz. Casa de bilete și chioșcul de ziare erau amândouă închise, deși, dintr-un motiv oarecare, sistemul de amplificare părea să transmită muzică. O fanfară de diletanți ținea hangul cu tenacitate: Scott Joplin, judecând bine. Am deschis o ușă de sticlă murdară de funingine, am pășit pe un peron nemăturat, am băgat de seamă ciulinii crescuți printre traverse și am ochit, în stânga, o mică delegație de întâmpinare. Un primar, sau cel puțin arăta a primar, cu barbă ca o chingă și eșarfă în diagonală, în spatele său se găsea cea mai ciudată orchestră orășenească pe care am văzut-o în viața mea: un corn, o tubă și o serpentină (Instrument de suflat cu sunet grav, lung de 2,5 m, din alamă sau lemn, utilizat în sec. Al XVIII-lea), dezlănțuite toate asupra piesei de ragtime, music-hall sau ce-o mai fi fost ea. Primarul, tânăr, rotofei și palid, mi-a ieșit înaintea, m-a apucat de brațe și mi-a acordat un sărut ceremonial, pe ambii obraji.

— Vă mulțumesc pentru primire, am spus eu automat.

— Prezența înseamnă interpretare, mi-a răspuns, zâmbind. Sperăm că sunteți încântat să ascultați muzică din țara dumneavoastră.

— — Mi-e teamă că nu sunt american.

Nici Satie nu era. Ah, n-ați știut că mama lui era scoțiană? Chiar așa. Piesa este intitulată *Le Piccadilly*. Să continuăm?

Dintr-un motiv străin de mine, dar cu încuviințarea primarului, m-am aliniat imediat după el și am intrat în cadență, lăsându-l să mă conducă. În spatele meu, trioul ad-hoc intona din nou *Le Piccadilly*. Și am ajuns chiar să o și învăț, de vreme ce nu durează decât puțin peste un minut, iar ei au interpretat-o de 1 șapte sau de opt ori la rând, în vreme ce noi defilam și de-a lungul peronului, dincolo de o trecere de nivel nesupravegheată și apoi prin orașul adormit. Mă așteptam să protesteze măcelarul la acea explozie a alămurilor, ce l-ar fi putut întrerupe din concentrarea lui sexuală cu nevasta brutarului, sau să văd măcar un curios pe o alee umbroasă, dar am întâlnit doar câteva animale de casă inerte, pentru care concertul de la ora 15 părea absolut normal. Și nu s-a mișcat nici măcar un oblon.

Un pod cocoșat, o întindere de loturi perfect întreținute, dar pustii, și un *lavoir*; apoi satul se termina. Un Citroen vechi a apărut de nicăieri și ne-a

depășit curtenitor. Rar mai pot fi văzute asemenea mașini: le cunoașteți, acelea negre, care se lătesc pe drum cu șoldurile lor mari, cu trepte pe laterale și cu Maigret la volan. Dar nu am reușit să zăresc șoferul înainte ca mașina să dispară într-o o curbă prăfuită.

Am trecut de cimitir, cu grupul meu de susținători făcând să răsunе în continuare *Le Piccadilly*. Un zid înalt, câteva țepușe de metal la mormintele oamenilor bogați, apoi o scurtă privire printr-o poartă ferecată cu lanț. Soarele scliffea de pe sticlă: uitasem de acest obicei — construiau mici sere peste morminte sau de jur împrejurul lor. Un simbol de protecție pentru cei plecați, un egoism al rudelor îndoliate sau, pur și simplu, un mod de a asigura flori proaspete în afara sezonului? Și niciodată nu am găsit un gropar pe care să-l întreb. Dar nici nu-mi doresc cu tot dinadinsul răspunsuri la orice întrebare. Despre țara proprie, poate. Și despre altele? Să lăsăm totuși liber și un târâm al reveriei, al invenției amicale.

Ne-am oprit în fața intrării unui mic conac, cu proporții socotite de Instanțe Cerești. Piatră galben-cenușie, acoperiș din țiglă de culoarea norilor întunecați, turnuri scunde, ca borcănașele de piper, în fiecare din colțuri.

O glicină venerabilă, înflorită miraculos pentru a doua oară, scălda ușa principală, la care ajungeai prin intermediul unor scări duble, care, fără îndoială, serviseră pe vremuri și ca postament pentru încălecat. Alături de primar am traversat o zonă de pietriș, iar pașii noștri au stârnit în depărtare un lătrat neamenințător, din direcția grajdurilor. În spatele casei creșteau pâlcuri de fag, la stânga era un iaz umbrat, cu mai multe specii de vânat, și dincolo de el, o pajiște în pantă, coborând spre o vale acoperită de vegetație luxuriantă, genul pe care britanicii ar transforma-o imediat în teren de golf. M-am oprit, dar primarul m-a împins înainte, ținându-mă de cot. Am urcat două trepte, m-am oprit din nou ca să simt mireasma glicinei, am urcat încă șase trepte, m-am răsucit, și am constatat că dispăruse. Nu aveam o stare de spirit în care să mă las surprins — sau, mai bine zis, ceea ce în mod normal m-ar fi surprins mi se părea acum perfect de înțeles. În viața obișnuită, dominată de pedanterie, m-aș fi întrebat în ce moment anume încetase muzica, dacă automobilul Citroen model Maigret oprise la grajdurile de aici și de ce oare nu auzisem pașii primarului retrăgându-se pe pietriș. În loc de toate acestea, m-am mulțumit să gândesc: eu sunt aici, ceilalți au plecat. În mod normal, aș fi tras de șnurul clopotului, care atârna petrecut printr-un inel metalic, ruginit; dar eu am împins ușa, deschizând-o.

Într-un fel mă așteptam să întâlnesc o cameristă lustruind podelele, echipată cu un șorț legat cu o fundă albă la mijlocul spatelui ei arcuit. Însă am descoperit doar un nou text roșiatic, șapirografiât, prin care mi se aducea la cunoștință că încăperea rezervată mie se afla la capătul scărilor și că eram așteptat în *salon* la ora 19.30. Podelele scârțâiau, firesc, de altfel, dar într-un mod care sugera mai degrabă tihna decât sinistrul. Obloanele camerei mele erau pe jumătate deschise, lăsând să treacă suficientă lumină ca să disting cana și ligheanul de pe lavoarul de marmură, patul cu schelet de alamă și dulapul cu forme curbe. Un interior Bonnard, din care nu lipsea decât pisica, sau poate Mme Bonnard spălându-se cu buretele. M-am așezat pe pat și m-am lăsat în voia somnului, neispitit de vise, netulburat de realitate.

Cum aș putea descrie sentimentul că, deși mă aflam acolo, în satul acela, în camera aceea, totul mi se părea atât de familiar? Nu, nu era vorba, așa cum v-ați putea gândi, de o amintire familiară. Cel mai bun mod de a-l exprima este o comparație literară, ceea ce pare cât se poate de potrivit în circumstanțele respective. Gide spunea odată că scrie pentru a reciti. Acum câțiva ani, l-am intervievat pe romancierul Michel Tournier, care mi-a citat această afirmație. Apoi a făcut o pauză și a adăugat, cu un zâmbet mulțumit: „în vreme ce *eu* scriu pentru a fi recitat la prima ocazie.” înțelegeți ce vreau să spun?

Am coborât la ora 19.30 și am fost întâmpinat de Jean-Luc Cazes, genul de personaj de modă veche, rocker anarhist din boema pariziană (geacă de piele obosită, pipă atârând în colțul gurii), ori filosof de bar, despre care poți bănui că se bucură de un alarmant succes la femei. Mi-a întins un pahar de *vin blanc*, la care se adăugase o asemenea cantitate de fructe de pădure, încât te duceai cu mintea că primarul Canon Kir (De la Canon Felix Kir (1876-1968), primar al orașului Dijon din Franța, inventator al acestui amestec de vin alb cu fructe aromate, cunoscut și sub denumirea de Kir) stătuse pe o mare rezervă de vin alb inferior, și m-a prezentat celorlalți oaspeți: un poet spaniol, un producător de filme algerian, un semiotician italian, un autor elvețian de romane polițiste, un dramaturg german și un critic de artă belgian. Cazes vorbea fluent în toate limbile noastre, deși fiecare vorbea franceza, mai mult sau mai puțin. M-am gândit imediat să-i întreb și pe ceilalți despre invitațiile lor, despre cum au călătorit, dacă au avut parte de întâmpinare, și cu ce muzică, dar până la urmă nu am ajuns să o fac sau, dacă am făcut-o, cred că am uitat.

Cina a fost servită de o țărăncuță timidă, ce scotea vocale acute: „a”-ul aluneca spre „i”. St *vous n’ivez pas suffisimint, vous n’ivez qu’a deminder*, ne-a comunicat ea cu autoritate nervoasă. O supă groasă, cu varză și bacon cu os, pe care mi-am imaginat-o fierbând la foc mic, cinci zile, într-un cazan de cupru. O salată de roșii cu dressing și oțet. O omletă *aux fines herbes*, care lăsa zeamă când înfingeai lingura în ea. O mâncare de jigou (roz) cu sos ca sângele subțiat. Urma *haricots verts* rotundă, cu bobul mare, fiartă până la frăgezire și îmbibată în unt. Din nou salată. Patru soiuri de brânză. Un coș cu fructe. Vin în sticle fără etichetă, de un litru, cu un șir de stele pe umăr, ca un general american. Tacâmuri trecute de la un fel la altul. Cafea și *vieille prune*.

Am vorbit fără constrângeri: în definitiv, nici nu era o conferință, și nici M. (Monsieur) Cazes nu era tocmai *animateur*, cât mai curând o prezență încurajatoare. Ceilalți... știți cum se întâmplă, nu-mi aduc aminte ce au spus, deși la momentul respectiv mi s-a părut ca vorbesc cu miez, mai ales ținând seama de ceea ce știam, sau credeam că știu, despre reputația lor. Cât despre mine, m-am descoperit capabil de o spontaneitate neverosimilă când mi-a venit rândul să mă adresez comesenilor. Nu mă pregătisem cu nimic, bineînțeles, simțindu-mă protejat de promisiunea că a fi prezent înseamnă a interpreta; și m-am lansat plin de încredere într-un *tour d’horizon* asupra unei multitudini de teme ale culturii franceze, descurcându-mă ciudat de bine. Am vorbit despre *Le Grand Meaulnes*, *Le Petit Prince*, Greuze, Asterix, *comédie larmoyante*, Bernar-din de Saint-Pierre, despre afișe ale căilor ferate dinainte de Grande Guerre, despre Rousseau și Offenbach, despre filmele timpurii ale lui Fernandel și semnificația semiotică a scrumierei galbene Ricard, de formă triunghiulară — ba nu, de tricorn. Trebuie să înțelegeți însă, eu nu mă port așa de obicei. Am o slabă memorie și o scăzută capacitate de generalizare. Prefer să discut despre o singură carte sau, mai bine, despre un singur capitol sau, încă și mai bine, despre o singură pagină pe care se întâmplă să o am înaintea mea. Apoi le-am relatat o istorie menită să ilustreze ce înțelegeam eu prin farmec galic. Am apărut odată în *Apostrophe*, programul de televiziune dedicat cărții, împreună cu un romancier francez care scrisese autobiografia propriei sale pisici. Era un scriitor cunoscut, distins cu premii literare naționale. Când gazda emi-i siunii l-a întrebat despre alcătuirea ultimei sale opere, replica a fost: „Nu eu, ci pisica mea a scris cartea.” Acest răspuns a iritat realizatorul, care a trecut la atac. „Nu eu am scris cartea”, venea de fiecare dată răspunsul scriitorului

cu pulover alb sport, cu guler răsfânt, zâmbind pe sub mustață, învăluit în fum de Gauloise. „Pisica mea a scris cartea.” Am râs cu toții, o bună mostră de provocare excentrică.

Aș face bine să vă previn de pe acum că nu s-a petrecut nimic extraordinar, niciun *coup*. Nicio furtună cu fulgere și trăsnete, venită fără veste pe cerul miezului de noapte, niciun *feu d'artifice*, și nicio trupă de actori de pantomimă. Nimeni nu a pornit, cu brațul întins într-un gest extatic, spre vreo oglindă mare, ca să dispară prin și dincolo de ea; și nici *visiteurs du soir* nu și-au făcut apariția. Nu s-a petrecut vreun *coup* nici în stil francez: un episod aprins cu o *conferenciere* zveltă sau măcar o servitoare picantă; și nici Mme Bon-nard nu a ieșit din baie, să mă întâmpine. Am mers la culcare devreme, după ce ne-am strâns mâna cu toții.

Se spune că brânza provoacă vise rele, dar combinația de Brie, Saint-Nectaire și Pont-l'Eveque (refuzasem Bon Bel) a avut efectul opus. Am dormit fără să mă tulbure nimic, fără să trec prin genul de episod senin, în care cineva, despre care știu că sunt eu, și totuși nu, străbate teritorii familiare și străni în același timp, ca să primească o răsplată neașteptată, dar în același timp previzibilă. M-am trezit cu capul limpede, în bâzâitul unui bondar întârziat ce se izbea de șipcile scorjite ale obloanelor. La parter, mi-am înmuiat cornul cald încă în ciocolata fierbinte și am pornit către gară înainte să se fi trezit cineva. Rouă de pe pânzele de păianjen sclișea în soarele de început al zilei aidoma unor podoabe de Crăciun. Am auzit un hure în urma mea și am fost depășit de un camion, cum folosesc măcelarii, cu exterior argintiu ondulat. La gară m-am suit în mașină și am traversat satul care părea adormit, deși am constatat că pavajul din fața magazinelor fusese stropit și măturat. Era 7.40, și orologiul bisericii a bătut scârțâit trei sferturi.

Când am pornit motorul, s-au declanșat și luminile și ștergătoarele, de care curând am avut nevoie, în ceața umedă a dimineții, înainte de ajunge iarăși pe N126. La Aurillac, un alt tren elegant, cu patru vagoane, era pregătit să mă ducă la Clermont-Ferrand. Puțini pasageri și priveliște nestânjenită; vedeam chiar și N126, ceea ce mă ajuta să mă orientez. Ne-am oprit la Vic-sur-Cere, după care am devenit foarte atent. Mă temeam de ceață, dar soarele blând de octombrie o topise probabil între timp. Am urmărit drumul cu grijă, uitându-mă în toate părțile, am ascultat concentrat

și sirena trenului, dar pot afirma cu toată convingerea că nu am trecut prin stația Marrant-sur-Cere.

Pe când avionul își încheia urcușul abrupt și aripile reveneau la orizontală, după ce am trecut de Puy-de-Dome, mi-am amintit numele francezului care scrisese autobiografia pisicii sale. Mi-am amintit și reacția mea din studio: pupăză arogantă, mi-a trecut prin minte, ori cam așa ceva. Rămân credincios scriitorilor francezi de la Montaigne la Voltaire, la Flaubert, la Mauriac, la Camus. Mai este nevoie să spun că sunt incapabil să citesc *Le Petit Prince* și consider grețoase majoritatea celor scrise de Greuze? Devin sentimental când întâlnesc claritate în gândire și rațiunea mă emoționează.

În adolescență, mi-am însoțit părinții în vacanțele lor automobilistice prin Franța. Nu văzusem niciodată o pânză de-a lui Bonnard. Singura brânză pe care o mâneam era Gruyere. Eram disperat de felul în care stricau roșiile cu vinegrete. Nu puteam înțelege de ce trebuie să mănânci toată carnea, înainte de a primi legumele. Mă întrebam de ce își aruncă ierburi tăiate mărunț în omletă. Detestam vinul roșu. Și nu era vorba doar de anxietățile alimentare. Mă nelinișteau și rânduielile de dormit, limba și hotelurile. Aceste tensiuni absorbite într-o vacanță de familie mă sâcâiau. Mai simplu spus, nu eram deloc fericit. Ca majoritatea adolescenților, aveam nevoie de știința soluțiilor imaginare. Se poate oare să fie fals tot ceea ce ține de nostalgie, m-am întrebat mereu, și întreaga sentimentalitate să se reducă la o reprezentare a emoțiilor netrăite?

După cum am descoperit în enciclopedia mea, Jean-Luc Cazes este un scriitor inventat de grupul OULIPO și scos în față ca paravan pentru diverse acțiuni promoționale și incitante. *Marrant* înseamnă, în limba franceză, *ciudat* sau *amuzant*, ceea ce, desigur, știam și înainte de a porni la drum: în ce alt ținut te poți aștepta să se desfășoare o întâlnire patafizică? Oricum n-am mai revăzut vreodată pe cineva cunoscut acolo, ceea ce chiar nu e de mirare. Și tot nu particip la conferințe literare.

GRAGONI

Pierre Chaigne, dulgher, văduv, făcea un felinar. Stând cu spatele la ușa atelierului său, a introdus cele patru dreptunghiuri de sticlă în fantele special pregătite, unse cu seu de oaie. Se mișcau cu ușurință și se potriveau bine: flacăra va fi la adăpost, iar lumina va fi aruncată în toate direcțiile, la nevoie. Dar Pierre Chaigne, dulgher, văduv, mai tăiașe și alte trei bucăți din lemn de fag, exact de dimensiunile ochiurilor de sticlă. Odată introduse și

ele, lumina va fi aruncată doar într-o singură direcție, iar felinarul va putea deveni invizibil în trei din cele patru direcții ale busolei. Pierre Chaigne a fasonat cu grijă fiecare bucată de fag, iar când a fost mulțumit de cum alunecă în locașurile unse, le-a ascuns într-un loc de taină, printre lemnele aruncate într-un capăt al barăcii.

Tot ce era rău venea dinspre miazănoapte. Indiferent de alte credințe ale sale, întregul oraș cunoștea asta, de ambele lui părți. Vântul de nord, arcuindu-se peste Montagne Noire (Muntele Negru), era cel care omora mieii din pântecele oilor; tot vântul de nord o îndrăcea și pe văduva Gibault și o făcea să urle în gura mare după asemenea lucruri, chiar la vârsta ei, încât fie-sa trebuia să-i vâre o cârpă în gură, ca să tacă, nu care cumva să audă copiii sau preotul ce vrea. Tot la miazănoapte, în codrul de pe celălalt versant al muntelui, hălăduia și Fiara din Gruissan. Cei ce o văzuseră o descriau ca pe un câine de dimensiunile unui cal, cu pete de leopard, și nu de puține ori atacase animale prin pășunile de lângă Gruissan, chiar și un vițel mai mic într-un rând. Și doar dintr-o mușcătură sfărteca dulăii asmuțiți asupra sa. Orașul făcuse jalbă la rege, iar acesta îl trimisese pe cel mai de seamă archebuzier al său. După multe rugăciuni și ceremoniale, războinicul regesc a intrat în pădure însoțit de un pădurar al locului, care la scurt timp a dat bir cu fugiții, în mod rușinos. Archebuzierul a ieșit din nou la iveală câteva zile mai târziu, dar cu mâinile goale. El s-a întors la Paris, iar Fiara la prădăciunile sale. Și acum, spunea lumea, dragonii veneau de la nord, de la nord. De la miazănoapte au venit și comisarii, cu douăzeci de ani în urmă, când Pierre Chaigne, dulgher, văduv, era doar un băiat de treisprezece ani. Au venit, în număr de doi, cu dantelă la manșete și figuri severe, escortați de zece soldați. Au cercetat templul și au ascultat mărturiile, din partea celor ce le-au ieșit înaintea, despre extinderile care se făcuseră. A doua zi, de la înălțimea unei trepte pentru încălecat, cel mai în vârstă dintre comisari a explicat legea. Edictul regelui, a spus, a acordat protecție religiei lor, perfect adevărat; dar protecția se referea la situația cultului așa cum era ea la data Edictului. Nu a existat vreo autorizație de a mări cuprinderea religiei lor: dușmanilor religiei regale li s-a acordat toleranță, dar nu și încurajare. Prin urmare, toate bisericile construite în acest cult după Edict aveau să fie demolate, chiar și cele care nu fuseseră decât extinse, în semn de avertisment și de luare aminte pentru cei care continuau să sfideze credința regelui. Mai mult, spre a-și face iertată nelegiuirea, chiar constructorii templului erau cei care urmau să-l dărâme.

Pierre Chaigne își amintea cum, în acel moment, mulțimea adunată a început să protesteze. Atunci, comisarul a anunțat că, pentru a grăbi lucrarea, patru copii ai dușmanilor religiei regelui au fost puși sub straja soldaților și vor fi foarte bine păziți și ocrotiți, li se va da de mâncare, pe toată perioada ce se va dovedi necesară pentru demolarea templului. În acea vreme, asupra familiei lui Pierre Chaigne s-a abătut un mare necaz și, la scurt răstimp, mama sa a murit iarna, de o fierbințeală.

Și acum dragonii veneau dinspre miazănoapte. Preoții cultului regal au decretat că, întru apărarea Sfintei Biserici împotriva ereticilor, orice era permis, mai puțin uciderea. Dragonii, la rândul lor, aveau o altă zicală: nu contează pe ce drum o apuci, atât timp cât te duce spre Paradis. Veniseră, nu cu foarte mulți ani în urmă, la Bougouin de Chavagne, unde și-au aruncat oameni de-ai lor într-un șanț adânc, la baza turnului de la castel. Victimele, cu oasele zdrobite în cădere, pierdute ca în bezna mormântului, își găsiseră mângâierea rostind Psalmul 137.

De ajung la necaz, viază-mă! Împotriva vrăjmașilor mei ai întins mâna Ta și m-a izbăvit dreapta Ta.

Dar, după câteva nopți, numărul vocilor a scăzut tot mai mult, până ce Psalmul 137 nu a mai răsunat deloc.

Cei trei soldați încartiruiți în gospodăria lui Pierre Chaigne erau bătrâni, de cel puțin patruzeci de ani. Doi dintre ei aveau pe față cicatrice vizibile chiar și prin barba deasă. Pe umerii tunicilor de piele purtau bestia înaripată a regimentului lor. O spirală suplimentară, cusută de mână, indica pentru cunoscători în ale milităriei că veteranii respectivi aparțineau formațiunii *dragons étrangers du roi*. Pierre Chaigne nu avea asemenea cunoștințe, dar avea urechi, și asta îi era de ajuns. Acești bărbați păreau să nu priceapă nimic din ce spunea Pierre Chaigne, iar între ei vorbeau limba aspră a nordului, a nordului.

Erau însoțiți de secretarul guvernatorului, care le-a citit un scurt decret lui Pierre Chaigne și alor săi. Ținând seama că familia lui Pierre Chaigne, dulgher, văduv, prin neplata intenționată a impozitului, disprețuise legea regelui, dragonii, anume un ofițer și doi soldați, vor fi încartiruiți în gospodăria familiei Chaigne, care urma să pună la dispoziție toate cele trebuincioase până ce plătea birul, scutindu-se astfel de datorie. După ce secretarul guvernatorului s-a retras, unul dintre cei doi soldați simpli a chemat-o la el cu un semn pe Marthe, fiica lui Chaigne. Când s-a apropiat, omul a scos din buzunar un mic animal care se zbătea și, ținându-l de gât, l-

a aruncat spre ea. Deși nu avea decât treisprezece ani, Marthe nu s-a speriat; calmul ei a dat curaj familiei și l-a luat prin surprindere pe soldat, care a vârât creatura la loc, în buzunarul cuprinzător, cusut într-o parte a pantalonilor săi.

Pierre Chaigne era considerat vrăjmaș al religiei regelui, prin urmare vrăjmaș al regelui, dar el nu recunoștea nicio acuzație. Îi era credincios regelui și dorea să trăiască în pace cu religia lui, dar nu-i era îngăduit. Guvernatorul știa că Pierre Chaigne nu putea plăti impozitul impus, sau că, dacă avea să-o facă, taxa va fi rapid mărită. Soldații fuseseră aduși în casă pentru a grăbi plata impozitului. Dar simpla lor prezentă și costul întreținerii diminuau foarte mult șansa ca birul să fie plătit. Și acest lucru era bine știut.

Familia Chaigne era formată din cinci suflete: Anne Rouget, văduvă, sora mamei lui Pierre Chaigne, care venise la ei atunci când îi murise soțul, agricultor harnic; după ce-l îngropase potrivit riturilor religiei regale, acceptase cultul din familia surorii sale. Era trecută de cincizeci de ani și prin urmare cu mintea slăbită, dar încă în stare să gătească și să deretice prin casă împreună cu nepoata Marthe. Pierre Chaigne mai avea doi fii: Henri, în vârstă de cincisprezece ani, și Daniel, de nouă. Pentru Daniel se temea Pierre Chaigne cel mai tare. Legea care stabilea vârsta convertirii se schimbase în două rânduri. Pe când Pierre însuși era copil, funcționa legea conform căreia unui copil nu-i era îngăduit să iasă din biserică părinților săi până ce nu împlinea paisprezece ani, vârstă la care se considera că acesta poate hotărî singur. Apoi vârsta a fost redusă la doisprezece. Dar legea nouă scăzuse acel prag și mai mult, stabilindu-l la doar șapte ani. Scopul schimbării era limpede. Un copil ca Daniel, care încă nu are statornicia minții, care de fapt nu vine decât odată cu anii maturității, poate fi îndepărtat de la cultul său de culorile și miresmele, găteliile și pompa, și nu în ultimul rând de șiretlicurile de bâlci ale religiei regale. Se știa că se mai întâmplase.

Cei trei *dragons étrangers du roi* și-au exprimat nevoile prin limbaj neînțeles și gestică lucidă. Ei vor ocupa patul, iar familia Chaigne putea să doarmă oriunde îi plăcea. Ei vor mânca la masă, iar familia Chaigne avea să-i servească și să mănânce ceea ce rămânea. Cheia casei trebuia dată ofițerului, la fel și cuțitele pe care Pierre și fiul său cel mare, firesc, le purtau ca să-și taie mâncarea.

În prima seară, pe când cei trei soldați își așteptau supa, ofițerul a început să urle la Marthe, tocmai când le punea castronul în față. Avea o voce sonoră și stranie.

— Stomacul meu o să creadă că mi-ați tăiat gâtul, a țipat.

Ceilalți doi au pufnit în râs, iar Marthe nu a priceput nimic. Ofițerul a izbit în farfurie cu lingura. Abia atunci a priceput și i-a pus repede mâncarea.

Secretarul guvernatorului stabilise că dragonii fuseseră încartiruiți de drept în casa familiei Chaigne, pentru a încasa impozitul; prin urmare, în cea de-a doua zi, cei trei soldați au făcut oarece tentative de a descoperi bani sau alte valori care ar fi putut fi tănuite. Au golit dulapurile, s-au uitat sub pat, au scociorât în mormanele de lemne ale lui Pierre Chaigne. Căutau cu un soi de furie conștiincioasă, fără să se aștepte să găsească ceva, urmărind doar să se afle că au îndeplinit așteptările oficiale. Campaniile precedente îi învățaseră că primele gospodării pe care erau invitați să le ocupe nu aparțineau niciodată bogaților. Când s-a recurs prima dată la serviciile lor, cu mulți ani în urmă, la sfârșitul războiului, autorităților li se păruse normal să-i încartiruiască pe dragoni în casele celor capabili să-și plătească dărilor. Dar metoda s-a dovedit lentă; a întărit sentimentul de solidaritate frățească între membrii cultului și a produs un număr de martiri remarcabili, a căror amintire i-a inspirat adesea pe cei încăpățânați. Prin urmare, s-a ajuns la concluzia că este mai profitabil ca soldații să fie plasați în primă instanță în familiile sărace. Asta a provocat o dezbinare cât se poate de utilă printre dușmanii religiei regale, atunci când săracii au băgat de seamă că bogații erau scutiți de suferințe. S-au obținut astfel convertiri rapide, în multe rânduri.

În cea de-a doua seară, soldatul care-și păstra dihonii în buzunarul său lung l-a tras pe Daniel la el pe genunchi, când băiatul s-a apropiat să-i dea niște pâine. Și l-a apucat atât de dur de mijloc, încât copilul a început imediat să se zbată. Soldatul ținea în mână sa liberă un cuțit, cu care intenționa să-și taie pâinea, dar l-a culcat pe masă, masă făcută din cea mai tare esență de lemn cunoscută de Pierre Chaigne, dulgher, văduv, și, împingând lama aproape fără niciun efort a obținut o buclă fermă, transparentă, pe suprafața acesteia.

— Ar rade și un șoarece, făr' să-l scoale din somn, a zis el.

Chaigne și familia sa nu au înțeles aceste cuvinte, dar nici nu aveau nevoie.

Ziua următoare, soldatul s-a folosit de dihor ca să ucidă un cocoș mic, pe care l-au mâncat la cină și, considerând că este rece în casă la miez de zi, deși soarele strălucea, au rupt două scaune și le-au pus pe foc, fără să bage în seamă grămada de lemne de lângă cămin.

Spre deosebire de religia regală, cultul putea fi oficiat oriunde se adunau credincioșii, fără să frecventeze templul. Dragonii făceau eforturi ca să împiedice familia lui Pierre Chaigne să-și îndeplinească datinile: noaptea încuia casa, iar ziua cei trei soldați se plasau în așa fel, încât să poată ține sub observație toate mișcările familiei. Dar erau doar trei, spre deosebire de cei cinci membri ai familiei, care uneori puteau să scape să viziteze casa unde se desfășura slujba. Pierre Chaigne și familia sa discutau deschis despre asemenea chestiuni de față cu dragonii și considerau asta un soi de răzbunare dulce. Însă dragonii din oraș, cam patruzeci la număr, aveau sursele lor de informare: astfel, deși credincioșii schimbau des casa în care se întâlneau, la fel de des erau descoperiți. Astfel, vrăjmașii religiei regale au preferat să se adune în aer liber, în pădurea din nordul orașului. La început, ziua, apoi doar noaptea. Mulți se temeau că Fiara din Gruissan se putea năpusti asupra lor în întuneric și cea dintâi rugăciune înălțată cerea să fie feriți de Fiară. Dar într-o noapte au fost surprinși de dragoni, care i-au atacat urlând, apoi i-au bătut, i-au tăiat cu săbiile și i-au alungat din pădure. A doua zi, văduva Gibault n-a mai fost de găsit; oamenii s-au întors în pădure și au descoperit-o acolo, moartă de groază.

Pierre Chaigne era dintre cei care-și mai aminteau de vremurile când practicanții celor două religii din oraș aveau relații libere și normale între ei, când la o înmormântare sau la o nuntă participa întreaga comunitate, fără să conteze credința fiecăruia. Era adevărat că nu intrau unii în locul de rugăciune al celorlalți, ci unul din grupuri aștepta cu răbdare afară până la terminarea ceremoniei, după care întreg orașul se alătura alaiului, fie spre cimitir, fie spre casa mirilor. Dar atât bucuria, cât și durerea împărtășite în comun căzuseră în desuetudine. Și rar se întâmpla în oraș ca într-o familie să existe practicanți ai ambelor credințe.

Deși era vară, dragonii aveau nevoie de foc. Așa că au ars toată mobila, cu excepția celei de care aveau nevoie. Apoi au început să ardă cel mai bun lemn al lui Pierre Chaigne, dulgher, văduv. Cherestea bine uscată, din copaci tăiați de tatăl său cu douăzeci de ani în urmă, scânduri de cea mai bună calitate de ulm, stejar și frasin, totul a fost mistuit de foc. Și pentru a-l umili și a-i spori suferința, Pierre Chaigne a fost pus să taie chiar el

cheresteaua la dimensiunea potrivită pentru foc. Dragonii au observat însă că lemnul de calitate arde mai lent decât speraseră ei. Atunci i-au poruncit lui Pierre Chaigne și fiilor săi să facă un rug mare lângă atelier și să întrețină focul până ardea tot.

Pierre Chaigne contempla movila de cenușă care însemna tot ceea ce mai rămăsese din viitorul lui de dulgher, iar ofițerul i-a spus:

— Ajutorul lui Dumnezeu este mai aproape decât ușa.

Însă Pierre Chaigne nu a înțeles aceste cuvinte.

Apoi soldații i-au luat lui Pierre Chaigne toate uneltele și au luat și toate uneltele fiului său Henri, și le-au vândut unor membri ai credinței regale. La început, Pierre Chaigne a avut sentimentul că scapă de suferință: odată lipsit de lemnul său, nu îi mai puteau face niciun rău luându-i și uneltele, din a căror vânzare, de altfel, ar fi putut veni suficienți bani să plătească impozitul și să se elibereze. Însă dragonii nu au vândut minunatele unelte la valoarea lor, ci la un preț atât de scăzut, încât nimeni nu a putut rezista să nu le cumpere. Și au păstrat banii pentru ei. Francois Danjon, morar, văduv, adept al religiei regale, a cumpărat destul de multe și i le-a înapoiat lui Pierre Chaigne la adăpostul întinericului. Pierre Chaigne le-a înfășurat în cârpe înmuiate în unsoare și le-a îngropat în pădure, în așteptarea unor zile mai bune.

În aceeași perioadă, s-a întâmplat ca un negustor ambulant, în vârstă de nouăsprezece ani, care străbătea orașul pe jos, venind dinspre Cherveux, să fie prins de dragoni și interogat. Avea accentul celor din sud, ceea ce a trezit suspiciuni. După ce a fost bătut, a recunoscut că este membru al cultului; bătut mai departe, a recunoscut că dorește să abjure. A fost adus înaintea preotului, care l-a dezlegat de păcate și i-a trecut numele în registrul celor care renunțaseră la credința lor. Negustorul a făcut un semn în dreptul numelui său, iar doi dragoni, mândri de zelul lor și sperând să fie recompensați, au semnat ca martori. Negustorul a fost lăsat să plece, dar fără marfă. Henri Chaigne, în vârstă de cincisprezece ani, a fost martor la bătaie, în piața publică; și, când victima era dusă la biserică, un dragon pe care nu-l mai văzuse până atunci i-a spus în limba aspră a nordului:

— Ce contează pe ce drum o apuci, atât timp cât te duce spre Paradis?

Henri Chaigne nu a înțeles nimic, dar a recunoscut cuvântul Paradis.

La început, convertirile se petreceau cu ușurință în rândul celor bătrâni, celor slabi, celor singuri și în rândul copiilor ademeniți strident, prin demonstrații de prost-gust. Dar în câteva săptămâni, numărul de abjurări

începea să scadă. Cam așa se petreceau lucrurile, iar dragonii se dezlănțuiau adesea în excese, fiind capabili de orice, doar să nu scadă numărul convertirilor.

Când s-a anunțat pentru prima oară impunerea birului, unii au căutat să se refugieze. Auziseră ei că ar fi posibil să ajungă la St Nazaire și să descopere țara făgăduinței și în altă parte. Două familii au părăsit orașul în această manieră, iar guvernatorul a poruncit să li se demoleze și să li se dea foc la case. Nici taxele neplătite nu au fost uitate, ci s-au transferat asupra celor care au rămas. Aceasta era întotdeauna procedura. Când un eretic se convertea la religia regală, birul lui se împărțea în comunitatea deeretici, iar taxa creștea pe măsură ce mijloacele lor de plată scădeau. Unii au ajuns la disperare; iar alții, după ce au pierdut totul, au devenit cu atât mai hotărâți să nu-și piardă credința de dragul căreia pierduseră totul. Astfel, misionarii cu cizme întâmpinau mai multă rezistență, pe măsură ce-și continuau treaba. Și acest lucru era cunoscut și așteptat.

Nu la multă vreme după vânzarea uneltelor lui Pierre Chaigne, Anne Rouget, sora mamei sale, s-a îmbolnăvit și a fost cel dintâi membru al familiei care a abjurat. Când au văzut-o dragonii slabă și doborâtă de febră, i-au cedat patul și s-au culcat ei pe podea. Actul cavaleresc a fost însă atent plănuit: de îndată ce femeia a ajuns în pat, au declarat-o bolnavă pe moarte și au chemat preotul reprezentant al religiei regale. O ordonanță regală stabilea că atunci când un eretic protestant era gata să se stingă, preotul avea dreptul să-l viziteze și să-i ofere ocazia de a se întoarce la Sfânta Biserică. Dar vizita, pe care familia nu avea dreptul să o împiedice, trebuia să se desfășoare în prezența unui magistrat; și preotului nu-i era permis să folosească nicio formă de constrângere când încerca să obțină o convertire. Cu toate acestea, condițiile nu erau întotdeauna respectate cu strictețe. Și cum magistratul avea treabă în alt loc, preotul a fost însoțit în casa Chaigne de ofițerul de dragoni. Au expediat familia în arșița de afară, au postat la ușă doi dragoni, și după șase ore de discuții Anne Rouget a fost primită înapoi la sânul Bisericii în care petrecuse primii treizeci de ani ai vieții sale. Preotul a plecat mulțumit, și chiar din seara aceea soldații și-au revendicat patul și au trimis-o pe Anne Rouget să doarmă pe podea.

— De ce? a întrebat Pierre Chaigne.

— Lasă-mă în pace, a răspuns Anne Rouget.

— De ce?

— Adevărul este de o parte sau de alta.

A fost ultimul lucru pe care l-a spus, și a murit două zile mai târziu; Pierre Chaigne nu a putut să stabilească dacă din cauza febrei, din cauza disperării sau din cauza apostaziei săvârșite.

Copilul Daniel, în vârstă de nouă ani, a fost următorul care a abjurat. L-au dus la biserica religiei regale, unde i-au explicat că Anne Rouget, care îl crescuse ca o adevărată mamă, îl aștepta în Ceruri și că el o va vedea cu siguranță într-o bună zi, dacă nu stăruia în erezia lui, alegând să ardă în iad. Apoi i-au arătat veșminte alese și racla aurită conținând degetul cel mic al St Bonifaciu; a mirosit mireasma tămâii și a cercetat monștrii sculptați între despărțiturile stranei — monștri cu care s-ar întâlni față în față, fără îndoială, dacă ar hotărî de bună voie să ardă în iad. Și duminica următoare, în timpul liturghiei, Daniel Chaigne a abjurat public cultul templului. Convertirea lui a fost întâmpinată cu o solemnitate impresionantă, iar după aceea a fost răsfățat de toate femeile care aparțineau religiei regale. Duminica următoare, Pierre Chaigne și fiul său cel mare au încercat să-i împiedice pe dragoni să-l ducă pe Daniel Chaigne la liturghie; dar au fost bătuți, și băiatul tot a fost luat. Și nu s-a mai întors, iar lui Pierre Chaigne preotul i-a adus la cunoștință că fusese dus într-un loc ferit de trădare, în Colegiul Iezuit de pe versantul opus al Muntelui Negru, iar educația sa avea să se facă pe spezele familiei, până când vor hotărî să abandoneze erezia.

În rândurile ereticilor nu mai rămăseseră decât cei încăpățânați. Atunci, guvernatorul l-a numit în funcția de perceptor al taxelor pe principalul proprietar de pământuri protestant al regiunii, Pierre Allonneau, Monsieur de Beaulieu, fermier de Coutaud. Datoria sa oficială a fost să plătească de îndată taxele acumulate de toți membrii cultului de când se anunțase instituirea birului. I-a fost imposibil să facă acest lucru, dar ruinat fiind, nu a mai fost în stare să-i ajute în secret pe cei încăpățânați.

Cei trei dragoni se aflau în gospodăria Chaigne de două luni. Toți puii de găină și amândoi porcii fuseseră mâncați; cu excepția câtorva piese, toată mobila fusese arsă; cheresteaua lui Pierre Chaigne fusese mistuită de flăcări, cu excepția unei grămezi de lemne lipsite de valoare, aflate în partea din spate a atelierului. Alți oameni din oraș, care ar fi putut să-i ajute familia, ajunseseră și ei la fel de nevoiași. Zi de zi, Pierre Chaigne și fiul său Henri erau siliți să străbată păduri și câmpii în căutarea hranei. Doi soldați îi însoțeau, lăsându-l pe ofițer să o păzească pe Marthe. Era greu să găsești mâncare pentru șase guri, iar cei doi dragoni nu dădeau niciun fel de ajutor, nici la cules de ciuperci, nici la vânat de iepuri. Și dacă soldații nu

aveau destulă mâncare să se înfunde cu ea, familia Chaigne rămânea flămândă.

La întoarcerea dintr-o asemenea expediție cotidiană, Pierre Chaigne și Henri Chaigne au descoperit că ofițerul o luase cu el în pat pe Marthe Chaigne, în vârstă de treisprezece ani. Priveliștea i-a provocat lui Pierre Chaigne mânie și disperare fără margini; numai religia lui l-a împiedicat să nu-i ia viața ofițerului chiar în acea noapte.

A doua zi, ofițerul a ales să-i însoțească pe cei doi eretici în căutarea hranei, iar un soldat a rămas să o păzească pe Marthe. Și acest soldat a luat-o pe Marthe cu el în pat. Nu s-a dat nicio explicație și nicio explicație nu a fost cerută. Iar Marthe Chaigne a refuzat să vorbească cu tatăl sau cu fratele ei despre cele petrecute.

După nouă zile în care și-a văzut sora tratată drept curvă, Henri Chaigne a renunțat la credința sa. Dar această acțiune nu i-a împiedicat pe dragoni să continue să-i trateze sora drept curvă. Ca urmare, în timpul oficierii liturghiei duminica următoare, Henri Chaigne a scuipat din gură hostia sfințită și vinul sfințit pe care le primise de la preot. Pentru blasfemia comisă la adresa trupului și sângelui Domnului, Henri Chaigne a fost judecat după cum se cuvenea de Curtea episcopală, condamnat la moarte și dat pe mâna soldaților, care l-au ars pe rug.

Apoi, cei trei soldați l-au despărțit pe Pierre Chaigne de fiica lui, și nu le-au mai permis să stea de vorbă între ei. Marthe se îngrijea de casă și preacurvea cu dragonii; tatăl ei vâna și tăia lemne în pădure, de vreme ce aerul toamnei se răcise. Pierre Chaigne, care suferise enorm, era hotărât să reziste apostaziei până la moarte. Fiica sa era la fel de sigură în credință și se supunea chinurilor de fiecare zi cu tărie de martir.

Într-o dimineață, după ce ofițerul o luase în pat, alături de el, dar o tratase pentru prima dată cu mai puțină brutalitate, fata a avut parte de o surpriză brutală. Ofițerul îi vorbea în limba aspră a nordului și, în vreme ce o trata ca pe o curvă, urla tot soiul de cuvinte și apoi mormăia în surdina. Ea se obișnuise, și suporta mai bine suferința închipuindu-și că un bărbat care rostește cuvinte de la nord este și el la fel de îndepărtat ca nordul.

Zăcând încă de-a curmezișul peste ea, i-a spus:

— Ești vitează, fetito.

Îi vorbise pe limba ei, iar ea nu a înțeles imediat. Apoi s-a sprijinit în cot, s-a îndepărtat de ea, și a adăugat:

— Te admir pentru asta, și vreau să te scutesc de noi suferințe.

— Vorbești limba noastră.

— Da. — Prin urmare ai înțeles tot ce discutam prin casă de când ai venit aici?

— Da.

— Și ceilalți?

— Ne aflăm la voi în țară de multă vreme. Marthe Chaigne a rămas tăcută. Își amintea cele spuse de Henri, fără fereală, despre dragoni și despre preotul care predica religia regală. Tatăl ei vorbea despre locurile în care urmau să se țină slujbe ale cultului, bănuind prea puțin urmările. Și ea pronunțase cuvinte încărcate de ură.

— Și pentru că doresc să te scutesc de suferințe, a spus ofițerul, am să-ți explic ce se va întâmpla.

Ce se mai putea întâmpla? Mai multe chinuri de acest fel. Mai rele. Tortură. Moarte. Fără îndoială. Dar după asta urma Paradisul, desigur.

— Ceea ce se va întâmpla este simplu: vei rămâne gravidă. Și atunci vom depune mărturie că tatăl tău a preacurvit cu tine în prezența noastră. Veți fi aduși în fața judecății, tatăl tău și cu tine, și veți fi condamnați acolo. Veți fi arși pe rug, tu și tatăl tău, așa cum se va întâmpla și cu copilul din tine, conceput prin această unire incestuoasă.

Apoi a făcut o pauză, lăsându-i inflexibilei fete răgazul să înțeleagă.

— Te vei lepăda de credința ta. Te vei lepăda de credința ta, și astfel vei salva viața tatălui tău.

— Tatăl meu ar prefera să moară.

— Tatăl tău nu are de ales. Numai tu poți să alegi dacă tatăl tău va muri sau nu. Prin urmare te vei lepăda de credință.

Marthe Chaigne zăcea în pat, nemișcată. Ofițerul s-a ridicat, și-a aranjat hainele și s-a așezat la masă, așteptând ca ea să fie de acord. Profesiunea sa îl făcuse suficient de înțelept să nu vorbească în plus.

În cele din urmă, fata a zis:

— De unde vii?

Ofițerul a râs, luat prin surprindere.

— De la miazănoapte.

— De unde? *De unde?*

— Dintr-o țară numită Irlanda.

— Unde vine asta?

— Dincolo de apă. Lângă Anglia.

— Unde vine asta?

— Tot dincolo de apă. În nord..

Fata rămăsese în pat, fără să mai privească în direcția lui.

— Și de ce veniți de la așa mare distanță ca să ne persecutați?

— Sunteți eretici. Erezia voastră pune în primejdie Sfânta noastră Biserică. Noi toți, peste tot, avem îndatorirea să O apărăm.

— Cei treizeci de arginți.

Ofițerul părea pe cale să se mânie, dar ținea seamă de scopul pe care îl urmărea în ziua respectivă.

— Dacă nu ai auzit de Anglia, înseamnă că nu ai auzit nici de Cromwell.

— Cine e el?

— Acum e mort.

— Este regele vostru? El v-a recrutat? Ca să veniți aici și să ne persecutați?

— Nu. Dimpotrivă, a zis el și a început să-și aducă aminte de lucruri pe care mai bine le-ar fi lăsat adânc îngropate, lucruri care îi marcaseră viața pentru vecie, cu mulți ani în urmă. Copilăria, vedeniile ei, sunetele înfricoșătoare. Vocile sălbatice ale Angliei. Da, presupun că așa s-a întâmplat, a recunoscut. El m-a recrutat, s-ar putea spune.

— Atunci, îi blestem numele și toată familia lui. Ofițerul a oftat. De unde putea să înceapă? Erau atât de multe de dezvăluit, iar el era de acum un om bătrân, trecut de patruzeci de ani. Copila asta habar n-avea nici unde este Anglia. De unde să înceapă?

— Da, a continuat ofițerul dezgustat. Tu îi blestemi numele. Și eu îi blestem numele. Amândoi îi blestemăm numele. Iar duminică te vei lepăda de credința ta.

În duminica aceea, cu nările înțepate de tămâie și ochii sâcâiți de culorile dezmățate ale religiei regale, Marthe Chaigne, în vârstă de treisprezece ani, cu inima apăsată de amărăciunea provocată tatălui, copleșită de neputința de a-i explica vreodată, a renunțat la propria sa credință. A făcut un semn în registru, alături de numele ei, iar ofițerul a semnat ca martor. Apoi și-a ridicat privirile spre preot și a pronunțat pe limba lui:

— Ce contează pe ce drum o apuci, atât timp cât te duce spre Paradis?

Marthe Chaigne a fost dusă chiar în acea zi la *Union Chretienne*, de cealaltă parte a Muntelui Negru, unde avea să fie educată de măicuțele cele bune. Costul educației avea să fie adăugat la taxa datorată de Pierre Chaigne.

Săptămâna ce a urmat, dragonii au părăsit orașul. Numărul ereticilor scăzuse, din o sută șaptezeci și șase nu mai rămăseseră decât opt. Întotdeauna există unii încăpățânați, dar experiența arată că, atunci când nu mai reprezintă decât o minoritate absolută, au doar o influență redusă și își sfârșesc viața în amărăciune și disperare. Dragonii urmau să se mute spre sud și să-și înceapă munca în altă parte.

Cei opt încăpățânați erau sufocați de birurile convertiților, de costurile educării propriilor copii în spirit catolic și de numeroase alte taxe suplimentare. Prin ordonanță, li se interzicea să-și practice meseria și să se angajeze ca forță de muncă la membri ai comunității religioase regale. Desigur, li se mai interzicea să-și părăsească locuința și să caute țara făgăduinței în altă parte.

Două nopți după plecarea dragonilor, Pierre Chaigne, dulgher, văduv, s-a întors în atelier. A dat jos felinarul făcut de el și a scos trei dintre cele patru ochiuri de sticlă. Din grămada de surcele, atât de vrednice de dispreț, încât soldații nu le sortiseră focului, a scos la iveală cele trei dreptunghiuri subțiri, din lemn de fag. Le-a împins cu delicatețe pe fâgașele unse cu seu de oaie. Apoi a aprins lumânarea și a așezat capacul la locul lui. În lipsa a trei din cele patru ochiuri de geam, instrumentul nu mai lumina jur-împrejur. În schimb arunca o rază mai puternică, mai pură, în direcția în care era îndreptat. Pierre Chaigne, dulgher, văduv, avea să urmeze acea rază până la capătul călătoriei sale. A pășit spre ușa atelierului, a ridicat zăvorul și a pornit-o în noaptea rece. Raza galbenă a felinarului se întindea tremurat spre pădure, unde ceilalți încăpățânați îl așteptau să li se alăture în rugăciune.

BRAMBILLA

Să vă povestesc cum am învățat să cobor. Pe atunci, domnul Douglas îmi zicea mereu că merg pe bicicletă ca un poștaş. Avea cursiera aceea veche, cu ghidon în sus, cu un soi de coș de cumpărături în față, iar uneori ieșea cu mine. Am crezut că o face doar ca să mă umilească, dar era un tip prea deștept, voia de fapt să îmi arate cât de departe trebuie să ajung. Adică, nu-mi ținea piept o zi întreagă, dar rezista bine o bucată, apoi mă trimitea pe mine singur peste munți și văi. Când la deal și când la vale; povestea vieții mele.

Și așa, într-o zi când am crezut că antrenamentul se sfârșise, m-a luat în plasă pe Muntele Moran. Îi dădea din pedale, cu gura închisă, stabilind el ritmul, cu mine în spate. Eram pe drum de șapte-opt ore, soarele își arunca

lumina portocalie peste case, iar eu nu-mi dădeam seama deloc care era scopul, căci nu mă chinuiam deloc, mă agătasem de roata lui din spate și n-aveam probleme. După ce-am urcat o grămadă de bucle care de care mai abruptă, ne-am oprit la marginea drumului, amândoi cu fața la soare, și mi-a zis:

— Corect, Andy, am să te învăț cum să cobori. Și -acum urmează grozăvia — scoate o cheie mică, își desface blocurile de frână și mi le întinde. Tot ce ai de făcut este să te ții după mine, a mai adăugat, și eu o să dau băutura.

Și imediat a pornit-o la drum, în timp ce eu puneam bine blocurile de frână. Trebuia să mă țin după el; la început mi-am zis, în regulă, dacă el nu folosește frânele, atunci n-o să le ating nici eu, dar după a doua sau a treia curbă trăgeam tare de ele, iar ciudatul acela mic și nebun, afurisitul acela de poștaș zburător, zburda înaintea mea, servindu-se doar de propriul său corp ca să încetinească, acum ridicându-se din șa, acum ghemuindu-se, exploatănd până la ultimul centimetru de asfalt; uneori îmi ieșea și mie o curbă ca a lui, fără frâne, și chiuiam fericit, dar el a ținut gura închisă toată cursa, domnul Douglas.

O dată sau de două ori l-am și prins din urmă, dar l-am pierdut rapid la prima curbă și mă treceau toate sudorile gândindu-mă cum mi-ar sta cocoțat pe Raleighul ăla vechi, fără frâne. De fapt, dacă ești în stare s-o faci, am înțeles atunci, dacă într-adevăr ești în stare s-o faci, e ca și cum ai fi în stare să zbori. Cea mai grozavă senzație care trebuie să existe.

De fiecare dată când urcam muntele făcea la fel, dar îmi spunea că pot folosi frânele de șase ori, și apoi de cinci, și apoi de patru, și apoi, la urmă, deloc. Iar eu mă țineam după afurisitul acela de moș teribil pe bicicleta lui de bunică, și mă bătea, dar la distanță tot mai mică, de fiecare dată. Iar eu făceam cinste și el îmi spunea cum să-mi trăiesc viața. Într-o zi mi-a povestit despre Brambilla. Și așa am învățat eu să cobor.

Am fugit de acasă. Nu, adevărul este că fugisem oricum, în sufletul meu. Sigur că au dat vina pe Andy, dar asta-i ridicol. Andy a fost cel dintâi băiat care m-a adus acasă exact la 8.30. Mi-a zis de la început că trebuie să fie în pat până-n 9, pentru că 9 era ora la care mergea și Sean Kelly la culcare. Ai fi putut bănuî că vor fi de acord cu asta, dar... Tata a fost de părere că-i ceva în neregulă. I-am zis, tată, e altceva decât să stai după mine la miez de noapte cu pușca în mână. Dar lui nu i s-a părut prea vesel. Nu înțelesese nimic.

Da, presupun că, după mintea lor, într-adevăr fugisem cu Andy. Într-o zi, mi-a zis, eu plec să-mi fac viața în Franța, trăgând la pedale, vrei să vii cu mine? Cum, am întrebat eu? Scoate frânele și dă-i bătaie, *vuuum*, mi-a explicat el. *Vuuum*, m-am mirat eu. Iar el mi-a făcut cu ochiul, și asta a fost tot. Dar oricum n-aș fi rămas. Nu e vina lui Andy că nu locuiesc mai în jos pe stradă, cu doi copii, cu durere de șale și e după-amiezi la cumpărături, cu puțin noroc. N-au reușit să înțeleagă de ce nu am vrut să ascult tot restul vieții pescărușii peste bowlingul practicat pe gazon. Dacă asta-și doreau de la mine, ar fi trebuit să mă lase la balet. Acasă-i cel mai bine pe lumea asta. Tata mi-a sugerat chiar să mă apuc de popice, la club nu le-ar fi stricat deloc ceva sânge proaspăt. Ca în Dracula, vrei să zici, m-am interesat eu? Mă tot întrebau ce avem în comun, Andy și cu mine. Păi, picioarele, în primul rând, le răspundeam eu.

Stăteam pe vapor și ne uitam pe geamul cel mare din spate. Ne urmărea obișnuitul stol de pescăruși; nu pot să explic de ce, dar mi se părea că sunt tot cei de la terenul de bowling. Mă așteptam să se întoarcă repede, dar ei continuau să ne urmărească. Poate că mai aveam și alte motive, în orice caz am început să plâng. La un moment dat am zis totuși că le cam ajunge. Săracul Andy habar n-avea ce se întâmplă, dar când și-a dat seama că vorbeam serios, a ieșit pe punte și a început să-și agite pumnii, încercând să sperie pescărușii. Desigur că nu l-au băgat în seamă, dar el era foarte simpatic. Mi-am șters lacrimile și l-am sărutat. Eu am zis ceva de genul, cine-i eroul meu, iar el, sunt un tip dur, păpușă. Și când vorbește așa, devine foarte tandru. De cele mai multe ori. Apoi, am încercat amândoi să ignorăm pescărușii care au rămas cu noi, tot drumul până la Calais. Nici vorbă să se întoarcă.

Ne arată respect, știi. Anglofonii, așa ne zic. Știu că suntem băieți duri, că n-am bătut atâta drum ca să aruncăm prosopul. Nu l-au uitat pe Tom Simpson, li se pare că s-a petrecut ieri. Știai că atunci când a murit, pe Ventoux, era a treisprezecea zi a lunii și a treisprezecea etapă a cursei? Te pune pe gânduri, nu? Aici încă este considerat un erou cel care a plătit prețul suprem. A doua zi, l-au lăsat pe Barry Hoban să câștige etapa, în semn de respect. Un englez câștigând pe *quatorze juillet*. Barry Hoban s-a căsătorit cu văduva lui Tom Simpson, știai?

Sean Kelly, el este omul de fier. Mănâncă piroane la micul dejun. Ai auzit ce a făcut în La Vuelta? Avea... există o denumire medicală, dar am uitat-o, în orice caz este vorba de niște păr care-ți crește în cur. Pe vremuri se

alegeau cu așa ceva în război, i se spunea „cur de jeep”, de la mers toată ziua pe scaunul tare al mașinii. E cea mai dureroasă chestie care există, și de fapt, mă-nțelegi, e doar un fir de păr din cur care o ia razna, începând să-ți crească înăuntru, și nu în afară. Nu e nicio scofală, dar se face un furuncul care doare infernal, și cea mai proastă idee este să încaleci pe bicicletă cu o asemenea belea. E treabă de chirurg și pe urmă de baie cu săruri vreo câteva săptămâni. Oricum, Sean Kelly se afla pe poziția aia de frunte în La Vuelta și nu voia nicio bătaie de cap. Dacă se ducea la medicul turului, i-ar fi ordonat să iasă din cursă. Rahat! Prin urmare a chemat în camera sa de hotel chirurgul, sau doctorul, sau poate veterinarul locului și i-a zis, dă-i bătaie, taie-mă! Și omul chiar a făcut-o, apoi i-a cusut curul ca nou și Sean Kelly a rămas mai departe în cursă. De asta ne respectă. Suntem duri. Sean Kelly, el este omul de fier.

Ieșisem la masă cu Betty și Jean-Luc. Betty este din Falmouth — am fost împreună pe nava de croazieră. De fapt, ea mi-a făcut rost de slujba aceea, sau de proba aceea, mai exact. Era ziua noastră liberă și am pornit-o în oraș. Întotdeauna mâncăm devreme, din cauza lui Andy. Pentru mine nici nu mai e cină, ci *friptură cu salată la 7, zice Sean*. Nu că aş avea dreptul să-i spun direct Sean. Andy îi rostește de fiecare dată tot numele, de parcă ar fi vreun sfânt. Sean Kelly în sus și Sean Kelly în jos, iar eu fac la fel. De cele mai multe ori. Prin urmare Andy a început să povestească despre cum se pregătesc cicliștii pentru o cursă, și că odată, la o conferință de presă cineva l-a întrebat pe Sean Kelly cum procedează când e vorba de... știți voi ce. Evident că nu se întâmplă nimic în timpul competiției, dar nici înainte, oare sportivii trebuie să se abțină, ca să-și conserve energia? Dacă aş fi fost Sean Kelly, mi-ar fi făcut plăcere să-i înnod la gât o pompă de bicicletă, dar el nici vorbă. Pur și simplu a răspuns la întrebare. A zis că strategia lui este să se abțină cu o săptămână înainte de o cursă importantă de o zi, și șase săptămâni înainte de un tur mare. Imediat, din public, s-a auzit o voce: „După socoteala mea, înseamnă că Linda e încă virgină.” Linda este soția lui Sean Kelly. N-ai fi preferat să mori? Betty și Jean-Luc se uitau la mine de parc-ar fi zis: „La fel ai parte și tu”? îmi venea să intru în pământ de rușine. Majoritatea bărbaților pe care i-am cunoscut preferau să se laude că o facem mai des decât se întâmpla în realitate. Iar Andy, dimpotrivă. Am încercat să-i explic după aceea, dar mi-a spus că sunt hypersensibilă. După părerea lui, povestea era plină de haz.

Mi-e teamă că n-o să ajung până la capăt. Primele șase zile am tras de mi-au ieșit ochii din cap. Sunt în cea mai bună formă din viața mea, și n-am fost niciodată așa de obosit. Ieri am văzut Pirinei în zare. Nu mă pot gândi la ei, nici n-am să mă pot gândi la ei. Fiecare zi înseamnă cinci, șase, șapte ore pe bicicletă, apoi masa, apoi somnul, apoi întâlnirea cu echipa, apoi alte șapte, opt, nouă ore pe bicicletă. Pe ce căldură! Iar după Pirinei, vin Alpii. Trebuie să-l văd pe doctor ca să mă cațăr pe munții ăia, știu bine. O să-mi dea el ceva. Nici vorbă să nu-mi dea.

Când mi-am început eu cariera, altfel stăteau lucrurile. Pe atunci avea fiecare o servietă mică, de parcă am fi mers la serviciu. Plină cu bunătăți. Ai încercat asta? Dar pe asta? Asta-i ceva ce trebuie să iei puțin mai devreme, și așa mai departe. Toată lumea avea nevoie de un *vuuum*, în același timp. Nu ai la dispoziție decât vreo trei ore pentru amfetamine, așa că trebuie să le iei înainte să înceapă munții cei mari. Ne distram pe cînste, le luam toți, în același timp, apoi aruncam bucățele de poleială ca pe capacele de la lapte, și tot în același timp simțeam cum crește ritmul, și râdeam toți și strigam *vuuum*, și toți urcam până în vârf, pe munte. Acum nu mai este așa. Nu se mai râde atât. În schimb, poți auzi, dă-mi apă, ia mesajul ăsta, ia-mă la roata ta, scoate-mă de aici. Am crezut că primele zile vor fi mai ușoare, poate chiar să mă lase să ies în față, dacă mă voi simți bine. Dar m-am simțit sleit încă din etapa de prolog, ăsta-i adevărul.

Pedalam prin câmpia plată de ore întregi, fir-ar să fie, holbându-ne la ei. N-am mai văzut munți așa de înalți. Mi-e frică. Mai întâi coborâm, apoi urcăm, nu? ăsta-i adevărul, așa merge treaba. La vale, apoi la deal. Mi-e teamă că n-o să ajung până la capăt.

De obicei nu mă întorc de la club înainte de ora 3, așa că, până să mă trezesc, el e de mult pe bicicletă. Frustrant, dar când deschid televizorul nu sunt în stare să deosebesc nici tricourile între ele, mi se par toate la fel și, în șase zile, nu cred că l-am văzut la față. Uneori sunt aproape sigură că l-am reperat, dar imediat transmisiunea trece la o imagine luată din elicopter și nu mai vezi decât șarpele acela lung de cicliști străbătând sate. Iar până să se termine ziua lui, a mea a și început. De fapt, nici Andy nu se omoară scriind cărți poștale. Cumpăr *L'Equipe* în fiecare zi și citesc pe unde a mai fost, ce mai urmează și parcurg clasamentul, căutându-i numele. Acum este pe poziția 152, din 178.

Andy are tendința să îi explice oricui cât de dur este să fii ciclist. Dar nici pentru noi nu e mai ușor. Betty și cu mine muncim șase nopți din șapte,

treisprezece spectacole pe săptămână. El mănâncă *friptură cu salată la 7, zice Sean* și se bagă în pat înainte de 9, când eu mai am în program încă două apariții. Susține că a merge pe bicicletă ține de caracter, de parcă nu ar mai fi și alte lucruri la fel. Monsieur Thalabert nu alege niciodată o fată dacă nu are personalitate, și bine face. Avem personalitate, fiecare în felul nostru. Când vreau să-l înțep pe Andy, îi spun că oricine poate să meargă pe bicicletă. Cu alte cuvinte, nu trebuie să fii ca o zână, cu proporții perfecte. Nici să ai un metru șaptezeci, fix. Și nici să respecti vreo regulă care îți impune să nu îți schimbi înfățișarea fără permisiunea conducerii.

Există o groază de reguli, care sunt toate spre binele nostru. Nu ai voie să bei în incintă, nici să te întâlnești cu bărbați pe o rază de două sute de metri în jurul clubului; să nu te îngrași, să nu întârzii, să îți iei concediu când vor ei și așa mai departe. De aceea le plac englezoaicele. Suntem disciplinate și avem înfățișare adecvată. Desigur, cine e prins cu droguri zboară acasă.

Uneori mi se pare straniu, când mă gândesc la trecut. Colegele mele sunt cât se poate de săritoare, ca o familie, iar clubul e casa mea. Eu am fugit de acasă pentru că mama îmi lua leafa și îmi dădea doar bani de buzunar, îmi vreme ce tata stabilea toate regulile: la ce oră să fii acasă, cât de scurtă să fie fusta, cu cine să mă întâlnesc, când și unde. Acum, Monsieur Thalabert ne pune banii într-un cont special, de economii, ne protejează de anumiți bărbați, în vreme ce Madame Yvonne se agită permanent în jurul nostru, ca o cloșcă. Christine, altă fustă. Christine, ai grijă cu băiatul acela. Și așa mai departe. Dar nu mă deranjează câtuși de puțin. Cred că e vorba de diferența dintre casa în care crești și casa pe care ți-o alegi.

Unii oameni se miră că te poți dezbrăca în public. Ei bine, mie nu mi-e rușine de cum m-a lăsat natura. De fapt nici nu se poate spune că-ți dezbraci hainele, atâta vreme cât nu prea ai nimic pe tine de la bun început. După cum zice Betty, orice lucru este acoperit întotdeauna de ceva, chiar dacă nu este decât lac de unghii. Totul este acoperit de ceva. Probabil că nici din Andy nu se vede mai mult când este pe bicicletă decât se vede din mine, când sunt pe scenă. Bona mea a trecut pe la mine, fără să le spună părinților mei. Și i-a plăcut mult spectacolul. A zis că este de bun-gust și a fost foarte mândră de mine.

Un anume ciclist, în urmă cu câțiva ani, avea să fie testat într-o anume zi. Ar fi trebuit să fie la întâmplare, dar nu era ca acum, poftim încoace și vâr-o în eprubetă, sub privirea atentă a unui tip în halat alb, care se uită cât o umpli. Aflam din timp, chiar în dimineața cu pricina, și deveneam mai

cumpătați cu delicatesele pe care le luam. Oricum, ciclistul acela știa că va fi controlat la sfârșitul zilei și se căcase pe el de frică. Exagerase în ultima vreme, chemându-l prea des pe tipul cu geanta. Și ce credeți că a făcut? A rugat-o pe prietena lui să-l aștepte pe traseu, într-un anumit loc din pădure, nu foarte umblat. Și când a sosit plutonul, a zis că rămâne puțin în urmă să se pișe sau cam așa ceva, ori c-a văzut-o pe prietena lui și vrea să-i dea un sărut. Oricum, s-a oprit și a luat o probă de a ei, pregătită într-o sticlă de plastic, după cum îi ceruse, apoi i-a dat un sărut, strecurându-și obiectul sub tricou. La sfârșitul zilei i s-a cerut să dea o probă de urină, iar el a luat tubul, s-a dus la toaletă, s-a întors cu el plin și l-a predat, simplu ca bună ziua. A doua zi de dimineață a fost chemat înapoi de doctori, ceea ce chiar l-a luat prin surprindere, convins fiind că testul n-avea cum să nu iasă bine. Nu știa ce să mai creadă. Și ei i-au zis: „Francois”, sau cum l-o fi chemat, „Francois, o veste bună și una rea: ești curat, tinere, dar ai rămas însărcinat.”

Andy mai povestea că, odată, Linda și Sean Kelly îl așteptau pe Stephen Roche să facă un test doping. Asta se întâmpla în timpul cursei Amstel Gold Classic din 1984. La Meersten. În Olanda. Vedeți, de acum cunosc toate detaliile. Linda stătea sprijinită de mașină, și când s-a îndepărtat a rămas o pată în locul în care își ținuse mâna. Sean Kelly, care după cum zice Andy este un tip foarte scrupulos, a scos imediat o batistă din buzunar și a lustruit locul cu pricina. Fără nicio vorbă, pur și simplu doar a lustruit locul. Linda i-a spus că își dă seama care sunt prioritățile lui, mai întâi mașina, pe urmă bicicleta și apoi nevasta. Sean Kelly a măsurat-o, absolut serios, și știți ce i-a zis? „Bicicleta vine pe primul loc.”

Ne înțelegem destul de bine. Cea mai cruntă ceartă am avut-o pe la început. Mă tot uitam prin ziarele franceze căutându-i numele, iar când l-am găsit, am văzut că-i spuneau *un domestique*. Asta înseamnă servant, în franceză. Cum era posibil ca el, care se tot dădea mare că francezii îi respectă cu adevărat pe cicliștii englezi, deoarece sunt așa de duri, să fie numit servant? Și mi-a explicat că-i absolut firesc, că face parte din echipă doar de doi ani, că e firesc să le aducă celorlalți sticla cu apă, să le transmită mesaje și să cedeze o roată sau chiar bicicleta întreagă, dacă are nevoie de ea cineva important. Așa e când faci parte dintr-o echipă, unul pentru toți și toți pentru unul. M-am gândit că e puțin cam înfumurat și, în loc să-mi văd de ale mele, i-am zis că mai degrabă toți pentru unul, decât unul pentru toți. Imediat mi-a spus că habar n-am, deși ar trebui să am, pentru că și eu, când

dansez, fac parte dintr-o echipă și să nu îmi imaginez că vine cineva să mă vadă doar pe mine. Îmi aduc aminte exact și ce a mai adăugat. Că nu sunt decât o bucățică de garnitură de pe o pizza și că ar trebui să mă gândesc la asta prima dată când dau din fund, numai că nu a zis fund. Și că suntem amândoi de aceeași teapă. Numai că nu a zis frumos, în sensul că ne-am potrivi bine, doi împotriva lumii, așa cum era când am plecat împreună. Suna de parcă aș fi fost un gunoi de pe trotuar, și nici el nu stătea mult mai bine. Doar în câteva secunde toate o luaseră razna. Cunoașteți sentimentul? Mă trimite cu gândul la pescăruși. Nu s-au întors din drumul lor, deși el a încercat să-i sperie, să-i îndepărteze. Dar nu l-au luat în seamă și ne-au urmărit până aici.

Vă dați seama ce îngrozitor mă simțeam. El mai era încă supărat, dar după o vreme ne-am dus la culcare și... ei bine, cum nu avea nicio cursă în următoarele zile... Dar niciodată nu funcționează așa, pur și simplu, nu? Mereu există o părticică din tine care gândește, știu de ce o facem, dar pentru tine este la fel și asta nu schimbă cu nimic situația. După aceea, mi-a spus, nu știi niciodată când o să-ți pierzi roata din spate, este? Simți pur și simplu cum alunecă și apoi aștepti ca asfaltul să-ți smulgă pielea de pe trup. Nu se referea doar la mine. Se referea la toată situația.

Când s-a căsătorit Sean Kelly cu Linda, ce credeți că au făcut colegii lui? Știți cum este obiceiul la nunta unui soldat? Așteaptă toți camarazii cu sabia deasupra capului când iese cuplul din biserică. Colegii lui Sean Kelly și-au înălțat cursierele, într-un arc de triumf, pe sub care au trecut amândoi. Nu vi se pare frumos?

Preotul care i-a unit le-a explicat că mariajul este ca Tour de France, străbate tot felul de reliefuri și drumuri. Că uneori calea este ușoară și alteori dificilă, și așa mai departe. Dar Sean Kelly s-a ridicat și a zis: „Există un aspect din discursul Părintelui But-ler pe care aș vrea să îl lămuresc. Nu cred că Tour de France poate fi comparat cu mariajul. Dacă lucrurile nu merg bine într-o cursă de ciclism, poți să cobori de pe bicicletă, pur și simplu.”

Dar nici asta nu e chiar așa de ușor. Ni se lasă o zi de odihnă înainte de Pirinei. Nu știu dacă e mai bine sau mai rău. Toată lumea se sperie de munții înalți. Știi ce spun cicliștii despre munți: te jupoaie și te lasă în fundul gol, asta spun. Urcășurile, aerul rarefiat, coborâșurile nebune. Păsările acelea plutind, dând roată. Păsări mari, care mănâncă iepuri și alte animale mici. Trebuie să nu uiți că și celorlalți le este frică. Și nici nu te poți

vreodată obișnui, așa se spune. Ați auzit de Alpe d'Huez? Este undeva în Alpi. Pe vremuri, un ciclist de frunte se temea îngrozitor, așa că într-un an, l-a luat pe partenerul său de antrenament și au mers acolo în vacanță. Au urcat de douăzeci de ori, până când i-a trecut frica. De douăzeci de ori. Anul următor, când Turul a ajuns la Alpe d'Huez, nu i-a mai fost frică. O adevărată greșeală. Muntele l-a făcut fărâme.

Vagonul cu mătura, așa i se zice, și este cel mai rău lucru care te pândește. Te adună pe fărâș. Vine la urmă, cu o coadă de mătură prinsă pe capotă, care de-abia așteaptă să clachezi. E acolo tot timpul, hăituindu-l pe ultimul om de pe traseu. Azi a fost lângă mine. Vrei să te urci, vrei să mergi acasă, ai avut o cădere urâtă, probabil că mușchii te dor, înăuntru e un scaun moale și comod. Hârș, hârș. Ca un seducător afurisit, care merge alături de tine. Nu mai trebuie să-ți faci griji, nu mai trebuie să dai din pedale. Poți să stai cu picioarele în sus. Ai ocazia să ajungi acasă pe scurtătură. Nimeni nu rezistă din prima în Marea Bucla, dar tu ai întrecut orice așteptare. Nu te distruge acum, a mai rămas destul din sezon. Haide, poftim înăuntru. Hârș, hârș, facem ordine și curățenie pe drum. Nu prea ai cum să-i duci apă liderului echipei tale, când ești cu douăzeci și cinci de minute în urmă, nu? Mai lasă mândria aia de căcat. Nimeni nu te acuză. Vino înăuntru, pune-ți picioarele în sus, avem loc destul, și pentru alții. Hârș, hârș. Uită-te la munții ăia. Te jupoaie și te lasă în fundul gol.

Pe la Începutul relației noastre, Andy mi-a mai spus o poveste. Încerca să mă impresioneze cu cât de *duri* sunt ei toți. Am ajuns să urăsc cuvântul acesta, mă-nțelegeți. Prin urmare, Sfântul Sean Kelly avea o problemă cu fundul. Nu țin minte detaliile, decât bineînțeles că era cu mult mai dureros decât ar putea o femeie să înțeleagă vreodată. A făcut nu știu ce tratament și a continuat să fie la fel de dureros, dar oricum el tot a continuat cursa. Nu era în Franța, nu știu din ce motiv țin minte asta. Oricum, la finalul poveștii, mi-am dat seama că ar fi trebuit să fiu impresionată, cel puțin Andy și-ar fi dorit asta, dar totul suna... nu neapărat stupid, dar nici să rămâi cu gura căscată. Prin urmare, am întrebat cu seninătate, și apoi ce s-a întâmplat? Cum adică, și apoi ce s-a întâmplat, s-a mirat Andy. Iar eu am insistat, Sean Kelly a câștigat cursa? Nu! în regulă, m-am gândit eu, înseamnă că nu merita, nu? Atunci am înțeles că s-a supărat. Foarte bine, dacă te vād așa de interesată, a mai spus, am să-ți povestesc ce s-a întâmplat. A continuat cursa și, la o zi sau două, cusăturile i s-au rupt când era pe bicicletă și pantalonii i

s-au umplut de sânge și a trebuit să abandoneze, acum îți dai seama de ce îl admir? Și eu am zis da, însă nu sunt sigură că nu voiam să spun nu.

Domnul Douglas mi-a povestit despre Brambilla. Numele acesta nu vă poate spune nimic, dacă nu sunteți din tagma noastră. A fost un italian. Acum mulți ani. A pierdut Tour de France chiar în ultima zi, ceea ce nu se întâmplă prea des. Dar nu de asta mi-a povestit domnul Douglas despre el. Era un adevărat profesionist. Un tip tare. Când considera că merge prost, avea obiceiul să-și tragă palme peste față, să se lovească și cu pompa și să nu mai bea apă, chiar dacă mai avea o mică rezervă. Un caracter tare. Trebuie să fii și puțin nebun, ca să faci tot ce facem noi. Oricum, era un ciclist cunoscut și avusese o carieră frumoasă, dar începuse să îmbătrânească puțin. Și, într-o bună zi, colegii săi s-au dus să-l viziteze, și l-au găsit în fundul grădinii. Săpase un fel de groapă, ei bine, mai degrabă un șanț îngust, dar foarte adânc. Știți ce făcea? Își îngropa bicicleta. O îngropa dreaptă, ca la concurs. Colegii l-au întrebat ce are de gând, iar Brambilla le-a spus imediat. Își îngropa bicicleta pentru că, după părerea lui, nu mai era vrednic să o încalece. Domnul Douglas mi-a zis să nu uit niciodată povestea asta, și nici nu am uitat-o.

TUNEL

Englezul între două vârste călătorea la Paris cu afaceri. S-a așezat comod în fotoliul său și, metodic, și-a potrivit tetiera și sprijinul pentru picioare; spatele îl mai durea încă după niște ușoare săpături de primăvară. Apoi a desfăcut masa rabatabilă, a verificat duza ventilatorului și lumina de deasupra capului, îi plăcea să ignore revista pusă gratis la dispoziție, căștile audio și instalația video individuală, pe al cărei ecran puteai citi meniul și lista de vinuri. Nu că ar fi avut ceva împotriva mâncării și a băuturii: păstra încă, la aproape șaptezeci de ani, pofta febrilă și nerăbdarea, uneori vinovată, a mesei următoare. Dar își îngăduia să devină — sau, mai degrabă, să devină și față de sine, nu pur și simplu față de ceilalți — puțin demodat. Poate că e doar un gest de paradă să vii cu sandviciuri de casă și cu o sticlă mică de Meursault, când prânzul se servește gratis călătorilor de la clasa business. Dar așa își dorea el, și exact așa și făcea.

În timp ce trenul pornea maiestuos din St Pancras, se gândea, ca întotdeauna de altfel, cât de banal și surprinzător putea fi că, pentru el, orașul Paris devenise mai la îndemână decât Glasgow, la fel și Bruxelles decât Edinburgh. Pleca din propria sa casă, din nordul Londrei, și, după nici trei ore, străbătea povârnișul blând pe boulevard de Magenta, fără ca măcar

să-și fi fluturat pașaportul. Avea nevoie doar de cartea de identitate europeană, și asta numai dacă ar fi jefuit vreo bancă sau dacă ar fi alunecat pe linia de metrou. Și-a scos portofelul și a verificat bucata dreptunghiulară de plastic: numele, adresa, data nașterii, elementele de securitate socială, telefonul, faxul și e-mailul, grupa sanguină, fișa medicală, ratingul de credit și rudele apropiate. Toate aceste lucruri, cu excepția primelor două, erau ascunse vederii, codificate într-un mic romb irizat. Apoi și-a citit numele — două cuvinte și o inițială, golite de orice legătură cu el, după atâția ani de conviețuire — și și-a studiat fotografia. Slab, față prelungă, puțină gușă, roșeață în obraji și câteva vinișoare sparte, doar ignorase întotdeauna avertismentul cu alcoolul, plus ochii aceia de ucigaș în serie pe care ți-i dau fotografiile la minut. Se vedea silit să-și recunoască acest defect și, nu din orgoliu, niciodată nu îi plăcuseră fotografiile sale.

Călătorise pentru prima oară în Franța cu cincizeci și șase de ani în urmă, cu automobilul, împreună cu familia, într-o vacanță prin Normandia. Nu existau feriboturi pe care să te sui și să te dai jos cu mașina, nici Eurostar, nici Le Shuttle. Pe-atunci ți se fixa mașina pe un paiet de lemn, pe un cheu din Newhaven, și ți-o vârau în hăurile calei, ca pe un balot. Iar amintirea aceasta repetată declanșa în el catehismul plecării. Pornise cu nave din Dover, Folkestone, Newhaven, Southampton, Portsmouth. Acostase la Calais, Boulogne, Dieppe, Le Havre, Cherbourg, Saint-Malo. Zburase de pe Heathrow, Gatwick, Stansted, London City Airport; aterizase la Le Bourget, Orly, Roissy. Prin anii șazecei încercase și un tren de noapte, cu vagon de dormit, de la Victoria Station la Gare du Nord, și apoi Silver Arrow: patru ore și un sfert de la un oraș la altul, așa suna lauda, de la Waterloo la Lydd, Lydd la Le Touquet, iar trenul de Paris aștepta chiar lângă pista aeroportului. Ce altceva? Zburase de la Southampton (Eastleigh, mai precis) la Cherbourg, în ceea ce se chema pod aerian, cu Mini Morrisul său bondoc în cala unui avion de transport hodorogit. Aterizase la Montpellier, Lyon, Marseille, Toulouse, Bordeaux, Nisa, Perpignan, Nantes, Lille, Grenoble, Nancy, Strasbourg, Besançon. Se întorsese cu monoraiul de la Narbonne, Avignon, Brive-la-Gaillarde, Frejus and Perpignan. Zburase peste țara aceea, o traversase și cu trenul, și cu autobuzul, și cu mașina proprie sau chiar cu autostopul; făcuse bășici în tălpi cât boabele de fasole prin Munții Cevennes. Avea nenumărate generații de hărți Michelin galbene, și era suficient să le deschidă: și acum își aducea aminte ce șoc a avut, cu mai bine de patruzeci de ani în urmă, când francezii au descoperit calea ocolită

— birocrația în confruntare cu adepții liberului arbitru, vechiul lor conflict. Dar mai târziu au descoperit și obstacolul, sau „polițistul adormit”, care te obligă să reduci viteza: *ralentisseur* sau *policier couchant*. Ciudat este că polițiștii noștri dorm, pe când ai lor se întind, numai. Ce anume vă spune asta?

Eurostarul a ieșit din ultimul tunel londonez în soarele de aprilie. Zidurile din cărămidă maronie de pe marginea terasamentului, încărcate de graffiti, cedau încet locul suburbiilor amuțite. Era una dintre acele dimineți cu strălucire fragilă, făcute parcă să te amăgească, atunci când gospodinele întind rufe pe frânghii, și le prind greșit de mânecile scurte, iar tinerii se aleg cu nevralgii fiindcă-și decapotează prea din timp automobilul. Apoi au început să defileze casele cu calcan, parcă trase la xerox, iar crengile prunilor atârnav greu sub povara florilor, mari cât fructele. Apoi loturi după loturi, incert delimitate, și un teren de sport gardat de panouri pentru cricket, aranjate hibernal. Atunci a renunțat la peisaj, preferând cuvintele încrucișate din *Times*. Cu câțiva ani în urmă, își stabilise strategia pentru ținut senilitatea la distanță: un careu pe zi și, la nevoie, să-și zică verde în față că-i un bășinos bătrân. Dar toate aceste precauții nu trădau oare, la rândul lor, o senilitate juvenilă?

Apoi și-a abandonat gândurile despre sine și s-a concentrat asupra vecinilor de compartiment. La dreapta sa erau trei domni în costum și un tânăr într-un sacou în dungii, iar vizavi o femeie în vârstă. În vârstă, adică aproximativ de aceeași vârstă cu el. Rostea din nou cuvântul, aproape că-l plimba prin gură. Nu-i plăcuse niciodată prea tare — era oarecum slinos și insinuant — iar acum, când îl viza direct, îi plăcea chiar și mai puțin. Tânăr, matur, vârstnic, bătrân, mort: cam așa se conjugă viața. Dar, nu! Viața este un substantiv și, prin urmare, așa se declină viața. Da, mult mai bine, în orice caz, viața se *declină*. Și mai apare și un al treilea sens: viața refuzată, viața pe care nu o stăpânești cu totul. „îmi dau seama acum că mi-a fost întotdeauna teamă de viață”, recunoscuse Flaubert. O fi un adevăr valabil pentru toți scriitorii? Dar, în orice caz, este un adevăr necesar: pentru a fi scriitor, trebuie oare să declini viața, într-un anume sens, sau poți să fii scriitor doar în măsura în care declini viața? Unde rămăsese? *Vârstnic*. Da, finețea falsă a acestei expresii trebuie să dispară. Tânăr, matur, bătrân, mort. Disprețuia felul în care oamenii se fereau de subiectul vârstă — propria lor vârstă — fiind fericiți, în schimb, să discute despre a altora. Bărbați în jur de șaptezeci și cinci de ani vorbind despre „bătrânelul de optzeci” și femei

de şaizeci şi cinci, pomenind despre „biata bătrânică” de şaptezeci. Mai bine păcătuia în celălalt sens. Tânăr până la treizeci şi cinci, matur până la şaizeci şi bătrân după. Prin urmare, femeia de vizavi nu era vârstnică, ci bătrână, şi el era tot bătrân, de exact nouă ani. Mulţumită doctorilor, te poţi bucura de bătrâneţe îndelungată, te poţi surprinde înclinat spre anecdotică, ori spre memorialistică şi divagaţie. Mai poţi fi sigur pe conexiunile locale, dar temător în ceea ce priveşte structura generală. Cita cu plăcere concluzia soţiei sale, rostită cu mult în urmă, pe când amândoi erau doar maturi: „Pe măsură ce îmbătrânim, devenim tot mai rigizi în trăsăturile noastre cel mai puţin acceptabile.” Perfect adevărat, dar cum puteai să te salvezi? Trăsăturile noastre cel mai puţin acceptabile sunt, de altfel, şi cele mai vizibile. În cazul lui, despre ce putea fi vorba? Probabil că satisfacţia de a-şi pune întrebări la care nu se putea răspunde.

Bărbaţii, pe mai târziu. Acum femeia: păr argintiu, fără pretenţii de autenticitate (nuanţa, adică, părul era, din câte îşi dădea el seama), cămaşă de mătase cu primule, vestă bleumarin şi batistă cu primule la piept, fustă ecosez care... nu, despre cât era de lungă şi de în pas cu moda nu mai putea să comenteze, şi nici nu se mai străduia. Era înaltă, unu şaptezeci sau şaptezeci şi cinci, şi bine făcută. Refuza un alt cuvânt slinos, „frumoasă”. La adresa unei femei peste o anumită vârstă, sensul devenea cu totul altul, adică „frumoasă pe vremuri”. O gravă eroare, de vreme ce frumuseţea e un atribut care se dobândeşte în timp, de regulă după treizeci de ani, şi rareori se poate pierde. Iar inocenţa aceea obraznică, provocatoare, este cu totul altceva. Frumuseţea e legată intim de cunoaşterea de sine, şi de cunoaşterea lumii; şi, logic, n-ai cum să fii frumoasă până pe la treizeci de ani, poate doar pe fragmente. Dar fata de la Crazy Horse? Da, se potriveşte cel mai bine. Are şi tot ce-i trebuie, înălţime, ținută. Se întoarce pentru o reuniune: exact aşa se face, nu? Poate promoţia Madame Olive din '65. Straniu, dar fenomenul funcţionase. În ciuda spectacolelor ceva mai vulgare, existase totuşi un public şi pentru dansatoarele harnice din Anglia, care evoluau în perechi solide, ca locuinţele cu calcan din suburbii, şi interpretau ceea ce era considerat a fi un dans erotic de bun-gust. Dar nu aveau voie să-şi stabilească întâlniri pe o rază de două sute de metri în jurul clubului. Rapid, şi-a imaginat cum trebuie să fi fost viaţa ei: şcoală de balet în Camberley, divertisment pe navele de croazieră, probă la Crazy Horse; apoi strălucitor nume de scenă, cu rezonanţă latino, viaţă profesională în atmosferă de familie şi bani economisiţi graţie clubului. În fine, după patru sau cinci ani,

reîntoarcerea în Anglia și plata avansului pentru un magazin de îmbrăcăminte, gentlemen admiratori, căsătorie, copii. Apoi a verificat verigheta: plasată central, între două piese mai geologice. Da, asta trebuie să fie, se întorcea pentru cea de-a cincizecea aniversare... Madame Olive dispăruse demult, desigur, dar Betty de la Falmouth va fi prezentă, ca și...

Sacoul tipului de vizavi, în diagonală, era cam de operetă. Dar toate sacourile în dungi sunt, *au fond*, de operetă, pretinse descendente pe linie directă din Jerome K. Jerome sau din Regata de la Henley. Însă nuanțele acestuia, sânge-de-bou și alb-var, frizau numai parodia. Un grăsun între două vârste, cu păr cărunt și perciuni bronz-ostentativ, aplecat asupra unei reviste de ciclism. Vreun hoț pus pe fugă? Un clișeu prea des folosit. Director de televiziune plecat să oferteze pentru a transmite de la Tour de France anul acesta? Nu, ia să mai căutăm într-altă parte. Negustor de antichități în drum spre Hotel Drouot? Sună ceva mai bine. Sacoul mândru e menit să dea un aer ușor ambiguu personajului, să atragă privirile conducătorului de licitație și, în același timp, să-l subestimeze rivalii când ofertele iau o turnură serioasă.

Dincolo de bărbații în costum se vedeau o plantație de hamei și coșul înclinat al unei colibe, folosite pentru uscarea recoltei. Se concentra asupra lor, în încercarea de a-i judeca obiectiv. Cel cu ochelari și cu ziar părea să studieze în detaliu fereastra vagonului: prea bine, va fi inginer de construcții civile. Cel fără ochelari dar cu ziar și cravată în dungi, dată de instituție, putea fi din eşalonul trei de la Comisia Europeană? Iar celălalt... ah, să vedem: cugetător sau trădător, ori sudor poate, sau vânător de balene... Ei, nu iese chiar întotdeauna, nici cu oricine, și asta descoperise de acum.

Pe vremuri, după atât timp conversația ar fi fost de mult pornită. Dar în zilele noastre se instala cel mult un soi de camaraderie precaută. Stop. Bășinos bătrân. Expresia *în zilele noastre* te dă de gol, ea precede sau urmează o afirmație vrednică de a fi denunțată de eul absent, mai tânăr și mai critic. Cât despre sentimentul respectiv, nu uita că nu este ceva nou pentru tine. În copilăria ta, adulții de atunci tot povesteau despre cum „*discutam între noi în timpul războiului*”. Și cum reacționei tu, cufundat în plictiseala intensă a vârstei tale? Gândeai înciudat că războiul pare un preț cam mare pentru acest rezultat social aparent dezirabil.

Da, însă chiar și așa... își amintea... nu, acest verb se dovedea inexact, descoperea asta tot mai des. De fapt, i se părea că își aduce aminte — ori își imagina fragmente din trecut, sau poate le reconstruia doar, din filme și din

cărți, cu ajutorul unei nostalgii ca un Camembert vechi — de vremurile când, la drum lung, călătorii care traversau Europa cu trenul legau cunoștință. Se iscau tot felul de incidente — intrigi mărunte și personaje exotice: omul de afaceri libanez, mâncând stafide dintr-o cutiuță de argint, ori vampa misterioasă și secretul ei neașteptat. Spiritul britanic rezervat putea fi biruit doar cu ajutorul controalelor de pașaport făcute cu suspiciune și priviri piezișe și al clopoțelului agitat de stewardul în jachetă albă; sau mai putea fi deschisă, doar cu degetul mare, tabachera de бага, dezmoțind astfel atmosfera. În zilele noastre... da, în zilele noastre călătoria de-a curmezișul acestei noi uniuni vamale europene a devenit prea scurtă, mâncarea vine la fotoliu și nimeni nu fumează. Moartea Trenului cu Compartimente și Efectele Ei asupra Interacțiunii Sociale din Timpul Călătoriei.

Din nou, bășinos bătrân: născocea titluri de studii vag comice. Și totuși... pe la începutul anilor nouăzeci a avut ocazia, la Zurich, să urce într-un tren auster și neprietenos, cu destinația Munchen. Explicația pentru aspectul jalnic a ieșit repede la iveală: destinația lui finală era Praga, și făcea parte din vechiul material rulant comunist, care primise permisiunea, cu bunăvoință, să murdărească impecabila șină capitalistă. Pe locurile de la fereastră stătea un cuplu de elvețieni în haine din tweed, plini de pleduri, sandviciuri și valize antice (acum, asta era absolut în regulă, o valiză poate — chiar trebuie — să fie antică), pe care doar un englez matur ar fi fost suficient de puternic să le așeze în plasă. Vizavi de el stătea o elvețiancă înaltă, blondă, în haină stacojie și pantaloni negri, în jurul căreia se distingea un vag zornăit de aur. Fără să mai pice pe gânduri, a preferat ediția europeană a ziarului *Guardian*. Trenul a pornit agale și poticnit de-a lungul primilor kilometri, și ori de câte ori frâna, ușa compartimentului se deschidea cu o bufnitură. Apoi, când trenul lua viteză, se trântea la loc. Una sau două, sau poate patru înjurături în gând, la fiecare câteva minute, pentru un proiectant de vagoane ceh, anonim. După o vreme, elvețianca a abandonat revista, și-a pus ochelari întunecați și și-a lăsat capul pe spate. Ușa s-a mai trântit de câteva ori, până ce englezul a oprit-o cu piciorul. A trebuit să se răsucească puțin ca să-i iasă, și apoi să și rămână așa, în acea poziție incomodă, de strajă, vreme de o jumătate de oră. Veghea lui s-a încheiat când un conductor a bătut cu cleștii de metal în geam, zgomot pe care nu-l mai auzise de zeci de ani. Femeia s-a mișcat puțin, i-a întins biletul și, după plecarea funcționarului, s-a uitat spre el și i-a spus:

— *Vous avez bloqué la porte, je crois.*

— *Oui. Avec mon pied,* a explicat el, pedant. Și apoi, la fel de inutil: *Vous dormiez.*

— *Grace a vous.*

Treceau pe lângă un lac. Care dintre ele era? s-a interesat el. Ea nu știa. Lacul Constance, poate, și s-a consultat cu celălalt cuplu, în germană.

— *Der Bodensee,* a confirmat. Aici s-a scufundat singurul submarin elvețian, pentru că au uitat ușa deschisă.

— Când s-a petrecut asta? a vrut el să știe.

— Este o glumă.

— Ah...

— *Je vais manger. Vous m'accompagnez?*

— *Bien sur.*

În vagonul-restaurant au fost serviți de cehoaice cu șolduri late, cu fețele obosite și părul neîngrijit. El a luat un Pils și o omletă pragheză, ea un munte diform, încununat de o felie de carne de vacă, și șuncă și un ou prăjit fără milă. Omleta i s-a părut tot atât ie delicioasă pe cât era situația de neașteptată. El a cerut o cafea, ea un pahar de apă fierbinte cu un pachetel de ceai Winston Churchill. Încă o bere, încă un ceai, încă o cafea, o țigară, în vreme ce peisajul domol din sudul Germaniei defila leneș, în ritmul roților. Căzuseră de acord în privința nefericirii. Ea hotărâse: a nefericirea vine de la cap, nu de la inimă, fiind provocată de imaginile false create în cap; el, mai pesimist și incurabil, susținea că nefericirea vine numai de la inimă. Ea i se adresa cu *Monsieur*, și folosea în continuare forma cuviincioasă, *vous*, iar el găsea o adevărată voluptate în tensiunea dintre formalismul lingvistic și ipoteza intimității. Apoi a invitat-o la prelegerea lui din acea seară, la Munchen, dar ea i-a răspuns că avea în plan să se întoarcă la Zurich. Pe peron, la Munchen, s-au sărutat pe amândoi obraji, iar el i-a zis: *A ce soir, peut-etre, sinon a un autre train, une autre viile...* Fusesse un flirt perfect, perfecțiune confirmată și de faptul că ea nu a luat parte la prelegerea lui.

Terminalul navetei de la Cheriton rămăsese în urmă, iar șeful trenului anunța că se apropiau de Canalul Mânecii. Garduri mari, beton curat, o coborâre greu sesizabilă și apoi întunerice suav. A închis ochii, iar în tunelul memoriei auzea doar ecoul unor scandări ritmice. Se petrecuse probabil cu cincisprezece sau douăzeci de ani în urmă, iar individul acela dubios, din

celălalt capăt al culoarului, îi adusese aminte de întâmplare, prin analogie. La fel ca poveștile, și oamenii se repetă.

Și s-a întors în camera obscură a trecutului său personal, unde a văzut un grup de fani ai unei echipe de fotbal apropiindu-se, cu berea într-o mână și pumnul ridicat deasupra capului. „Dra-go-nii! Dra-go-nii!” Jachete negre din piele, inele în nas. Și-au dat cu ochii de Lenny Fulton, oportunistul, dar și încrezutul prezentator de la Sportsworld UK, un tip cu păr cărunt și sacou comic. Lenny Fulton, „omul căruia îi place să schimbe cursul lucrurilor”, care, pe la începutul sezonului, îi atacase pe anumiți susținători ai unui club din sudul Londrei, spunând că sunt „mai rău ca porcii” „ba mai mult”, rectificase, „a-i numi porci ar fi o defăimare la adresa celui admirabil animal”. Iar acuzații au consimțit, în același registru. Am fost făcuți porci? Foarte bine, atunci porci vom fi! La următorul meci, au apărut cu inele de alamă prinse în nas, iar cei mai înflăcărați chiar și-au găurit septul, transformând astfel o acuză la modă într-o declarație permanentă și, de la înălțimea tribunelor, și-au guițat, cât i-au ținut puterile, sprijinul pentru favoriți. Și acum tocmai îl găsiseră pe cel care îi condamnase.

— Nemernicu’ de Lenny! Ia te uită pe cine avem noi aici!

Așa s-a stârnit învâlmășeala, un urlet de început, apoi stropi de bere și un tipăt speriat, „Stați, băieți”, înainte ca Lenny Fulton să fie smuls de pe locul său, imobilizat și luat pe sus.

Vreme de zece minute și mai bine, ceilalți călători s-au uitat în jur, încurajându-se unii pe ceilalți să își păstreze calmul. Apoi Fulton și-a făcut din nou apariția, adus de paznicii săi, care l-au trântit aproximativ ’n același loc. Era răvășit, cu fața roșie, cu bere în păr și în nas avea un inel de alamă.

— Mare baftă, este, Lenny? *Cu ușile.*

Un fan mai solid i-a mai dat două palme și l-a întrebat: O să-l porți, pe bune, Lenny?

— Pe bune, băieți.

— Tot drumul, până la Paris. Și în emisiuni. Suntem cu ochii pe tine.

Apoi s-au pregătit de plecare, cu inelele sclipindu-le în nări. Pe spatele jachetelor negre din piele erau brodate aripi de dragon stacojii. Lenny Fulton s-a uitat în jur, în compartiment, și a râs stânjenit.

— De fapt, sunt băieți de treabă, dar prea bine dispuși. E chiar un meci mare. Nu, sunt băieți buni. După o pauză, și-a pipăit inelul din nas, a râs iarăși și a adăugat: Niște *bestii* turbate. Și-a trecut degetele prin părul ud, pieptănându-l pe spate, până ce a căpătat din nou volum, în chip familiar

telespectatorilor de pe Sportsworld UK. Dacă nu erau ușile blocate, mă aruncau afară din tren. Porci. Apoi, după o chibzuință vizibilă și dramatică, a făcut rectificarea necesară. *Porci* e un cuvânt prea bun pentru ei. A-i numi porci ar fi o defăimare la adresa acelui admirabil animal.

Atunci s-au întors la calm și normalitate și au început discuțiile despre sport: meciul împotriva echipei Paris Saint-Germain, turneul de cricket din iarnă, Turneul celor Cinci Națiuni. Într-un târziu, s-a lansat și el, stingher, punând una dintre întrebările lui preferate:

— Când s-a jucat ultima oară cricket la Olimpiadă și cine a câștigat medaliile?

Lenny Fulton l-a măsurat cu acel soi de neîncredere profesională rezervată, evident, amatorilor de sport care-l plictiseau.

— E vreo șansă să păcălesc pe cineva? Cum nimeni nu s-a hazardat să dea un răspuns, a continuat: 1900, Los Angeles, Anglia, aur, Franța, argint. Fără bronz, pentru că numai aceste două țări au concurat.

Nimeni nu a părut prea interesat. Desigur, totul se petrecuse cu mai mult de un secol în urmă, iar el nu s-a mai obosit să pună și cea de-a doua întrebare: ce premiu special s-a oferit în anul în care Tour de France a trecut pe la Colombey-les-deux-Eglises? Vă dați bătuți? Toate cele trei volume de memorii ale generalului de Gaulle.

Când a sosit prânzul, stewardul l-a cercetat pe Lenny Fulton și a murmurat:

— Hai Dragonii, este, domnule Fulton?

— Ducă-se pe pustii, Dragonii. Și, te rog, un whisky cvadruplu. Sec, să nu văd vreo amestecătură de-aia de-a voastră.

— Da, domnule Fulton.

Acum, după ani și ani, englezul cel vârstnic și-a despachetat sandviciurile, a scos tirbușonul de călătorie, a deschis sticla de o jumătate cu Meursault, din 2009, și i-a oferit un pahar doamnei de la Crazy Horse, vizavi. Ea a ezitat puțin, a luat sticla, a întors-o ca să citească eticheta, apoi a consimțit.

— Dar numai o picătură, cât să gust.

Nimeni nu mai bea în ziua de azi. Sau, cel puțin, nimeni nu mai părea să bea așa ca el, adică doar puțin mai mult decât era recomandat. Cel mai bun mod de a bea. Altfel nu poți să ai de-a face decât cu whisky cvadruplu și creier înmuiat, ori cu „picături” sclifosite, așa cum turna el acum. Și-o imagina pe vremuri, în zilele ei de glorie, îndoind degetul mic și ridicând o

coupe de champagne comandată de un admirator pătimaș, întâlnit la două sute și un metru de club.

Dar cât se înșelase. Nu, nu se ducea la Paris și nu dansase niciodată, decât la întâlnirile pentru începători. Se ducea la Rheims, pentru o degustare de vinuri Krug, mergând până în 1928. Avea titlul de Maestru al Vinului și, după ce a examinat paharul de Meursault pe fundalul alb al feței de masă, a gustat puțin, și a comunicat tuturor că, pentru o recoltă nu dintre cele mai deosebite, avea un buchet rezonabil, deși se mai simțea și gustul ploii, iar depunerile îl dezechilibrău întrucâtva. A întrebat-o cât crede că a costat, iar ea a spus o cifră mai mică decât cea plătită de el.

Ei bine, o confuzie reușită, nu extraordinară, dar utilă. Preferata lui rămânea mai departe Casablanca. Acolo schimbase avionul, în drum spre Agadir, cu vreo douăzeci de ani în urmă, străbătând cu pași repezi un terminal înăbușitor, cu ochii la luminile de îmbarcare care începuseră să clipească, în mijlocul unei mulțimi de călători britanici, serioși și stoici. Când, dintr-o dată, o tânără și-a ieșit din minți și a început să-și risipească pe jos obiectele din geantă. Farduri, batiste, chei, bani zburau în mare viteză și, cu un soi de demență, continua să-și lovească geanta mult după ce se golise. Apoi, foarte calm și fără pic de rușine, sfidând graba tuturor, de parcă ar fi pus la încercare răbdarea avionului, s-a apucat să-și culeagă obiectele, ca scoase din gunoi, în timp ce prietenul ei rămăsese rigid, la coadă.

Se vede totuși că au prins avionul, pentru că au apărut la același hotel, plasat într-o oază, cu vârfurile înzăpezite ale Munților Atlas înălțându-se dincolo de păduri de mandarina luate de soare. În cea dintâi dimineață, se îndrepta spre clădirea centrală, îmbrăcată în bougainvillea, când a observat-o pe fată stând la o masă, cu uneltele de pictură răspândite în jur. Curiozitatea de a afla ce anume pierduse în aeroportul din Casablanca s-a aprins și mai tare în el. Cremă specială împotriva radiației solare factor-X? Lista de contacte locale? Dar trebuie să fi fost mult mai mult de atât, fără îndoială: ea era lividă, iar el luase foc în obraji. Un produs contraceptiv, a cărui absență le-ar fi amenințat vacanța? Capsule de insulină? Supozitoare? Vopsea de păr? Astfel s-a pomenit obsedat, retrospectiv și latent, de întreaga poveste, și a început să-și imagineze viața ei, umplând distanța psihologică dintre tânăra înfuriată și calma pictoriță în acuarelă. Cu fiecare zi ce trecea, speculațiile sale căpătau forme tot mai baroce, în vreme ce-și prelungea ignoranța ca pe o ispită. Dar, până la urmă, nu a mai putut suporta teama de

a pierde secretul tinerei, secret pe care, în mod sigur, ea nu-l aprecia la justa lui valoare, și într-o după-amiază s-a apropiat de ea. I-a lăudat opera în trecere, și imediat, cu o nepăsare prefăcută, ca și cum i-ar fi fost teamă să nu irosească cine știe ce șansă de fericire, a întrebat-o ce anume pierduse la Casablanca.

— Oh, a replicat ea scurt, cu o voce ridicată, alungând incidentul din minte, tichetul de îmbarcare.

Îi venea să strige de bucurie, dar a rămas încremenit, ca un logodnic disperat, cu ochii holbați, nesigur ce anume îl încântă mai tare: imensa greșeală de interpretare sau adevărul prefăcut. A doua zi, cei doi au plecat, ca și cum și-ar fi îndeplinit rolul — ceea ce și făcuseră, atât cât îl privea pe el.

Privea peisajul francez, asistând leneș la puținele lui noutăți. Șanțuri subțiri de drenaj și canale adormite. Turnuri de apă pe creste de dealuri, unele de forma păhăruțelor pentru ouă, altele ca suporturile pentru mingile de golf. Turla de biserică ascuțite ca niște creioane, în locul turnurilor pătrate din Anglia. Un cimitir din primul război mondial, cu un drapel tricolor arborat. Dar gândurile lui fugeau tot spre trecut, Agadir: da, cealaltă interpretare ratată, cu o jumătate de secol în urmă, când preda ca *assistant* la Rennes. Acel an din viața sa era acum condensat în câteva anecdote, a căror formă narativă finală o desăvârșise demult. Dar mai exista una, și poate cea mai adevărată. Elevii săi erau prietenoși — sau, în orice caz, îl tratau cu o curiozitate plină de umor — cu excepția unui băiat. Nu-și amintea numele lui, nici figura și nici expresia, ci numai locul ocupat — rândul din spate, puțin la dreapta — în sala de clasă mică și alungită. La un moment dat, și nici cum s-a ajuns la asta nu-și mai amintea, copilul îi comunicase fără ocolișuri că-i urăște pe englezi. Întrebat de ce, a spus că i-au ucis unchiul. Întrebat când, spus că în 1940. Întrebat cum, a spus că Royal Navy atacase în mod perfid flota franceză la Mers-el-Kebir. Mi-ați ucis unchiul, voi. Pentru tânărul *assistant d'anglais*, ura și cauza ei au venit ca un șoc istoric.

Mers-el-Kebir. Stai puțin, localitatea nu era defel aproape de Agadir. Mers-el-Kebir era lângă Oran: Algeria, nu Maroc. Nebun bătrân. Bășinos bătrân. Făcea conexiunile locale, dar îi scăpa structura generală. Însă acum nu mai putea fi vorba nici de conexiunea locală. Rigid în trăsăturile lui cel mai puțin acceptabile, bătea câmpii până la capăt. Trenul propriilor sale gânduri scăpase macazul, iar el nici măcar nu băgase de seamă.

Cineva i-a dat un prosop fierbinte; după folosire, din el a rămas o cârpă rece și umedă. S-o luăm de la capăt. 1940: să plecăm de aici. Foarte bine. 1940, putea să afirme, fără teamă, că se situa în urmă cu șaptezeci și cinci de ani. Făcea parte din ultima generație care păstra amintiri despre marile războaie europene, a căror istorie se împletea cu istoria lor de familie. Exact în urmă cu o sută de ani, bunicul său plecase în primul război mondial. Exact în urmă cu șaptezeci și cinci de ani, tatăl său plecase în al doilea război mondial. Exact în urmă cu cincizeci de ani, în 1965, el începuse să se întrebe dacă și lui îi va surâde norocul, pentru a treia oară în familie. Și așa se întâmplase: pe parcursul întregii sale vieți, norocul măreț, istoric, european, nu-și întorsese fața de la el.

Acum o sută de ani, bunicul său se înrolase voluntar și fusese trimis în Franța, cu regimentul său. Un an sau doi mai târziu, se întorsese invalid, cu picioarele mâncate de boală în tranșee. Din vremea lui nu se păstrase absolut nimic. Nu existau scrisori, nici cărți poștale militare, nici trese de mătase tăiate de pe tunică; niciun nasture, nicio bucată de dantelă de Arras, nimic nu rămăsese moștenire. În ultimii ei ani, bunica lui aruncase cu avânt tot ce-i pica în mână. Și lipsa oricărei amintiri era dublată de un alt strat tainic de nebulozitate. Știa, sau doar și-a închipuit mult timp că știe: bunicul vorbea senin despre înrolarea sa, despre instrucție și apoi despre plecarea în Franța, și despre cum sosise acolo; dar, mai departe, nu mai putea să povestească, sau prefera să treacă. Totul se oprea exact la linia frontului, lăsând imaginației atacurile furibunde, prin marea de noroi dezgustător, și contraatacurile adversarului nemilos. Tăcerea lui a fost absolut de înțeles: corectă și poate chiar fermecătoare, Cum oare să exprimi carnajul în cuvinte simple? Tăcerea lui, impusă de traumă sau poate de eroism, a fost absolut de înțeles.

Dar într-o bună zi, după moartea bunicilor, a întrebat-o pe mama sa despre războiul teribil în care luptase bunicul, iar ea i-a spulberat convingerile și povestea plăsmuită. Nu, îl asigurase ea, nu știa unde anume ajunsese, în Franța. Nu, nu credea că ajunsese în apropierea liniei de front. Nu, nu folosisese niciodată expresia „dincolo de creastă”. Nu, nu suferise nicio traumă. Și atunci, de ce nu povestea despre război? Răspunsul mamei sale a venit după o lungă pauză, în care a cântărit bine: „Nu povestea despre război pentru că, probabil, nu îl considera un subiect interesant.”

Așa stăteau lucrurile. Acum nu mai era nimic de făcut. Bunicul său se alăturase Dispăruților de pe Somme. Dar se întorsese, numai că pierduse

totul mai târziu. Numele lui putea fi foarte bine dăltuit pe marele arc de la Thiepval. Nu încapă îndoială că exista și o consemnare într-o *livre d'or* a regimentului, ori o documentare despre medaliile absente. Dar asta nu mai ajuta cu nimic. Niciun act de voință nu mai putea reface personajul acela cu moletiere, poate și cu mustață, din 1915. Era împins dincolo de memorie, și nici prăjitură franțuzească, mică și rotofeie, înmuiată în ceai, nu avea cum să mai scoată la lumină acele adevăruri atât de îndepărtate. Doar un nepot se mai specializa încă să le caute, dar printr-o tehnică diferită. De fapt, era menit să progreseze făcând recurs la știință, și recurs la neștiință, la tăinuire rodnică și la dezvăluire parțială, la un fragment anume, rezonant. *Point de depart* în meseria sa.

Tommies (Plural pentru Tommy, soldat britanic), așa se numeau cu o sută de ani în urmă, pe vremea când Franța era defrișată în folosul structurilor pentru tranșee. Mai târziu, când preda la Rennes, el și compatrioții săi erau cunoscuți ca *les Rosbifs*: un apelativ afectuos pentru locuitorii acelei insule din nord, voinici, de nădejde, chiar dacă mai lipsiți de imaginație. Dar, mai târziu, s-a descoperit un nou nume: *les Fuck-offs*. Britania a devenit copilul-problemă al Europei; își trimitea politicienii șovăielnici să mintă în legătură cu obligațiile lor și guerilele civile să se dea mari pe străzi, fără să cunoască limba, dar punând berea la mare preț. Fuck-off! Fuck-off! Fuck-off! Tommies și Roastbeefs se transformaseră în Fuck-offs.

De ce să fie surprins? Niciodată nu crezuse foarte mult în ameliorarea, ca să nu mai vorbim de perfectibilitatea rasei umane; micile ei progrese păreau să se datoreze mutațiilor întâmplătoare, tot atât de mult cât ingineriei sociale sau morale. În tunelul amintirii, inelul din nasul lui Lenny Fulton a fost ciupit în treacăt, în timp ce în fundal se auzea un murmur de „hai, Drago-nii, este, putoare?” Ah, las-o baltă. Sau, mai degrabă, să adoptăm o perspectivă mai largă: n-a fost mereu vorba de simpaticii Tommies și Roastbeefs, nu-i așa? Cu secole în urmă, pe vremea lui Jeanne d'Arc (după cum menționează OED (Oxford English Dictionary), au fost porecliți Goddems (De la *God damn*, fir-ar afurisit) și Goddams și Goddons, proferatori de blasfemii, devastatori ai fericitei țări de la sud. De la Goddem la Fuck-off: nu foarte departe. Și, în orice caz, bătrâni bodogănind tinerii zurbagii — un laitmotiv obosit. Destul cu tânguiala.

Numai că tânguiala nu e termenul cel mai potrivit. Ar fi fost mai corect jenă sau rușine? Apelativul Fuck-offs reprezenta o ofensă la adresa sentimentalismului, așa considera el. Judecata asupra altor țări rareori

imparțială sau precisă: ponderea gravitațională rămâne fie de partea batjocurii, fie a sentimentalismului. Cea dintâi nu-l mai interesa. Cât despre sentimentalism, ei bine, uneori era învinuit chiar pentru viziunea sa asupra francezilor. Și își accepta vinovăția, dar, ca o circumstanță atenuantă, le atrăgea atenția tuturor că de aceea există și alte țări. Este nesănătos să fii idealist cu propria ta țară, trebuie doar să te scuturi, să nu te lași vrăjit. Prin urmare, există și alte țări, pentru a suplini idealismul: ele sunt o versiune de pastorală. Și acum venea o nouă acuzație, aceea de cinism. Dar nici nu-i mai păsa prea tare de ce credeau ceilalți despre el. Prefera în schimb să-și imagineze un alter ego francez, călătorind în sens opus, printr-o plantație de hamei: un bătrân într-un pulover de Shetland, fermecat: marmeladă, whisky, ouă cu șuncă, Marks and Spencer, *lefair-play*, *le phlegme*, și *le seif-control*; ceai cu lapte de Devonshire, biscuiți din aluat fraged, ceață, meloane și catedrale. Case parcă trase la xerox, autobuze cu etaj. Și fete de la Crazy Horse, și taxiuri negre, și sate din Cotswold. Bășinos bătrân. Bășinos bătrân, francez. Da, dar de ce trebuie să porți ranchiună pentru acest exotism necesar? Poate că adevărata vină a celor denumiți *les Fuck-offs* a fost doar ofensa la adresa imaginatului sentimentalism francez.

Abia dacă mai fusese atent la călătorie: peisaj provincial proiectat dincolo de sticlă, douăzeci de minute de tunel, apoi din nou peisaj provincial. Ar fi putut să coboare la Lille și să viziteze ultimul munte de zgură rămas în Franța: mereu și-a dorit asta. Când ajunsese prima oară în zona aceea, mai existau sute de halde de steril negricioase, ce străluceau în ploaie. Dar pe măsură ce industria ieșea din funcțiune, grămezile abandonate dobândeau un aer tot mai pitoresc: piramide verzi, dubios de simetrice, așa cum natura nu ar plăsmui niciodată. Mai târziu, s-a inventat o metodă prin care zgura era transformată în pastă sau chiar în lichid — nu-și amintea detalii — iar de o vreme nu mai rămăsese decât o singură haldă, de pe care vegetația fusese înlăturată, lăsând-o în goliciunea ei neagră, autentică. Acest vestigiu devenise parte din circuitul 247 obiectivelor de patrimoniu din regiunea Somme, alături de poneiul de mină și de diorama în care minerul cu fața lui neagră stă în spatele sticlei, ca omul din Neolitic — un slalom până la începuturile muntelui de zgură. Dar vizitatorilor le era strict interzis să se cațare pe haldă, și nici gând să miște din loc vreun bolovan. Paznici în uniforme protejau monumentul, ca și cum ar fi avut o valoare reală, nu doar asumată.

Oare istoria descrie un cerc complet? Nu, un cerc complet nu se realizează niciodată: când istoria încearcă această scamatorie, iese de pe orbită, ca un pilot de navă spațială care a băut prea multe sticle de Meursault. Ocupația principală a istoriei este să elimine, să șteargă. Nu, nici asta nu mi se pare corect. Și-a amintit atunci de peticul de grădină din nordul Londrei: indiferent cât săpai, indiferent ce scoteai la suprafață, dimensiunile lui rămâneau aceleași. Prin urmare, poți scoate la lumina zilei un ciob dintr-o sticlă de bere Guinness, sau un chiștoc de țigară, sau un capac, sau doar un prezervativ striat, dar asta numai dacă îngropi tot mai adânc obiectele mai vechi. Și acum, ce oare plănuiau să mai îngroape? Parlamentul European tocmai primise propunerea de a raționaliza cimitirele din primul război mondial. Cu maximă discreție și respect, desigur, și cu promisiuni de atentă consultare democratică; dar el era suficient de bătrân ca să știe cum acționează guvernele. Așa că, la un moment dat, poate totuși după moartea lui, dar în mod inevitabil, aveau să elimine cimitirele. Va veni și asta. Un secol de amintiri este, desigur, suficient, după cum se exprimase un participant la discuții, infatuat. Va fi păstrat unul singur, ca monument, urmând precedentul statornicit al muntelui de zgură, iar celelalte puteau fi arate. Cine ea nevoie de mai mult?

Au trecut de Roissy. Un depou plin de trenuri indolente pentru navetiști anunța că se apropie Parisul, Vechia centură roșie de suburbii nordice. Alte graffiti irizate pe beton gol, ca la Londra. Numai că aici Ministerul Culturii îi declarase artiști pe mânuitorii de sprayuri, creatori ai unor forme „demne de a fi așezate alături de alte maniere de autoexprimare, ca hip-hop și skateboarding”. Bășinos bătrân. Ar merita să fie același ministru care îi decernase și lui butonul verde, pe care acum îl purta la butonieră. Apoi l-a privit cu atenție: o altă mică vanitate, ca și aceea de a nu fi mulțumit de felul cum îi ies fotografiile. Și-a cercetat costumul, care îi venea cât de cât: moda și fizicul lui mergeau în direcții diferite. Cureaua îi tăia stomacul în expansiune, în timp ce pantalonii îi erau prea lungi. Nu se mai foloseau plase din sfoară la cumpărături, dar el își amintea cum se umflau cu legume, adaptându-și forma la conținut. Așa ajunsese și el: un bătrân plin de noduri și deformat de amintiri. Cu excepția unui defect al metaforei: amintirile, spre deosebire de legume, pot căpăta excrescențe canceroase. Cu fiecare an, plasa de sfoară se umfla și mai tare, și devenea tot mai grea, trăgând într-o rână.

Ce era el, în cele din urmă, dacă nu un culegător de amintiri, pe care le cernea atent: amintirile lui, amintirile istoriei? Dar mai și altoia amintiri, și apoi le oferea altora. Nu era un mod dezonorant de a-ți petrece viața. Pălăvrăgea cu el însuși și, fără îndoială, și cu ceilalți; și se rostogolea, ca un *alembic* pe roți din fier, scârțâind de la un sat la altul și distilând gusturi locale. Dar ceea ce era mai bun în el, mai bun și mai puternic, îi îngăduia încă să-și practice profesiunea.

Trenul și-a făcut o intrare politicoasă, chiar delicată, în Gare du Nord. În tunelul amintirilor, Lenny Fulton a strecurat sub scaun inelul din nas, ca și cum nu l-ar fi purtat niciodată, și imediat s-a năpustit spre ușă. Restul, amintiri și prezențe, de aici și de aiurea, își luau rămas-bun, clătinând din cap, cu gesturi stângace. Șeful trenului le-a mulțumit pentru că aleseseră Eurostar și și-a exprimat speranța că îi va avea din nou oaspeți. Armate de oameni de serviciu erau pregătite să ocupe vagoanele și să înlăture orice urmă istorică de praf, oricât de vagă, lăsată de grupul lor, pregătind garnitura pentru un nou grup, care avea să schimbe aceleași saluturi stângace și să lase în urmă propriile sale urme de praf, la fel de vagi. Apoi trenul a oftat din greu, mecanic, în surdină. Zgomot și viață, un oraș reînceput.

Și englezul cel vârstnic, odată întors acasă, a început să scrie povestirile pe care tocmai le-ați citit.

Table of Contents

[ERMITAJ](#)

[INTERFERENȚE](#)

[NOD DE CALE FERATĂ](#)

[PEPENE GALBEN](#)

[EXPERIMENT](#)

[VEȘNIC](#)

[GNOSSIENE](#)

[GRAGONI](#)

[BRAMBILLA](#)

[TUNEL](#)